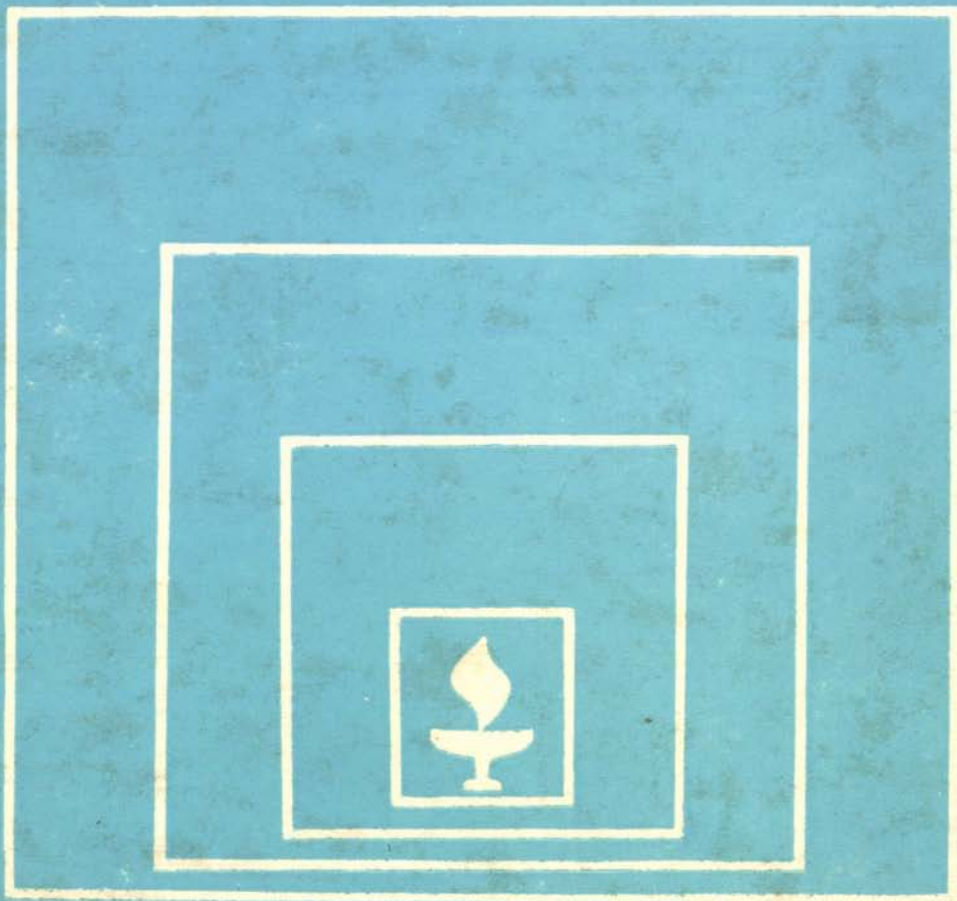

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

97. ÉVFOLYAM ● 1991

3

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

97. évfolyam

• 1991 •

3. szám

KOLOZSVÁR

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Arthur Long: „Szeresd ...“	153
Dr. Rezi Elek: Az unitárius ifjúság lelki megújulása	156
Szász Ferenc: Kötődésünk vallásunkhoz	160
Török Katalin: Kötődésünk népünkhöz és szülőföldünkhöz	166
Vargha Jenő László: Az egzisztencialista ihletettséggű pszichológiai irányzatok	168
Dr. Rend Aranka: „Civilizációs“ betegségek	176
Egyed Ákos: Jakab Elek, Kolozsvár történetírója	182
Gyöngyössi János: Az árkosi unitárius templomvár	189
Szabó Sámuel: A Székely Mózes emléktábla története Brassóban	197
Adorjáni Rudolf (közlő): A keresztúrköri egyházközségek vagyonleltára a XVIII. század utolsó harmadából. VI. közlemény	199

SZÓSZÉK — ÚRASZTALA

Keresztes Sándor: Ne féljetek	214
Kovács István: Eltékozlott örökség	216
Élő lelkiismerettel	218
Nyitrai Mózes: A tökéletes áldozás	220
Pierre Jean Ruff: Üzenet	223
Dr. Kovács Lajos: Kriza János szobrának felavatása	225
EGYHÁZI ÉLET — HÍREK	228
KÖNYVSZEMLE	234

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként. Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős-szerkesztő), dr. Erdő János (felelős-szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők), Andrásfi György, Mikó Lőrinc, dr. Rezi Elek és Szász Ferenc.

Szerkesztőség: Kolozsvár, December 22 út 9 sz. Telefon: 11 52 71.

Postacím: 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9.

ARTHUR LONG

„SZERESD . . .“*

A két nagy parancsolat¹ — Isten és ember szeretete —, amelyet a vallás lényegének tartunk, látszólag semmiféle bonyolult teológiai vagy filozófiai problémát nem jelent. Azonban nehézséget támaszthat a vallásukat szeretők számára. A parancsolat megfogalmazása — „Szeresd“ — bizonyos kérdést vet fel a hívő lelkekben. Hogyan lehet parancsra szeretni? Egy személyt vagy szeretünk vagy nem. Mindenesetre a szeretet lényegében inkább az érzelem ügye, mint az akaraté, és azt mondani, hogy egy erkölcsi elv teljesítése érdekében szeretnünk kell valakit, ez lélektani lehetetlenségnek látszik.

Mindannyiunknak van valamilyen tapasztalata az emberek iránti szeretetről. Tudjuk, hogy mit foglal magában, még ha kétségeink vannak is a parancsolt szeretettel kapcsolatban. De hogyan szerethetjük Istent, akit bár személynek hihetünk, de hétköznapi értelemben nem lehet személy, és akinék létezéséről titkos kétségeink lehetnek.

A nehézségek némelyike magából a „szeretet“ szóból ered. A „szeretet“ különböző dolgokra utal (a szülőnek gyermekével való kapcsolata, mély barátság tapasztalata, érzéki tapasztalat stb.). Mivel legtöbb teológiai eszménk az Újszövetségben gyökerezik, érdemes megjegyezni, hogy a görögben, az Újszövetség eredeti nyelvében, nem kevesebb, mint három szó ismeretes a „szeretet“ kifejezésére: *philia* (jelentése: kötelességtudó vagy gyermeki ragaszkodás, vonzalom valakihez), *eros* (szenvedélyes érzelem, szerelem, csaknem mindig nemi összefüggésben), és *agape*. Ez egy megkülönböztető újszövetségi szó. Az Újtestamentum előtti időben ritkán használták, és nem könnyű lefordítani. Az „*agape*“ lényegében inkább az akarat, mint az érzelmek dolga. Alapvetően gyakorlati érdeklődésre és rokonszenv nyilvánításra való törekvést, elhatározást jelent, és inkább jótettekkel, mint érzésekkel kapcsolódik össze.

A legtöbb esetben, ahol a „szeretet“ az Újszövetségben előfordul, az eredeti „*agape*“-t találjuk, mint a nagy parancsolat esetében is. Amikor

* *Faith and Understanding*. Critical Essays in Christian Doctrine. London 1963 c. kötetben jelent meg, 91—96 l.; fordította dr. Erdő János.

arra hívnak, hogy felebarátunkat szeressük, tulajdonképpen arra kérnek, hogy „agape“-t mutassunk iránta, azt, aminek határozott gyakorlati értelme van, és nincs semmi köze a vonzalomhoz. „Szeresd felebarátodat“ — nem azt jelenti, hogy minket szükségszerűleg arra kérnek, hogy kedveljük felebarátunkat, vonzódjunk hozzá. Valóban lehetlenség számunkra mindenkit kedvelni. Mindig emlékeznünk kell arra, hogy Jézus kiszélesítette a parancsolatot, amely az ellenségeket is magában foglalja — és senki sem kedvelheti igazán ellenségeit. Máskülönben megszűnnének ellenségek lenni!

Dr. Leslie Weatherhead egyik esszében nagyszerű értelmezését nyújtja annak a parancsolatnak, melyet most tárgyalunk. „Szeresd felebarátodat“ szerinte azt jelenti, hogy „felebarátod iránt törhetetlen jóakaratot kell mutatnod, azért, hogy általa a „szeretett“ személyben levő legjobb tulajdonságok előhívassanak“². Kimutatja továbbá, hogy a felebarát szeretete ebben az értelemben nem jelenti hibáinak elnézését, és ezzel kapcsolatban idézi az ismerős mondást: „Gyűlölöm a bűnt, de szeretem a bűnöst“. Némelykor szeretnők tudni, hogy ez igazán meddig érvényes. Lehetséges-e különbséget tenni az embernek igazi önmaga és bűnös cselekedetei között? C. S. Lewis azt állítja, hogy mindenesetre van egy személy, akit szeretünk, noha gyűlöljük bűnét — nevezetesen önmagunkat.³ Bármennyire gyűlöljük bűnös tetteinket, mi továbbra is szeretjük önmagunkat. De tesszük-e? Általános feltevés az, hogy tesszük. Némely pszichológus azt tartja, hogy legtöbbünk baja éppen az, hogy gyűlöljük önmagunkat, és hogy ezt a gyűlöletet másokra is átvisszük. Amit meg kell tanulnunk cselekedni, az nem más, mint szeretni és tisztelni önmagunkat, azért, hogy másokat szerethessünk!

Sokan azt mondják, hogy ha a felebarát szeretete csak annyit jelent, mint jóakaratot mutatni iránta, az távol áll a szeretet lényegétől. Ez nyilvánvalóan függ attól, hogy valaki mit ért a szereteten. Bármilyen esetben az igazi jóakaratot soha nem kell megvetni. Dr. Weatherhead magyarázatának második része fontos — jóakaratot mutatni, hogy általa a „szeretett“ személyben levő legjobb tulajdonságok előhívassanak. Az igazi jóakarat éppen ezt teszi — valóban átalakító hatása lehet a jóakaratot mutató személyre, valamint arra is, akinek adományozzák. „Felebarátunk szeretete“ nem jelentheti az ő kedvelését, hozzá való vonzódást, de jelenti: úgy cselekedni, mintha kedvelnők, és ha ezt tesszük, végül is fel fogjuk fedezni, hogy vonzódunk hozzá. A keresztény szeretet — agape — igazi értelemben a lehető legnagyobb erő a világon a jóra.

Az Isten iránti szeretet kérdése egy kicsit bonyolultabb. Az Újszövetség szövegében az „agape“ szót találjuk, de Isten iránt milyen értelemben mutathatunk jóakaratot? Ebben az esetben természetesen a vonzalmat, ragaszkodást nem lehet mellőzni. Sok függ attól hogy isten-

rának problémáival és megállapítja: „A klasszikus pszichoanalízis korában a lelki zavarok feltételezett oka az volt, hogy az ifjú különféle gátlások hatása alá kerülve nem tudott értékrendszerének megfelelő személyiséggé válni. Azaz a fiatal „tudta“, hogy ki szeretne lenni, „csupán“ gátlásai akadályozták meg ebben. A mai fiatal főleg azért szenved, mert nem tudja, hogy mit és miben higgyen, mivé és kivé válhat, vagy kellene válnia. Azaz: a mai fiataalt az általánosodó dezorientáció, a tájékozódási képesség elvesztése jellemzi, nem tudja, hogy kicsoda, képtelen megtalálni identitását. E gondolatkörben világos, hogy a fiatal számára az a veszély áll fenn, hogy nem találja meg az adott közösséggel harmonizáló identitást. Belevész a lehetőségek útvesztőjébe, vagy a szűkre szabott lehetőségi határok elbizonytalanítják. Ezt a jelenséget az identitás krízisének vagy szétzilálódásának nevezik. Ennek jelei: magányosság, válás, az elszigetelődés fájdalmas érzése, az idő perspektíva beszűkülése, elhatalmasodó bizonytalanság, sodródás az élet kézben tartásának érzése helyett, eluralkodó közömbösség.

Az identitás kialakításának egyik kutatója megállapította, hogy a mai kor lényegesen differenciáltabbá vált; érdek-, szükséglet- és érdekviszonyok alakulása közepette egyre nehezebbé vált az általános, elvont értékfogalmak — szeretet, hűség, jóság, szabadság stb. — lefordítása a konkrét élethelyzetekre, az aktuális ítéletekre, döntésekre és tettekre (vagy azok megtagadására). Ez így igaz, korunkban növekednek egy-egy értékrendszer (s nem pusztán egyes értékek) megismerési-azonosítási nehézségei. Növekednek, mert kevésbé világos, hogy milyen stabil értékek tartoznak egy-egy szemlélethez, amely a jelenkori mindennapi tudat szerkezetében arányváltozáshoz vezet az ún. „divat jellegű elemek“ javára az értékismeret, az értékekben való bizonyosság kárára. Ezért minden fiatalnak tisztában kell lennie saját érték- és jövőorientációjával. Az értékorientáció és jövőperspektíva alakulásának összefüggéseit elsőként Kurt Lewin fogalmazta meg: „Azt, hogy az egyén hol jelöli ki céljait, lényegében két tényező határozza meg: egyik az egyén viszonya a meghatározott értékekhez és a másik az egyén realitásérzéke a cél elérésének valószínűségét illetően“.

Értékorientációnk és jövőperspektívánk attól a lelki/belső megújulástól is függ, amely szükségszerűségként áll a mai unitárius ifjúság előtt. Melyek lehetnek konkrétan a lelki megújulás útjai, alkalmai?

1. Az *imádkozás gyakorlása* az élő vallásosság fokmérője, Istennel való belső, személyes kapcsolat megélése. Jézus az Istennel való kapcsolat megteremtésének gyakorlati útját látta és találta meg az imádságban. (Mt 6. fejezet.) Lelki megújulás imádkozás nélkül aligha lehetséges. Az imádkozás egy lelki-értelmi gyakorlat, énünk felkeresése és őszinte számbavétel után (önvizsgálat, lelki elmélyülés) odatárása Istennek.

Célját Jézus abban látta, hogy általa nemesebbek, jobbak, igazab-
bak, — egyszerűen — Isten gyermekei lehessünk. Ebben az értelemben
világos, hogy az ima célja nem arra kell irányuljon, hogy Istenben, ha-
nem hogy bennünk idézzen elő változást. Helyesen állapította meg Lon
Ray Call: „Az imádság nem változtatja meg a dolgokat, de megváltoz-
tatja az embert, és az ember megváltoztatja a dolgokat. Ebben a gondo-
latban találó Phillip Brook megállapítása: „Ne imádkozz a te erődhöz
képest megoldható feladatokért. Imádkozz a feladataidhoz megfelelő erő-
ért“. Az imádkozni tudó ember olyan lelki súllyal, tartással bír, amellyel
hegyeket képes mozgatni. Higgyünk az ima erejében és tanuljunk imád-
kozni!

2. *Új egyházszemlélet kialakítása.* Évtizedeken keresztül torz egy-
házképet törekedett kialakítani az osztályérdekekhez igazodó ideológiai
nevelés. Az egyház úgy volt feltüntetve, mint amely a reális helyett az
irreális, az egyetemes helyett a partikuláris értékek szószólója, társítva
hozzá a butítás marxi ópiumszemléletét. A valóság azonban az, hogy az
egyház a szabad, egyenlő és lelki értékeket kereső emberek közössége. E
közösségben — éppen lelkiségénél fogva — az intelligencia határok is
kiegyenlítődnek, feloldódnak az érdekellentétek, megszűnik a faji, nemi
korlátoltság és egyáltalán nincs osztályérdek. Az egyház célja: lelki-szel-
lemi gazdagodáshoz hozzásegíteni a vallásos embert.

3. Az Istentudat mélyítéséből fakadó *reális erkölcsiség*, valláser-
kölc kialakítása. Az a téves nézet, mely szerint a vallás istenfogalma el-
vonja az ember figyelmét a valóságos élettől, s így illuzórikus erkölcsi-
séget állít fel, ma már a történelem szemétkosarába való. Az istenfogal-
mat leépíteni akaró ateizmus embere erkölcsileg nem lett jobb, értékíté-
lete nem lett helyesebb, sőt értéktudata csorbát szenvedett. A defor-
málódott értéktudat egyenesen utat nyitott a csalás, a hazugság, a meg-
vesztegetés, az erőszak megnyilvánulásainak, amelyek nem elszigetelt,
hanem eléggé általános jelenségek voltak. A felelősség vállalásának egye-
tetemes jellege egy ideológiai érdekszféra mindenáron való védelmezésére,
igazolására szűkült. Ez értékeltolódáshoz, sőt az érték kategória felboru-
lásához vezetett: az eszközértékeket az abszolút értékek fölé helyezték.

Így vesztett lassan-lassan értékéből az erény, a jellem, érdektelenné
vált a munkához való viszonyulás, kényszerré a kötelesség, és fakult a
lelkiismeret. Fokozatosan kialakult a „kétarcú“ ember, amely az élet
ziláltságaiban élelmességnek tartotta a lopást, érvényesülési lehetőségnek
a csalást, a megvesztegetést, az ámulást, életbiztonságnak az erőszakos-
kodást, a fenyegetőzést, engedelmességnek a hazugságot.

Ilyen torz erkölcsiséggel nem indulhat a fiatal. A mankókra kény-
szerített erkölcsiség végre ismét a saját lábán kell járjon. A valláserkölc
egymásban bízó és egymást szeretni tudó, hűséges és önzetlen embe-

ismeretünk természetének nehéz filozófiai problémájával szemben mi az állásfoglalásunk. A misztikus feltehetően érzi az Isten felé való vonzást, mely abból a szeretetből fakad, amit érez, amit Isten felé kinyilvánít. Az evangélikus szintén mély személyes hálát érez mindig Isten iránt a Krisztusban kijelentett megváltó hatalmáért. Még az egészséges gondolkodású és talán egy kicsit szkeptikus liberális is látszólag a vonzalomhoz hasonlóan érez minden dolgok titokzatos forrása iránt. Máskülönben miért énekelne dicsérő himnuszokat?

De a vonzalomnak bármilyen eleme lehet benne, Isten szeretete mégis lényegében megmarad *agape*-nak, az akarat gyakorlati tevékenységének. Ez pedig nem jelent mást, mint elsősorban törekvést Isten céljainak teljesítésére a világban, kinyilvánítani dicséretét nemcsak ajkunkkal, hanem életünkben. Dr. Weatherheadnek van egy másik hasznos értelmezése, mely annál értékesebb, mivel nem zárja ki a vonzalmat. Azt mondja, hogy Isten szeretete azt jelenti, hogy „egész lényeddel fordulsz Istennek az emberekkel való útjának szemlélése és tanulmányozása felé, vagyis belépni országa örömeibe, hogy előmozdíthasd céljait a világban“.⁴

Végül szólnunk kell arról, hogy az Újszövetség következetesen azt tanítja, hogy az ember iránti szeretet elválaszthatatlanul hozzá tartozik Isten szeretetéhez, a kettő között benső, szoros kapcsolat van. Értelme van annak, hogy az első parancsolatnak mindig elsőnek kell jönnie. Mi csak akkor tudjuk szeretni felebarátunkat, ha először mi szeretjük Istent. De van egy másik felfogás, mely szerint az ember szeretete előbbi Isten szereteténél. Amint János első levele oly élesen megfogalmazza: „Ha azt mondja valaki, hogy: „Szeretem az Istent, és gyűlöli a maga atyjafiát, hazug az: mert aki nem szereti a maga atyjafiát, akit lát, hogyan szeretheti az Istent, akit nem lát?“ (4,20)

„Nem tudhatjuk, hogy vajon szeretjük-e Istent“, mondja Szent Teréz, „bár erős okunk lehet így gondolni; de nem lehet kétség afelől, hogy vajon szeretjük-e felebarátunkat vagy nem. Légy bizonyos, hogy amilyen mértékben a testvéri szeretetben előre haladsz, Isten szeretetében is úgy gyarapodol“.⁵

JEGYZETEK

¹ Mt 22,34—40, Mk 12,28—34, Lk 10,27

² *The Significance of Silence*, London, 53

³ Uo. 56

⁴ Uo. 80

⁵ *Inner Light*, London, 121

AZ UNITÁRIUS IFJÚSÁG LELKI MEGÚJULÁSA

Öröm számomra ez a mostani — sokszor elképzelt, de soha meg nem valósulhatott — ifjúsági konferencia. Hiszem, hogy olyan lépést teszünk ezekben a napokban, amely a jövőnk küszöbére lép, és kopogtat azon az ajtón, amely kötődésünk, megmaradásunk, hozzáállásunk és ha kell áldozatunk holnapjába nyílik.

Hozzánk szól a költő üzenete: „Kelj fel rab ágyad kőpárnáiról, / Beteg, megzsibbadt gondolat, / Kiálts fel érzés, mely nyögél, / elfojtott vérző szív alatt“ (Berzsenyi).

Beteg és megzsibbadt gondolatainknak, nyögő és elfojtott érzéseinknek már hangot adtak az 1989-es decemberi fordulat után nagyon sokan. Én nem a sopánkodás, a „késői siratás“ érzéseivel szeretnék szólni hozzátok, nem akarom a mába belesírni, kényszeríteni a múlt veszteségeit, mulasztásait, azt, hogy „hogyan is lehetett volna“ — amelyet már megunásig feszegetnek egyes újságok, hanem sokkal inkább veletek együtt a *ma* nehézségei között is optimista, derülőt szeretnék lenni, mint amely jellegzetessége az unitárius lelkiségnek. Amikor az unitárius lelkiségről szót ejtettem, egyben az előadás irányvonalának témáját is kijelöltem.

Jézusnak nagyon sok időszerű üzenete van, de ezek közül ma különösen kiemelkedik az, amelyet Nikodémusnak mondott: „Bizony, bizony mondom néktek: ha valaki újonnan nem születik, nem láthatja az Isten országát“ (Jn 3,3). S az újjászületés tartalmáról, mikéntiségéről és céljáról tudakozódó Nikodémusnak újra leszögezi: „Szükség néktek újonnan születnetek“ (Jn 3,7; vö. Jn 3,1—7).

Szükség van az unitárius ifjúságnak is az újjászületésre, a lelki megújulásra, azért hogy a mában benne legyen a múlt öröksége és a jövő bizakodó reménysége. Tudom, a szándék megvan bennetek, de ti is tanácstalanok vagytok, mint Nikodémus. A legnehezebb kérdés, amely minden jószándékotok mögött bujkál az, hogy hogyan és miként? Mit kell tennetek lelki megújulásotok érdekében? Mire (mikre) kell figyeljetek? Ezekre szeretnék konkrét válaszokat adni.

Induljunk ki abból, hogy az ifjúkor az *identitás* keresésének szakasza. Önmagatokat, a hozzátok közel álló és számotokra megfelelő értékeket keressétek. Mindez jelenti önmagatok megtalálását, személyes integrációját egy adott közösségbe, amely lehet kisebb vagy nagyobb, mint pl. család, iskola, egyház, társadalom, európaiság stb.

E. H. Erikson az ún. identitás-elméletben a jelenkor fiataljainak identitás-problémáját párhuzamba állítja a klasszikus pszichoanalízis ko-

reket akar formálni. Jézus szavaival: „Arról ismer meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok“ (Jn 13,35).

4. Meg kell élnünk a *felebaráti szeretetet*, melynek egyik jellegzetes vonása az összetartozás volt. Ez erő volt a múltban és erő marad a mában is. Összetartásunk egyben megmaradásunk záloga. Gondolok itt a személyközi kapcsolatok minél eredményesebb kiépítésére az angol és amerikai unitárius fiatalokkal.

Természetesen a felebaráti szeretet nemcsak felekezeti jelleget jelent, a ma sürgető parancsa, hogy szélesebb körben is éljük meg a jézusi intelmet.

5. *Iskoláink iránti* viszonyulás új értelmezése. A ti eddigi fogalmaitok, megszerzett ismeretek szerint nem sok köze van a vallásnak, az egyháznak az iskolához. Pedig éppen a fordítottja az igaz. Egyházunknak az évszázadok során nemes feladata volt az ifjúság szellemi-lelki gyarapításának előmozdítása, amelynek helye a templom mellett az iskola volt. Egyszerűen lehetetlen lenne felsorolni pl. csak a székegykeresztúri unitárius gimnázium érdekében hozott áldozatokat. Az iskola eddig „egy kényszer-hely volt“, ahol az „ideológiai átformálásra“ való törekvés az ismeret, a tudás rovására történt. Nektek most szeretnetek kell az iskolát, mint a tudás fellelőjét, a nemzetiségi-vallási megmaradásunk otthonát.

6. Lelki megújulásunk egyik útja a *templomlátogatás* gyakorlása is. Tudom a fiatalság sodródó életét, elfoglaltságát, a kommunikációs tér kiszélesedését, de ne feledjétek, vasárnaponként mindnyájunkért harangoznak. Értünk is harangoznak.

7. Lelki megújulásunk gyakorlati és azonnal elkezdendő feladatai közé tartoznak: a Biblia, közelebbről az evangéliumok üzenetének tanulmányozása, unitárius egyházi énekkultúránk fellendítésében való részvétel, önképzőkörök, az ifjúsági diakóniai munka megszervezése, segítségnyújtás egyházunk folyóiratának és havi lapjának terjesztésében (az ifjúsági oldalon való részvétel), szórványokban élő fiataljaink bekapcsolása az egyházi életbe, és nem utolsó sorban megakadályozni a kivándorlást, és még sorolhatnám.

Új szemlélet kialakítására van szükség. A régi az volt: az egyháznak többet kell törődnie a fiatalokkal; az új: a fiataloknak többet kell törödniük egyházukkal. Egyházunk életének alakulása a fiatalok kezében van. Ezen a figyelmeztető kijelentésen gondolkozzatok el. Őszintén tegyétek fel önmagatoknak a kérdést: érdemes-e anyanyelvünkön a jövőnkért imádkozni életünk magasságaiban vagy mélységeiben?! A választ lelkiismeretek szavával mérjétek!

KÖTŐDÉSÜNK VALLÁSUNKHOZ

A vallás egyetemes emberi jelenség, amelynek lényege az istenség személyes valóságként való elismerése és imádása, és az ő akaratához igazodó erkölcsi életvitel. Mint ilyen, a vallás nemcsak az emberiség történelmének mozgatórugója, hanem személyes történelmünk, üdvösségre jutásunknak is meghatározója. A valláshoz való kötődésünk ezért úgy egyénileg, mint közösségileg életünk központi kérdését képezi.

Ezen elvi alapról kiindulva próbálom meg a továbbiakban vizsgálat tárgyává tenni azt, hogy hogyan kötődik vallásához a mai unitárius ifjúság, mit jelent(het) számunkra a több mint 400 éves erdélyi unitárius kereszténység, és részben, az annak életkeretet nyújtó közösségi intézmény, egyházunk?

1) Abból indulok ki, hogy vallásunkhoz való kötődésünk alapvetően *egzisztenciális* jellegű vagy legalábbis annak kellene lennie. A vallás az, amely létezésünk okát, célját és mikéntjét számbavevő kérdéseinkre a legteljesebb feleletet adhatja, ezért a tudatos lét kezdete minden kor emberének életében egybeesik a vallás iránti érdeklődés felébredésével, és e pillanattól a tudatos létezés és a vallásosság egymástól elválaszthatatlan, párhuzamos és egybefonódó jelenség.

A valláshoz, vallásunkhoz való egzisztenciális kötődésünk legfontosabb általános jegyét az életkor hordozza, hiszen az egyéni meghatározokon túl létkérdéseink többnyire életkorunk függvényében kerülnek érdeklődésünk előterébe.

Vallásunkhoz való kötődésünket vizsgálva első kérdésünk tehát az, hogy valóban az unitárius hit- és életfelfogás jelenti-e számunkra azt az úletszemléletet, amelynek alapján feleletet találhatunk itt és most alapvető létkérdéseinkre?

Véleményem szerint *egyházunk ifjúságának döntő többsége nem az unitárius vallásban találja meg a feleletet egzisztenciális kérdéseire, hit- és életfelfogását, erkölcsi alapelveit nem az unitárius kereszténység eszméisége határozza meg döntő módon.* Véleményemet azzal támasztanám alá, hogy a tudatos vallásosság alapfeltétele, meghatározó eleme a gyermek- és ifjúkor egészére kiterjedő vallás-erkölcsi nevelés, szekularizált világunk pedig, a vallásoktatásnak az iskolából való száműzetésével, ettől nemcsak a jelenlegi unitárius ifjúságot, hanem az unitárius középnemzedéket is megfosztotta. Az az erőfeszítés, amit az egyház 1948 után a vallás-erkölcsi nevelés terén tett az igazi vallásos oktatást csak részben pótolhatta, legjobb szándéka ellenére is csak azt érthette el, hogy ébren

tartsa a vallás és egyház iránti érdeklődést, és valamennyire semlegesítse az ateista nevelés romboló hatását.

Iskoláink elvesztése után és az intézményes nevelés akadályoztatásának körülményei között az unitárius hit- és életfelfogást a mai ifjúság felé elsősorban a lelkészek szószéki és szertartási szolgálata közvetítette volna, de a fiatalok döntő többsége — a továbbiakban is tisztelet a kivételnek — az istentiszteleteket csak szórványosan és esetlegesen látogatta, és a helyzet gyakorlatilag ma sem változott. A szertartásokon a fiatalok csak akkor vesznek részt, ha családirag vagy személyesen érintve vannak, vagy azt annak a gyülekezetnek a szelleme, ahol élnek, a szokás szintjén elvárja tőlük. Másrészt az egyházi beszéd, természete szerint is, inkább az ismétlést, felelevenítést szolgálja és nem a vallás-erkölcsi ismeretek megalapozását.

Ezt a vallásoktatás szolgálhatta volna, de ennek betetőzése, a konfirmáció túl korai életkorban történt ahhoz, hogy döntő hatást gyakorolhatna a felnőtt vallásosságra, és a konfirmáció is — bár szerepe kétségtelenül nagy volt és nagy ma is — a feszítettség irányába sodródott el. Az ún. „vasárnapi iskolák“ működését mi már nem érthettük meg, a hatalomnak ott is sikerült felszámolnia őket, ahol kezdetben a helyi tolerancia eltűrte működésüket.

Az ifjaknak a vallás felé irányuló befolyásolásában a lelkészek a lelkigondozás terén megnyilvánuló személyes varázsa és hozzáértése maradt az a tényező, amely a vallásos nevelés hiányosságait pótolhatta, de ez kevés fiatalot érintett (jobbára a lelkészi pályára készülöket) és eredményessége is vitatható: ott ahol a lelkész komolyan törődött a fiatalokkal, az ifjúság nem annyira vallásáért rajongott elsősorban, hanem lelkészéért.

Végül nincs tudomásom arról, hogy az utóbbi évtizedben egyházunkban valahol is rendszeres ifjúsági bibliaórák tevékenység folyt volna. E téren még a többi felekezethez viszonyítva is elmaradtunk.

Hol találhatott hát egzisztenciális kérdéseire választ, erkölcsiségének megalapozó hitforrást, jellemformálódásában példaképet és útmutatást az unitárius ifjúság?

Elsősorban a családja vallásos életében, annak a mikroközösségnek a szellemében, amelyben élt, a spontánul kialakult baráti körben, ha annak olyan volt az érdeklődése, olvasmányai által és a művészet igazi értékeinek közvetítésével és egy-egy olyan felnőttben, akire mint erkölcsi példaképre feltekinthetett. Egyéni adottság és sokszor a véletlen döntötték el, hogy egy-egy ifjú megtalálta-e örökölt vallásához az utat, és hozzá tudott-e kötődni teljes lelkiségével? Az ifjúság többségének vallási ismeretköre semmiképpen nem lépett túl néhány unitárius jelmondat és név, egyházi esemény dátumának memorizálásán, megrekedt a szlogenek szintjén, gyakorlatilag nem létező. Négy éve folytatott felméréseim alapján egy 25—30-as lélekszámú konfirmációs csoportból 3—4

fiatal jutott el az önálló, szabad imádkozás képességéig és semmi adatom, elképzelésem nincs arra nézve, hogy ezt megőrzik-e, továbbfejlesztik-e, vagy a konfirmáció után kialszik bennük?

Szeretném, ha nem volna igazam, de úgy érzem, vallásunkhoz való egzisztenciális kötődésünk nem általános és felnőtt tudatosságú, inkább esetlegesnek és ösztönösnek nevezném.

Milyen módon lehetne ezt a vallásunk és köztünk fennálló szakadékot önerőből áthidalni, visszaállítani a vallást arra a helyre, amelyet életünkben természetsszerűleg el kell foglalnia? Ha vissza is áll az iskolai valláserkölcsei nevelés, mi abban már nem részesülünk és vallásunknak mégis igazán a mienknek kell lennie, életvitelünk és jellemformálódásunk szerves részévé kell válnia. Olyan lehetőségekre gondolok vallásos életünk megújításában, amelyekkel késedelem nélkül élhetünk, nem függünk mások akaratától és a lehetőségetől.

a) Szerintem elsősorban arra volna szükség, hogy a templomlátogatás az istentiszteleteken (ahol arra igény és lehetőség van ifjúsági istentiszteleteken is) általánossá váljon. Ha a fiatalok ott vannak a templomban, jelenlétük rábírhatja a lelkészt, hogy nekik (is) prédikáljon. Függetlenül attól, hogy ez a kíváncsi megvalósul-e, a rendszeres közösségi imádkozás és az evangéliumi üzenet rendszeres meghallgatása alapkövetelménye az élő vallásosságnak. Ez a minimum, ahonnan elindulhatunk.

b) Másodsorban a fiataloknak úgy kell a lelkészre tekinteniük, mint idősebb barátira, lelki tanácsadóra, akihez immár nyíltan fordulhatnak bármilyen problémájukkal. Az esetleges kezdeti bizalmatlanság és tartózkodás ellenére a lelkészek többsége, ha egy fiatal hozzá fordul, legjobb tudása szerint, az unitárius hit- és életfelfogástól átszőtt egyéni élettapasztalat alapján kész választ adni azoknak, akik ezt igénylik.

c) Annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben gyakorlatilag nem jelent meg az unitárius ifjúságnak szóló valláserkölcsei irodalom, a legtöbb egyházközségi könyvtárban megtalálhatóak azok a század első feléből való hazai és külföldi unitárius munkák, amelyek a régies nyelvezet ellenére is üzenetet hordoznak számunkra. Ezeket jó volna egyénileg vagy közösen áttanulmányozni s általában kikérni a lelkész véleményét, útmutatását olvasmányaink megválasztásában. Alapvetően szükséges minél sürgősebben sokszorosított formában egy hittani és egy erkölcstani kísérleti jellegű munka elkészítése a fiatalok számára.

d) Vallásunkhoz való közeledésünk legkézenfekvőbb eszközét a bibliaórában látom. Az ifjúsági bibliaóra lehet mindennapi életünkben az a fórum, ahol vallásunkat megismerhetjük, gyakorolhatjuk, ahonnan ki kell indulnia és ahova vissza kell térnie minden ifjúsági egyleti tevékenységünknek. Ha az evangélium alapján kezdünk közvetlenül és őszintén beszélni életkérdéseinkről, elkerülhetjük azt a veszélyt, hogy a be-

induló egyleti élet világi jellegű, klubszerű tevékenységgé váljon, ahol mindennel foglalkozunk, csak vallással nem.

Felnőtt, kiforrott, öntudatos módon kötödni vallásunkhoz olyan kíváncsi vagyok, amelynek igényét mindnyájan érezzük. E kötődés megvalósulásának gyakorlati módozatai a közös együttlétben, tevékenységben fognak kikristályosodni. Ha a kezdeti nehézségek nem tántorítanak el az együttműködés vállalásától, a nyílt, őszinte párbeszéd a lelkesek és ifjúság között mindenképpen meghozza a maga gyümölcsét.

2) Vallásunkhoz való tudatos, felnőtt kötődésünk hiányában, amelytől nagyjából önhibánkon kívül fosztattunk meg, mi magyarázza azt, hogy egy ifjúsági közösség mégis az unitárius eszmeiség által határozza meg önmagát? Talán ezzel kellett volna kezdenem kérdésünk vizsgálatát.

Unitárius mivoltunk hivatalosan a keresztség által megkülönböztető jegyünk és a konfirmációval pecsételtük meg, de lényegében családi és egyházi közösségünkhöz való érzelmi tartozásunkat fejezi ki. E mikro- és makroközösségen belül *vallásunkhoz való kötöttségünket történelmi és szellemi múltunkhoz, hagyományainkhoz való ragaszkodásunkban, hűségünkben határozhatjuk meg.*

A kelet-európai kisebbségi sorsban, különösen ott, ahol a nemzeti és felekezeti hovatartozás részben fedi egymást, ez nem szokatlan jelenség. Reális individuális és közösségi alternatívák hiányában a hagyomány iránti kötődés identitáshordozó tényezővé lépett elő. E jelenségnek különben mély történelmi és lelki gyökerei voltak Erdélyben, s e magatartás-modell némileg anakronisztikus 20-ik századi fennmaradására kedvezően hatott a totalitárius kommunista rendszer ateista vallásellenessége és az állam nemzeti nacionalizmus által kiváltott kisebbségi fenyegetettség érzete. A hűség családunk, falunk vagy városunk, népünk, anyanyelvünk, egyházunk és vallásunk iránt az elmúlt évtizedekben egyetemes emberi, erkölcsi imperatívusszá lépett elő. Köznapi nyelven ezt úgy szoktuk megfogalmazni, hogy semmi ember az, aki a bajban családját, népét, nyelvét, vallását elhagyja, megtagadja, előnyösebbre cseréli. A kényszerű hűség még akkor is visszatartott hasonló lépésektől, ha más körülmények között sajátos értékeink helyett egyetemesebbeket választottunk volna. Ilyen szempontból, úgy érzem, *ifjúságunk mélyen és szervesen kötődik vallásához és egyházához.* Leszűkített cselekvési autonómiánk eredményezte azt, hogy az ellenállás, s ennek keretében vallásunkhoz való ragaszkodásunk, a megmaradás erkölcsse, emberi méltóságunk és erkölcsi integritásunk hordozójává vált. Élő lelkiismeretünk mindenben és mindenütt kereste a jó Istent, a vallást, mint erőforrást és a transzcendens erkölcsiséget.

Jó tudatosítani ezt a paradoxális helyzetet. Kötődünk vallásunkhoz, mert el akartak szakítani tőle. Vagyunk, mint unitárius ifjúság, mert egy diabolikus szcenárium titkos és jól koordinált rendezői elképzelése

szerint már nem kellene lennünk. Hadd vigyem tovább egy kicsit e paradoxont: a mai erdélyi magyar ifjúság nagyobb része, de román barátaink közül is sokan, nemzetiségi és felekezeti hovatartozásunk mellett, „pszeudo-unitáriusok“ annyiban, hogy a vallásos hit és reménység, az abszolút erkölcsiség értékei meghatározták életszemléletünket a lelkiismereti szabadságot lábbal tipró fundamentalizmus és dogmatizmus elburjánzásának korszakában. Prométheuszi, európai örökségünket eltulajdonították, Szüsizifosz kényszerű utódai lettünk kereszténységünkben; lelkünk veronika-kendőjén Jézus szenvedő arca így elevenedett a legendából valósággá.

Talán nincs már túl korán ahhoz, hogy vallásunkhoz való ilyen irányú kötődésünk pozitívumai és negatívumai között különbséget próbáljunk tenni.

Pozitívumnak tartom azt, hogy vallásunkhoz való hűségünk, ragaszkodásunk pusztá ténye sokunkat átmentett egy nehéz korszakon. Akár ösztönös, akár tudatos volt a választás, maga az opció megtartó erkölcsi cselekedetnek bizonyult. Talán az is pozitívum, hogy azok, akik a lemorzsolódás ellenére is megmaradtak, edzettebbek, elszántabbak, felelősebbek, mint más körülmények között lehetek volna. Úgy érzem, e nemzedék számára a vallás már nem lehet közömbös, és azon a veszélyen is túlléptünk, hogy bármilyen giccses, operettvilágot lássunk benne; realitása számunkra kétségbevonhatatlan. A vallást vagy amit alatta értünk megbecsüljük és komolyan vesszük.

A negatívumok számosabbak. A nyilvánosan, közösségileg megnyilatkozni nem tudó, lefojtott vallásosság egyéni mítoszok formájában, személyes mitológiákban kristályosodott ki bennünk. Vallásunkban magányosok vagyunk. Az Isten és az én közötti kapcsolat jól működik, az én és a felebarát közötti — rövidzárlatos még. A sajátosság túltengése a vallásban mutatja meg először hátulütőit, az egyetemesség elsikkadása — az utóbbi másfél év jól igazolta ezt — megbénítja kommunikációs képességünket. Az adott lehetőségekkel ezért nem tudunk megfelelően élni. A vallásban még a jó értelemben vett partikularizmus is provincializmus. A bezárkózás, ami régen menedék és vigasztalás volt, ma akadálya kötelességeink, erőnk és célkitűzéseink szükséges újraértékelésének, újjászületésünknek. A posztmodern korszak a vallásban sem tűri meg az érzelgős, szenvedő öntetszelgést, megköveteli az ironikus és önironikus távolságtartást. Csak ez teremthet teret az autonóm személyiségek egymás melletti élésének. Bármennyire is elcsépelték ezt a kifejezést: egy kis egészséges kritika és önkritika, felelés és szemtelenség sokunkat felvillanyozhatna és felrázhatna. Másként az a veszély fenyeget, hogy hirtelen feltámadt tulajdonosi minőségünkben kisajátítjuk a jó Istent is: a szenvedésben szerzett érdemeinkre hivatkozva. Nemzetiségünk, magyarságunk jelzői, a „végvári“, a „bús“, a „gyász“, egy leltűnt világhoz és szellemiséghez tartoznak: a vallással és unitarizmusunk-

kal összeférhetetlenek. Király Lászlótól kölcsönözve néhány fogalmat: az „elvadult kényszervitéztség“, az „országot játszó becsület“ elvezet valahová „de az égbe nem“. Istenországába semmiképp.

Mit tegyünk, mit tehetünk hát? A búnbakkeresés és vádaskodás hozánk nem méltó üresjárat. Felejsük el, ami volt, mondjunk le erről az erős, érzelmi kötődésről, amely hagyományainkon keresztül vallásunkhoz közelített minket?

Szerintem ez volna az a végzetes hiba, amelyet elkövethetnénk. Sokan számítanak arra, hogy amit nem tudtak beteljesíteni szabadságunk megvonásával, azt az érzékelhető nyomás és kényszer alól felszabadulva mi önként befejezzük: szellemileg, erkölcsileg, intézményileg felszámoljuk magunkat. Mentessítjük és felmentjük a hóhért.

Szerintem nehéz idők várnak ránk, de az erdélyi unitarizmus minden vesztesége dacára megengedheti magának azt a „luxust“ (itt a világhosszra gondolok és nem a fényűzésre), hogy kétszeres kisebbségének lehetetlen helyzetéből is reális alternatívákat kínáljon követőinek, s ez épp igazvallás jellegéből fakad. Én nem mondom, hogy az unitarizmus a jövő század vallása, de csak azért, mert egy új évezred kezdődik. Hogy mi, erdélyi unitáriusok megtaláljuk-e ezt a jövőt, az már más kérdés. Az a véleményem, hogy népegyházként nem tudunk fennmaradni, s talán nem is érdemes erőltetni a dolgot.

Ami itt és most belátható, az az, hogy középutas, tragikomikus helyzetünkből meg kell próbálnunk kilépni, s el kell indulnunk az önrevízió evangéliumi kifejezéssel, a megtérés útján. A régi mentalitások szakadoznak, s képviselőik — ez nem ítélet, hanem ténymegállapítás — napjainkban fejezik be küldetésüket. Hála legyen nekik, hogy megtartották az egyházat.

Szerintem tudatosítanunk kell önmagunkban, hogy mi nem vagyunk sem többek, sem kevesebbek elődeinknél, mi több, az az érzésem, sokban hasonlatosak vagyunk hozzájuk; itt, Erdélyben, Kelet-Európában a hitélet egy olyan drámai helyzetét éljük át, amellyel legjobbaink is küszködtek Dávid Ferenctől errefelé. A sorsszerűség fátuma ellen hadakozva talán az autonóm, autentikus létezés számunkra még szokatlan díszletei között is el tudunk majd igazodni, és megtaláljuk a megfelelő replikákat.

Vallásunk szellemétől leginkább a kényelmesség idegen. Ha hitünk jelbeszéde helyett meg kellett elégednünk és megelégedtünk a jelmondatokkal, próbáljuk meg visszaállítani jogaiba az igazi hitülethez méltó értékvilágot; a balga kompromisszumkészség és kiszolgáltatottságból fakadó gyávaság helyébe az evangéliumi kígyó okosságát és galamb szelídségét, bölcsebben és szebben harcolni meg a hitnek azt a szép harcát, amelyre Isten unitárius örökségünk által elhívott minket. Talán „szép multság, férfimunka“ vár ránk.

KÖTÖDÉSÜNK NÉPÜNKHÖZ ÉS SZÜLŐFÖLDÜNKHÖZ

A szülőföldhöz és néphez való kötődés az egyén vagy a közösség életében az önmeghatározás sarkpontjaként az autentikus létezés feltétele. Az önmagát és létének értelmét kereső egyén, a világban helyét meghatározni kívánó közösség nem kerülheti meg a szülőföldhöz és a néphez fűződő viszonyának tisztázását. A szülőföld, a rajta élő nép, a haza a személyes és „a nemzeti önazonosság megnyilatkozásának és kiteljesítésének szabadságát és keretét nyújtja, mi pedig nekik adjuk cserébe s önként értékteremtő munkánk gyümölcseit“ (Cs. Gyimesi Éva).

A személyes és nemzeti önazonosság összhangja fölöslegessé teszi az identitás kérdésének boncolgatását, a kötődés gondolatának hangsúlyozását. A „szerencsés“ nemzetek példája ezt igazolja. Ahol viszont a személyes és nemzeti önazonosság tudatát és e tudatot meghatározó értékeket sorozatos vagy állandó veszély, támadás fenyegeti, ott a kérdés időről-időre aktuálissá, tisztázása, ébrentartása létfeltétellé, a megmaradás garanciájává válik. Ezt a „szerencsétlenebb“ nemzetek példája igazolja. És itt elsősorban a közép-kelet-európai nemzetekre, ezen belül a magyarságra, és — még jobban szűkítve a kört — magunkra, erdélyi magyarokra kell gondolnunk.

A kisebbségi létre ébredés pillanatában megfogalmazott és mindmáig ható transzilvanista ideológiának lényeges eleme a szülőföldhöz és néphez való kötődés eszméje. Hangsúlyozása a két világháború közötti években a szó szoros értelmében létfeltétele az itteni magyarságnak. Az eszme fegyverré válik a felelősségtudattal író értelmiségiek tollán, közösségkövácsló, hitet és erőt adó fegyverré az együttmaradásért és megmaradásért vívott harcban. Röpiratok, előadások, író—olvasó találkozók központi gondolata volt kezdetben a kötődés és az ebből egyenesen következő helybenmaradás és helytállás erkölcsi parancsa. Az évtizedek során azonban egyre inkább költészetünk metaforikusan, magánbeszélgetéseink ködösítetten megfogalmazott tárgyává vált.

Ma, amikor a probléma feltevése — sajnálatos módon — újra időszerű, és amikor — egyelőre — még nyíltan beszélhetünk róla, számot kell vetnünk a kérdéskör néhány olyan vetületével, melyeknek tudatosítása az általánosnak mondható érzelmi megközelítés helyett racionálisabb megvilágításban mutatja a jelenséget.

A kötődés erkölcsi parancsának több évtizedes, gyakran kényszerű ismétlése — különösen az irodalomban — sztereotípiákat, frázisszerű megfogalmazásokat eredményezett melyek ma már egyre ritkábban

Amikor a szülőföldhöz és a néphez való viszonyunk tisztázását a „menni“ vagy „maradni“, „sunyítani“ vagy „cselekedni“, „hallgatni“ vagy „szólni“ dilemmák teszik időszerűvé, ilyen mélységig kellene leásni. Ki alakult-e a számomra annyira fontos kötődés és értékcsere köztem és egy olyan közösség közt, melynek nyelve, szokásai, kulturális hagyományai, életritmusa, érzelemvilága tőlem idegen? Tudok-e értékteremtő munkát végezni a közösséggel szemben érzett felelősségtudat nélkül? Nyugodtnak és teljes értékűnek mondhatom-e az életem, ha hiányzik belőle az otthonosság érzésének megmagyarázhatatlan és körülírhatatlan boldogsága, ha a világ birtokbavételében és a magam, értékeim megmutatásában nem támaszkodhatom a legtökéletesebb eszközre, az anyanyelvre?

Minden egyéni életre érvényes válasz nincs ezekre a kérdésekre. Elhangzott már, hogy önmagát és létének értelmét keresve ki-ki maga kell hogy feleletet találjon rájuk, és megtalálva azt, döntsön. Nem külső hatásoknak, differenciálatlan normáknak engedelmeskedve, hanem szabad választás eredményeképpen. A döntés — bármilyen irányban történjen is — hitelesnek csak így mondható.

Befejezőképpen térjünk vissza ahhoz a gondolathoz, hogy a minket szülőföldünkkel és népünkkel összekötő kapocs az életünket, személyiségünket alakító és gazdagító kötődések, viszonyok közül az egyik legfontosabb. Ha létezik ez a kapocs, itthon vagyunk a világban, az otthonosság biztonságérzete pedig értékteremtő munkánk feltétele. Ha érezzük ezt a kötést, életünk kettős szolgálat: az emberiség és annak egy szűkebb közössége iránt érzett felelősségtudat irányította feladatvállalás egyszerre.

Voltak korok, melyek hazafiságeszményüket az áldozat mércéjével s annak is legnagyobbikával, az életáldozattal mérték. De mert az igazi heroizmust tragikus helyzetek szülik, a mi hazafiságunknak nem hősiességben, hanem munkában kell testet öltenie.

VARGHA JENŐ LÁSZLÓ

AZ EGZISZTENCIALISTA IHLETETTSÉGŰ PSZICHOLÓGIAI IRÁNYZATOK

Századunk első felében két fő irányzat, két nagy iskola uralta a pszichológiai gondolkodást: a viselkedéslélektan (behaviorizmus) és a pszichoanalízis. Ezek napjainkban is erőteljes hatást gyakorolnak a pszi-

csengnek a hitelesség erejével. A helybenmaradás érzelmi és erkölcsi te-
lítettsgű értékjelképeit éppen az a korosztály fogadja kételkedve, vagy
utasítja el, melytől nemzetiségi létünk jövője függne: az ifjúság. Úgy
gondolom, hogy e jelenség oka nemcsak az érzelmes frázisok elutasító,
új esztétikai ízlés és értékrend kialakulása, nem is csak generációs kon-
fliktus, mely ez esetben az idősebb nemzedék eszméinek dacos elvetését
jelentené, hanem a fiatalságnak az a jogos igénye, hogy a szabadság él-
ményét megélve választhasson.

Az „Eredj, ha tudsz...” hamis választási lehetőség, ál-alternatíva,
hiszen éppen a felkínált elutasítást várja el, s ha valaki nem ezt teszi,
a becsületével játszik, az áruló bélyegét ragasztják rá. Mert a kötődés
parancsa etikai normává szigorodott, s a közösség gyakran türelmetlenül
és differenciálatlanul ítélkezik. Szabadnak pedig csak akkor érezheti ma-
gát az egyén, ha a felkínált alternatívák valamelyike mellett úgy dönt-
het, hogy sem belső saját értékrendszerének megtagadásától, sem külső
erők büntetésétől, egy közösség erkölcsi ítéletétől például, nem kell tar-
tania.

A kötődés kérdését elsősorban az egyén problémájaként vizsgálva,
feltehető a kérdés: vajon az annyira óhajtott személyes, belső szabadság,
mely nélkül nincs ép emberi személyiség és a szülőföldhöz, néphez való
ragaszkodás kizárja egymást? Ellenkezőleg. Ismételjük meg Cs. Gyimesi
Éva bevezetőnkben idézett szavait: a szülőföld „a személyes és a nem-
zeti önazonosság megnyilatkozásának és kiteljesítésének szabadságát és
keretét nyújtja. És tegyük hozzá: akarnunk, tudnunk kell élni e kerettel.

A fiatalság a szenvedélyes bizonyosságok és a kapkodó bizonytalan-
ságok kora egyszerre. A bizonytalanság termékenyebb. Ha kételkedés
nélkül, irracionális vonzalomnak vagy külső tekintélynek engedelm-
kedve fogadunk el egy eszmét, kiszolgáltatottan állunk az esetleges tá-
madások vagy csalódások előtt. Ha megfontolás nélkül utasítjuk el
ugyanazt az eszmét magunktól, emberi teljességünk szenvedhet csorbát.

A „ki vagyok én“, „hol a helyem a világban, az emberek között“,
„van-e, és mi a célja életemnek“ jellegű kérdések a gondolkodó, életét
felelősségtudattal alakító ember számára megkerülhetetlenek. Az önmeg-
határozáshoz pedig túl kell lépni a személyes lét kereteit. A kötődés fel-
tétele — ha paradoxálisan hangzik is — ilyen értelemben a nyitottság,
az embernek az a képessége, hogy kifele, környezetére, társaira, a vi-
lággra figyel, hogy kint találja meg azokat az értékeket, melyek az ő sze-
mélyes világát szebbé tehetik, és amelyeket alakítva, gazdagítva, életét
értelmesnek, hasznosnak tudhatja.

Ha ez a nyitottság Isten felé irányul, hitnek nevezzük, ha a másik
ember felé, szeretetnek vagy szerelemnek, ha a szülőföld és a nép fele,
hazafias érzésnek. De nevezzük akárhogy, a kötődés szükséglet, az em-
bernek mint társas lénynek nembeli meghatározója. És minél több fele
irányul, a személyiség annál gazdagabb lesz.

chikum tudományának művelőjére, bár az idő múlásával egyre nyilvánvalóbbá váltak elméleti rendszereik fogyatékoságai is. A fokozatosan növekvő elégedetlenség elsősorban azzal az emberképpel szemben nyilvánult meg, melyet ezek az irányzatok körvonalaztak: „Az évek során, az elméletalkotók az embert olyannak képzelték el, mint egy gépet; mint egy patkányokhoz, galambokhoz vagy majmokhoz hasonló szervezetet; mint egy kommunikációs rendszert; mint egy hidraulikus rendszert; mint egy szervo-mechanizmust; mint egy számítógépet, röviden, a pszichológusok hasonlították mindenhez, csak ahhoz nem, ami tulajdonképpen az ember: egy személy“ (Jourard, 1972, 15. l.). Ilyen körülmények közepette fedezték fel az „elembertelenedett“ pszichológiával elégedetlen elméletalkotók, az egzisztencialista filozófia tételeit.

Bár úgy tekintik, hogy jelenkori formájában az egzisztencializmus a második világháború után bontakozott ki Párizsban, elsősorban Jean-Paul Sartre és Albert Camus esszéiben, színdarabjaiban és regényeiben, alapeszméit már a múlt század közepének filozófiai gondolkodásában felfedezhetjük. Sören Kirkegaard, Edmund Huserl vagy Friedrich Schelling műveiben, akár csak a Weimari Köztársaság német filozófusainak írásában, az élen Martin Heideggerrel és Karl Jaspers-szel. Mint e felsorolásból is látható, olyan gondolkodókat sorolunk az egzisztencialista címszó alá, akik között az eltérések és különbségek sokkal nagyobbak mint a hasonlóságok. Ami azonban közös mindezeknek a szerzőknek a műveiben, az az emberi lét, illetve minősége és feltételei központi problémaként kezelése. Az ember létezése (Dasein), mégpedig dinamikus értelemben felfogott létezés. A létezés értelmében felfogott emberre gondolni annyit jelent, mint potencialitásként, létrejövetelében elképzelni őt. Létezni annyit jelent, mint fejlődni, választani, meghaladni azokat az erőket, melyek az egyénre hatnak, megszabadulni a múlt béklyóiból és a jövő felé irányulni (Baumer, 1977.). Ugyanakkor, függetlenül attól, hogy hívők vagy ateisták, az egzisztencialista irányzathoz sorolt bölcselők egyetértenek abban, hogy a hagyományos filozófia túl akadémikus és túlságosan elszakadt az élettől, ahhoz hogy számukra jelentéssel bírjon. Ennek eredményeképpen lemondtak a szisztematikus és sematizált gondolkodásról és a kifejezés spontánabb formáit hívták segítségül, remélve, hogy ezáltal megragadhatják a konkrétan létező személyek valódi problémáit (Stumpf, 1982). Nem véletlen tehát, hogy az egzisztencializmus az emberi gondolkodásnak gyakorlatilag minden formájára hatást gyakorolt, befolyása meghaladva napjaink bármely más filozófiai áramlatának visszhangját.

A pszichológián belül tulajdonképpen két, egymástól több lényeges szempontból eltérő iskola tart igényt az egzisztencialista jelzőre: az egyik a Viktor E. Frankl által megteremtett *egzisztencia-analízis*, a másik pedig az ún. *humanista-egzisztencialista* pszichológia, melynek megalapozójaként Abraham H. Maslow-ot tekintik. A nyilvánvaló különbsé-

gek ellenére — hála az azonos egzisztencialista gyökereknek — e két fő irányzat közös elemeket is tartalmaz. Az ismétlődések elkerülése végett, ismertetésünket ezek bemutatásával kezdjük.

A. Maslow „A létezés pszichológiája felé“ című könyvében (1969) külön fejezetet szentel annak, hogy „Mit tanulhat a pszichológia az egzisztencialistáktól.“ Ebben leszögezi, hogy számára az „egzisztencialista pszichológia“ két dolgot jelent. Először is az azonosság fogalmának és az identitás élményének, mint az emberi természet sine qua nonjának hangsúlyozását, másodsor pedig a tapasztalati és élményanyag előnyben részesítését az absztrakt kategóriákkal vagy fogalomrendszerekkel szemben, vagyis a fenomenológia tudományos módszerként alkalmazását.

Az egzisztencialista pszichológiák érdeklődésének középpontjában a konkrét ember áll, a saját identitásával rendelkező egyén, a maga élettörténetével, értékeivel, problémáival. Felfogásukban az ember aktív ágens, aki nem pusztán elviseli a rá ható erő determináló befolyását, hanem maga alakítja életét, körülményeit. Lényeges mozzanat az ember aktív megnyilvánulása szempontjából a döntés, a választás pillanata: az egyén értékek között választ, mégpedig nem a behavioristák által leírt „trial and error“ mechanizmus alapján, hanem saját értékrendszerére támaszkodva. Ezáltal az ember felelős személyként nyilvánul meg, aki alakít, tervez és végrehajt (Heather, 1976).

Az egzisztencia-analízist és gyakorlati alkalmazását, a logoterápiát a „harmadik bécsi pszichoterápiás irányzatként“ szokás nyilvántartani Freud pszichoanalízise és Adler individuálpszichológiája mellett. Kidolgozása Viktor E. Frankl, a Bécsi Orvosi Egyetem professzora nevéhez fűződik, és a szerző több mint 60 éves munkájának eredménye. Frankl elméleti rendszerének és gyógyító módszerének kulcsszava az „értelem“. A náci haláltáborokat is megjárt szerző felfogásában az ember olyan lény, „mely folytonosan az értelem keresésének az állapotában van“ (Frankl, 1988, 99 l.). Több felmérés igazolta, hogy az emberek túlnyomó többsége szükségét érzi egy olyan valaminek, amiért érdemes élni, ami célja és értelme legyen életének; az életcél megtalálására irányuló törekvés az emberben meglévő alapvető motivációs erő. Értelmesen élni azt jelenti, hogy „az ember adottságaival és képességeivel, érzelmével és akaratával átadja magát annak, amit a lecke felkínál, azzal kreatívan és elmélyülten foglalkozik, eközben éppúgy elfogad mint ad“ (Langle, 1990).

Mindenki meghatározott pszichés és szociális környezetben létezik, melyet nem ő választott, de ugyanakkor mindenki képes arra, hogy önmagából és életéből valamit kihozzon. Az ember lényegileg három különféle módon biztosíthatja élete értelmes alakítását. Az első ezek közül annak a megélése amit jónak, szépnek, személyiségét gazdagítónak tapasztal, aminek úgy ahogy van önmagában, értéke van. A második lehetőség megváltoztatni, megjavítani azt, ami jobbra tehető, a harmadik pedig önmagunk megváltoztatása, ott ahol az előbbi két út járhatatlan,

annak biztosítása, hogy a szenvedés ellenére, vagy talán éppen ezt kihasználva, fejlődjünk és érleljünk. E három módszer ugyanannyi, az életnek értelmet kölcsönző értéknek felel meg. Az *élményértékek* által tapasztaljuk meg az élet eredeti szépségét, általuk kapjuk szellemi erőinket, amelyek segítségével az élet más területein értelmesen alkothatunk. A legnagyobb élményértékkel a más emberekkel való találkozás rendelkezik. Az *alkotás értékei* nem annyira az alkotás nagyszerűségéből, mint inkább az alkotó kiteljesedéséből fakadnak. Az egzisztencia-analízis nem redukálja az alkotást a művészetek termékeire és produkcióira vagy a tudomány és a technika úttörő felfedezéseire. A maga viszonyítási rendszerében mindenki alkothat, és fáradozásainak eredményét joggal tekinthetjük alkotásnak, függetlenül attól, hogy a gyermeknevelés vagy a mindennapi élet valamilyen más területén mutatta fel őket. A legnagyobb mű, amelyen állandóan dolgozunk, megküzdeni az élettel. A *beállítódási értékek* a kilátástalan, a végzetes, a megváltoztathatatlan helyzetek esetében tesznek szert kitüntetett jelentőségre. Olyan szituációkban számíthatunk segítségükre, melyekben semmilyen kész dolog nincs a kezünk ügyében, amelynek segítségével elháríthatnánk a szenvedést, amely osztályrészünkül jutott. Ilyenkor a legjobb, ha nem követeljük sorsunktól, hogy változtassa meg a megváltoztathatatlant, hanem megtanuljuk azt, hogy elmenve mellette cselekedjünk. Meg kell találni azt a megoldást, mely lehetővé teszi, hogy a lehetőségekhez mérten a maximumot hozzuk ki az adott helyzetből.

A lelki betegségek forrása az értelemvágy frusztrációja; ennek következményeképpen jön létre az egzisztenciális vákuum, mely jelentős mértékű szenvedéssé nőheti ki magát. Ennek orvoslására hivatott a logoterápia, mely hozzásegíti az egyént ahhoz, hogy megtalálja élete értelmét.

Frankl félig tréfásan a következő hasonlattal írta le gyógyító beavatkozása lényegét: A pszichoanalízis során a páciensnek le kell feküdnie egy diványra és olyan dolgokról kell beszélnie, amiket néha nagyon kellemetlen kimondani. Ezzel szemben, a „logoterápiában a páciens ülve maradhat, de olyan dolgokról kell hallania, melyeket néha nagyon kellemetlen meghallgatni“ (Frankl, 1988.).

A logoterápia elsősorban a jövőre összpontosít arra, hogy a páciens milyen célokat tűzzön ki és valósítson meg az elkövetkezőkben. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a pszichológus magára vállalná a páciensről a felelősséget. Ellenkezőleg, mindent elkövet annak érdekében hogy a páciens a saját felelőssége minél teljesebb tudatára ébredjen. Frankl egyik kedvenc technikája a paradox szándékok alkalmazásán alapul. Ennek lényege, arra buzdítani a páciens, hogy ha csak egy pillanatra is, pontosan azt akarja, amitől fél. Így például valaki, aki fél az izzadástól, azt az utasítást kapja, hogy mutassa meg másoknak, milyen hatásosan tud izzadni. Ezzel a módszerrel, a terapeuta kiiktatja azt az elemet, mely az ördögi kör kialakulásához vezetett. Eddig ugyanis vala-

hányszor találkozott valakivel, a félelem, hogy izzadni fog beindította az izzadságmirigyek működését.

Frankl könyveinek népszerűsége önmagában is kellő érvet szolgáltat szerzőjük nézetei mellett. Így például a koncentrációs táborokban gyűjtött élményeit megörökítő „...mégis mondj igent az életre“ könyve több mint 150 kiadásban látott napvilágot, a világ több mint 20 nyelvére lefordítva.

A humanista pszichológia atyja Abraham Henry Maslow (1908—1970) a Brandeis egyetem professzora volt. Munkássága jelentőségének egyik legnagyobb elismeréseként az Amerikai Pszichológusok Társaságának elnökévé választották. Az elméleti irányzat, amelyet megteremtett a pszichoanalízis és a viselkedéslélektan mellett, századunk legbefolyásosabb iskolájává, a pszichológia „harmadik erejévé“ nőtte ki magát.

Maslow számára az egyén integrált, egységes, egész. Éppen azért elutasítja a pszichikus funkciók atomisztikus megközelítését. Ehelyett igyekszik a személyt a maga egészségességében megragadni. (Innen a holisztikus jelző, amelyet sokan alkalmaznak lélektana jellemzésére.) Valamely szükséglet az egész egyén szükséglete, írja Maslow (1970), nem valamely összetevője, mint ahogy a kielégítése is egész lényünket érinti, nemcsak egyik vagy másik porcikánkat.

Maslow szerint minden ember rendelkezik egy ösztönjellegű, belső természettel, melynek egy része elfojtás alatt áll, tehát nem tudatos. Ez a nagymértékben örökletes belső természet képezi az én magvát. Az elfojtás ellenére nem szűnik meg létezni, nem tűnik el, hanem aktívan határozza meg a gondolkodást és a viselkedést. A belső természet dinamikus erő, mely szüntelenül a szabad megnyilvánulásra törekszik. Ebből a szempontból az alapvető különbség Maslow és Freud között abban nyilvánul meg, hogy míg a pszichoanalízis felfogásában a nem tudatos impulzusokban irracionális erők nyilvánulnak meg, addig a humanista pszichológia felfogásában az ember belső természete az egészség, a növekedés és beteljesedés irányába mutat, tehát alapvetően jó.

Belső természetünk velünk született része gyakorlatilag puszta potenciálitás, amit aktualizálni, fejleszteni kell, úgy hogy énünk e belső magva végül saját alkotásunk is. Ennek eredményeképpen a személy egyaránt rendelkezik olyan sajátosságokkal, melyekkel mások is, illetve olyanokkal, amelyek egyedivé teszik. Az objektív, tudományos vizsgálat tehát, egyaránt figyelembe kell vegye a fajra jellemző és az egyedi jellemzőket.

Amennyiben az ember belső, lényegi természete nem tud megnyilvánulni, az egyén lelkileg megbetegszik. Ez az eshetőség annál is inkább bekövetkezhet, hogy belső természetünk csak ösztönjellegű, azaz elvezítette azt a nagyfokú hatékonyságot és erőt, mely az ösztönök sajátja. Hangját viszonylag könnyű elfojtani, ami elvezethet végül alapvető szükségleteink fenyegető deprivációjához.

Maslow elméleti rendszerének központi elemét az alapvető emberi szükségletek képezik. Az emberi motívumok végtelen sokfélesége mögött Maslow (1970) a szükségletek öt alapvető típusát fedezi fel. Ezek hierarchikusan szerveződnek, a magasabb rendűek az alacsonyabb rendűek kielégítése után elégülhetnek ki. Az öt alapvető szükséglet sorrendben a fiziológiai, a biztonság, a szeretet, a tisztelet és az önmegvalósítás iránti igény.

Az első négy kategóriához tartoznak a homeosztatikusság vagy hiány-motívumok, míg az önmegvalósítás iránti szükséglet a növekedést, a fejlődést célozza. Előbbiektől eltérően, melyek a feszültség csökkentésére törekednek, az önmegvalósítás maga feszültség keresése. Az önmegvalósítás lényegileg nem egyszer és mindenkorra elérhető állapot, hanem szüntelenül megújuló folyamat, belső természetünk aktualizálása, érvényre juttatása. Az önmegvalósulás velejárója a csúcstapasztalás, létünknek „azok az önmagukat indokoló pillanatai, melyek magukban hordozzák saját belső értéküket“ (Maslow, 1969, 79 l.). A csúcstapasztalást átélő személy erejének teljében érzi magát, aktívabbnak, felelősségteljesebbnek, hatékonyabbnak.

Bár az önmegvalósítás szintjének elérése csak nagyon kevés személynek adatik meg, Maslow úgy vélekedik, hogy az önmegvalósítás a lelki egészség elengedhetetlen alapfeltétele. Ez azonban azt sem jelenti, hogy szerinte az emberek túlnyomó többsége lelki beteg lenne; Maslow az emberek legnagyobb részét az egészség és a betegség közötti zónában elhelyezkedőnek véli. Ami pedig terápiás koncepcióját illeti, ez lényegileg a humanista pszichológia másik kimagasló egyéniségének, Rogersnek a hatása alatt áll.

Carl R. Rogers (1902—1987) a személyközpontú pszichoterápia megalapítójaként tartják számon. Több jelentős amerikai egyetem professzora volt, míg 1964-ben a kaliforniai La Jollában telepedett le, ahol létrehozta a Személy Kutatásának Központját. Módszere, melyet nagymértékben befolyásolt az a tény, hogy a pszichológiai képezés megszerzése előtt teológiai tanulmányokat folytatott. A személyközpontú irányzat jelentőségére jellemző annak a széleskörű nemzetközi anketának az eredménye, melyet az *American Psychologist* közölt 1982-ben. A vizsgálat a „Ki az a pszichológus, aki a legnagyobb hatással van a világra“ kérdésre keresett választ, és Rogers neve vitathatatlan fölénnyel került az első helyre. Elveit valóban alkalmazzák mindenütt, ahol a személyiség alakításáról van szó.

Amint Mérei (1989, 215 l.) rámutat, a rogersi irányzat „sokkal inkább stílus, szemlélet, hozzáállás: egy pszichológiai viselkedés meghatározása“, mint összefoglaló elmélet.

Rogers (1972, 21 l.) szerint az ember „gyógyíthatatlanul társadalmi lény“, akiben alapvető igény él a szoros, biztonságot nyújtó kapcsolatok

íránt. Fejlődési irányát tekintve az ember a kezdeti szükséges fizikai és pszichikus dependenciától a minél teljesebb függetlenség felé halad. Az ember a minél teljesebb növekedés, kibontakozás, fejlődés irányába törekszik és bármilyen segítő beavatkozás csak abban az esetben lehet hatékony, amennyiben elősegíti, felszabadítja ezt a tendenciát.

Maslowhoz hasonlóan, Rogers is úgy vélekedik, hogy az emberi természet alapvetően jó. Rogers bíz az egyén képességében, hogy megfelelő körülmények közepette tudatosítsa a helyzetet, amelyben található, hogy belső intenciójára hallgatva, meg hozza a legmegfelelőbb döntéseket.

A személyközpontú megközelítés az embert szubjektív lényként tekint, aki bármennyire messzire jutna el önmaga megértésében, nem élhet tárgyként. A személy tehát szubjektíven él és ez a szubjektivitás határozza meg viszonyulását életkörülményeihez. „A szervi vagy kulturális tényezők nem határozhatják meg, nem befolyásolhatják közvetlenül a viselkedést, csak elsődleges (vagy talán kizárólagos) az észlelés közvetítésével“ (Rogers, 1972, 111 l.). Amint a valóság vagy az én észlelésében módosulások következnenek be, úgy módosul a viselkedés is.

Rogers elméletének központi eleme az énkép. Ez egy „szervezett, konzisztens fogalmi alakzat, ami a saját magunkról kapott információkból alakul ki, másokkal való interakcióink és saját értékelésünk folyamán“ (Szenes Andrea, 1991. 26. l.). Az érzékelt én és a tényleges tapasztalat normális esetben összhangban kell álljanak egymással; a diszkrepánia közöttük az inkongruencia nevet viseli. Ha az inkongruencia nagymértékben van jelen, az egyén önaktualizáló tendenciája dilemma helyzetbe kerül; vagy támogatja a torz énképet vagy hozzájárul az organizmus ezzel szembenálló szükségleteinek kielégítéséhez. Ez nyilvánul meg például akkor, amikor gyűlölünk valakit, de nem tudjuk ellenérzéseinket tudatosítani.

A személyközpontú terápia alapelve végtelenül egyszerű: a terapeuta olyan megértő és megengedő atmoszférát biztosít, mely mentesíti a páciens bármely veszélyezettől, és ezáltal lehetővé teszi a számára egy realisabb énkép kialakítását. A terápia tulajdonképpen azt a légkört kell biztosítsa, melyben a személy nyugodtan növekedhet és kibontakozhat.

A pszichoterápia történetében először Rogers és munkatársai vizsgálták tudományos módszerekkel és alaposan a gyógyító hatásért felelős tényezőket. Vizsgálatai alapján Rogers arra a következtetésre jutott, hogy a következő elemek biztosítása szükséges a terápia eredményességéhez. (Rogers, 1972)

1. A gyógykezelő vagy lelki gondozó őszinte, nem rejtőzködik álarc mögé, nem próbál mást mutatni, mint amit érez. Rogers ezt röviden úgy fogalmazza meg, hogy a terapeuta „kongruens“.

2. A terapeuta empátiásan közeledik a személy problémáihoz, megpróbál beleérezni, és ebbéli igyekezetében semmilyen akadály nem gá-

tolja. Mérei (1989) külön kihangsúlyozza ennek a nehézségét olyankor, amikor — amint azt Rogers megköveteli — egy más személy egész értékrendszerébe kell beleérezni.

3. A harmadik követelmény a személyhez való feltétlen pozitív viszonyulás, az irányába kimutatott és semmitől függővé nem tehető tisztelet. A terapeuta olyanként fogadja el és tiszteli kliensét (Rogers ezt a kifejezést használja a páciens helyett), amilyen az a valóságban. A személyközpontú terapeuta bármilyen helyzetben megbízik páciensében, és ez a bizalom az élet valamennyi területére kiterjed.

Amint a fentiekből is látszik, a rogersi terápia sokkal inkább attitűd, mint technika kérdése. A kliens központú terapeuta nem értelmez, nem ad tanácsot, nem nyújt modellt. Intervenciói is mindössze két típusúak lehetnek: egyesek a biztonság és a bizalom légkörét hivatottak megteremteni, míg mások a klienst szembesítik tulajdon érzelmeivel és attitűdjével, jobb önismeretét mozdítva elő.

Rogers különösen nagy hatást gyakorolt a pasztorál-pszichológiában meghonosodott lelki gondozói tevékenységre, elsősorban Heije Faber munkásságára.

IRODALOM

- Buda B. (szerk): Pszichoterápia. Budapest, 1980.
Buda B.: Az empátia, — a beleélés lélektana. Budapest, 1985.
Fabén H.: Schoot E. van der: A lelkigondozói beszélgetés lélektana. Budapest, 1990.
Frankl V.: ... mégis mondj igent az életre!, Budapest, 1988.
Langle A.: Értelmesen élni. Budapest, 1991.
Mérei F.: A pszichológiai labirintus. Budapest, 1989.
Pintér G.: A személyközpontú pszichoterápia, *Pszichiatria Hungarica* IV. évf. 4. sz. 1989.
Rogers C. R.: Encounter csoportok. Szeged, 1986.
Szenes A.: Igen. Élmények és törekvések Carl Rogers személyközpontú pszichológiájáról. Budapest, 1991.
Tringer L.: A gyógyító beszélgetés. Budapest, 1991.
Baumer F. L.: *Modern European Thought*. New York, 1977.
Frankl V.: Logos, Paradox and the Search for Meaning; in: Mahoney M. J. Freeman A. (ed): *Cognition and Psychotherapy*. New York 1985.
Jourard S. M.: A Humanistic Revolution in Psychology; in: Glass J. F., Staude J. R. (ed.): *Humanistic Society: Today's Challenge to Sociology*. Pacific Palisades, CA 1972.
Maslow A. H.: *Toward a Psychology of Being*. New York, 1969.
Maslow A. H.: *Motivation and Personality*. New York, 1970.
Rogers C. R.: *Client-Centered Therapy*. Boston, 1965.
Rogers C. R.: A Humanistic Conception of Man; in: Glass J. F. Staude J. R. (ed.): i.m.

„CIVILIZÁCIÓS“ BETEGSÉGEK

„Ma már nem a baktériumok az ember fő ellenségei, hanem az emberek saját maguk. Ez az emberi értelem és az ún. siker túlbecsülésének következménye. Kizárólag arról van ugyanis szó, hogy az, amit az emberi értelem kigondolt és megvalósított a többi embernek is javára, ne pedig kárára váljék.“

G. DOMAGK

A múlt század utolsó évében Ziemssen müncheni belgyógyász ünnepi előadásán, felsorolva a klinikai orvostudományban 50 esztendő alatt elért vívmányokat, szavait azzal a kívánsággal fejezte be, hogy a XX. század a tudás és megismerés elmélyítésében, és a tudományos gyógyászat kiterjesztésében ne maradjon el a vége felé tartó XIX. század mögött. Ez a kívánság minden előrelátást felülmúló módon teljesült. A bakteriológia és a közegészségügy fejlődése folytán sok nagy járvány kúszott a civilizált országokból és számuk érezhetően lecsökkent a harmadik világ országaiban is; nagyhatású gyógyszereket fedeztek fel; a sebész kése előtt hozzáférhetővé vált minden szerv; az eredmény az átlagos emberi életkor jelentős meghosszabbodása lett.

Gyorsan iparosodó, városiasodó, automatizálódó társadalmunk kitermelt azonban más, félelmetes betegségeket, amelyek megelőzése és kezelése napjaink legfontosabb gyógyászati célkitűzése.

Már az iparosodás első évtizedeiben felfigyeltek arra a jelenségre, hogy a népesség faluról városra költözése elősegíti bizonyos betegségek megjelenését és az emberi élet megrövidülését. Tudományos vizsgálatokkal próbálták bizonyítani, hogy az ember, elhagyván természetes életközegét, nehezen alkalmazkodik a túlszűfolt, lüktető városi életmódhoz, és ez a környezet káros hatásai elleni védekező képességét csökkenti. Így pl. a tuberkulózis, amelyet a környezeti tényezők jelentősen befolyásolnak, gyakoribbá vált a városi lakosok között. Francia kutatók feltételezték, hogy létezik egy, városban élő, nehezen alkalmazkodó embertípus, amelyre az életben sikertelenség és betegség vár.¹ Ilyen leegyszerűsítő felfogások ma is élnek laikusok és szakemberek körében is, mivel elég sok bizonyítékkal is rendelkeznek ezek fenntartásához; ugyanakkor az ellentétes felfogást nehéz elhíttetni a városi szociális körülmények igen bonyolult volta miatt.

Az Egészségügyi Világszervezet 1976-ban közölt egy tanulmányt, amely szerint a városi környezet számos tényezője elősegíti az egészség

megőrzését, mások viszont betegségek kiváltói lehetnek. E tanulmány szerint, az ipari társadalmak fejlődése kezdetén, a gazdasági-szociális migráció, amely a városba költöző vidéki lakosságot érte, döntő lehetett ezek egészségi helyzetére és halálózására, főleg ha ez az életmódváltoztatás természeti katasztrófák (szárazság, árvíz, földrengés) vagy társadalmi konfliktusok következtében jött létre. Napjainkban is Nyugat-Európa és Észak-Amerika országainak számos új bevándorlója kezdetben nehéz életkörülmények között, létbizonytalanságban, számos egészségkárosító hatásnak kitéve él. Új munka- és életkörülményekhez alkalmazkodva, és a társadalmi jólét kissé magasabb foka, nyilvánvaló már, hogy a városi környezet jobb életfeltételeket teremt. Így állíthatjuk, hogy napjainkban a városi lakosság egészségi helyzete is jobb mint a múltban, annak ellenére, hogy számos káros befolyás érezteti még a hatását, így a túlzásfoltosság, légszennyeződés, zajártalom, felgyorsult életritmus, pszichés stresszek, mozgáshiány stb.

Mai életünk többnyire állandó idegfeszültségben telik, ennek egyik kiváltója az állandóan jelenlévő és a társadalom minden tagjára nehezedő felelősség, függetlenül azok foglalkozásától és munkahelyétől. Ennek széleskörű élettani és kórtani visszahatása van.

Jellemző még, hogy számos munka egyre egyhangúbbá válik, másoknál a zajártalom, a biztonság hiánya, a heti pihenés, kikapcsolódás nehezebbé válása, félelem a munkahely elvesztésétől, küzdelem a pályán való előrehaladásért, a gyakori átképzések által kiváltott stressz, kisebbségi érzés, kilátástalanság a jövőt illetően, a szakma nem szeretete, társadalmi igazságtalanság érzése — az állandó idegfeszültség fenntartója. Mindez kiválthatja az egyre nagyobb méretű alkoholfogyasztást és, főleg a fiatalság körében, a mindinkább elterjedő kábítószer-élvezetet.

Megfigyelhető továbbá a ma emberének nagyfokú gyógyszerfogyasztása (nyugtatók, altatók, élénkítők, vitaminok, antibiotikumok, fájdalomcsillapítók stb.). A kialakult gyógyszerfüggőség, sajnos, ugyanolyan betegséget jelent, mint az, amelynek megszüntetésére eredetileg szedni kezdték ezeket a gyógyszereket.

Napjaink egyéb, egészségbefolyásoló tényezői:

— mozgáshiány, amelyet a modern közlekedési eszközök, kényelemszeretet stb. segítenek elő;

— testsúlyfölfölösleg, létrehozója a túltáplálkozás, ülő életmód, alkoholizálás;

— állandó kimerültség: a szakmai, családi és egyéb túlterheltség következménye;

— fizikai környezetváltozás, amelyet a környezetszennyeződés okoz, és amelynek más, kevésbé ismert tényezőkkel szerepe lehet egyes, veleszületett betegségek és fejlődési rendellenességek jelenlegi magas előfordulási arányában.

A lezajlott, példa nélkül álló társadalmi, gazdasági és politikai fejlődés következménye az a jelenség is, hogy az emberek egymás közötti kapcsolatai a korábbi időkhöz képest bonyolultabbakká váltak, sok ember elszigetelődik, magába zárkózik. Így jelenik meg egyik jellegzetesége a mai életmódnak: az egyén társadalmi elidegenedése.²

A szervezet alkalmazkodó és kompenzáló (néha túlkompenzáló) képessége nagy, de mégis korlátozott, amit az emberiség a környezethez való biológiai alkalmazkodásban évmilliók alatt elért, nem lehet néhány évtized alatt megváltoztatni. Adaptációnk ugyanis genetikusan öröklődésen alapon áll, ezt néhány évtized története nem befolyásolja lényegesen. Lehetséges azonban olyan módszereket kidolgozni, amelyek az alkalmazkodást, adaptációt siettetik.

Milyen betegségeket okozhatnak a modern ember megváltozott életvitele és munkakörülményei, vagy legalábbis jelentősen befolyásolhatnak? Ezek a következők:

1. Egyes *elmeeggyógyászati megbetegedések*, pl. a neurózisok jóval gyakrabban jelennek meg, változatosabb tünetűek, mélyebben érintik a személyiséget, egyre fiatalabb korosztályokban lépnek fel (sokszor gyermekeknél és serdülőkorúaknál). Így pl. egy amerikai városban végzett felmérés során a 70-es években, a felnőtt lakosság 18%-ban találtak súlyosabb és 14%-ban enyhébb fokú ideg-elme betegséget, amely a vizsgált személyek életproblémái számával és ezek súlyosságával volt arányban. Kialakulásukban a következő környezeti tényezőknek tulajdonítottak szerepet:

— szakmai túlterheltség, testi és szellemi állandó fáradtság, túlzott szakosodás az általános műveltség beszűkülésével, egyhangú, unalmas munka;

— régebbi erkölcsi normák elértéktelenedése, újak kialakulásának (vagy a régiek átértékelésének) elhúzódása;

— családi kötelékek felbomlása;

— egyéb, testi betegségek, személyiségzavarok, nagymértékű alkoholfogyasztás;

— nevelési hiányosságok;

— túlzott társadalmi, kulturális befolyásoltság;

— nagymértékű társadalmi szabadság, amelyet az illető csoport ösztönöz, ennek eredményeképpen az egyénre gyakorolt társadalmi ellenőrzés felületesebbé válik. Mindez létrehozhat:

— a hagyomány által nem elfogadott viselkedési modellt;

— információ özönyt, amelyhez az egyén nem tud alkalmazkodni.

A neurózis főleg városi környezetben gyakori, kiváltója lehet az állandó szellemi-lelki túlterheltség, a korai kifáradás és ezek eredményeként megjelenő félelemérzet, hogy az egyén számos kötelezettségének nem tud eleget tenni. Falusi környezetben a neurózis elég ritka.

Mindez bizonyossá teszi, hogy a napjainkban egyre gyakoribbá váló pszichés megbetegedések a társadalmi haladás nemkívánt következményei.

Az egyén jó társadalmi alkalmazkodóképessége elengedhetetlen lelki egyensúlyának fenntartásához, amely nemcsak egészségének megőrzését jelenti, hanem mindannak a haszonnak az élvezetét is, amelyet a kortárs társadalom és civilizáció adhat.

A pszichés megbetegedéseket részben megelőzhetjük a káros társadalmi tényezők megváltoztatásával, új technológiák bevezetésével az iparban, amelyekkel régebbi, különösen veszélyes munkakörülményeket lehet felszámolni, vagy egészségtelen munkaritmust megváltoztatni. Nagy jelentősége van még a megelőzésben a fiatalok megfelelő szakmai irányításának, a túlzott urbanizáció megelőzésének, olyan munkahelyek lényeges csökkentésének, amelyek a családtól hosszú ideig tartó távollétet feltételezik. Mindezt orvosi, társadalmi, gazdasági, kulturális, munka-, család- és egyéb intézkedések egész sorával lehet elérni, amelyek célja az egyén jobb társadalmi beilleszkedése.

2. A szív és érrendszeri megbetegedések a XX. század világjárványát jelentik és a jövőben az emberiség fejlődésének gátló tényezőjévé válhatnak. A szívkoszorús erek elmeszesedése az emberiség által megismert legnagyobb csapás méreteit öltheti, de jelenleg is már a halálozások fő okaként szerepel mind a fejlett, mind a fejlődő országokban.

Keletkezésében szerepe van a nagy idegfeszültséggel járó munkának, ülő életmódnak, túltáplálkozásnak, túlhajszolt életvitelnek, dohányzásnak, italozásnak stb. Sok kutató felhívja a figyelmet a faluról városra költözés szerepére, valamint e folyamat gyorsaságának a jelentőségére is. Egy nemzetközi felmérés során az emigrálás érdekes hatását állapították meg: a Japánban élő japánok átlagos testsúlya kisebb, mint a Hawaii szigeteken vagy a Kaliforniában élőké. Az anyaországi japánok vérkoleszterol szintje (fontos jelzője a szívérelmeszesedésnek) 17%-kal kisebb a Hawaiban élőkéhez viszonyítva és 21%-kal kisebb mint a kaliforniaiaké. Ez a jelenség összhangban van a Japánban élők kisebb mértékű szívkoszorús érelmeszesedésével. Hasonló megfigyeléseket végeztek jemeni zsidókon, akik Izraelben telepedtek le, vagy jelenleg Bostonban élő nápolyi olaszokon.³

Az ilyen megfigyelések mindegyikéből kiderül a különböző kockázati tényezők szerepe e megbetegedésekben, amelyeket a földrajzi fekvés, társadalmi környezet, lelki alkat, étkezési szokások és egyéb tényezők befolyásolnak, és amelyek nem azonosak minden országban. Megelőzésükben nagy szerepe van az egészségügyi nevelő munkának, amely a nem megfelelő étkezési szokások, káros szenvedélyek (dohányzás) leküzdését, időszakos orvosi ellenőrzésen való megjelenést szorgalmazza.

3. Az elhízást (obezitást) a szív és érrendszeri betegségek, valamint a cukorbetegség egyik elősegítő tényezőjeként tartjuk számon. Az Egye-

sült Államok lakosságának több mint 1/3-a túltáplált, náluk a hirtelen halál gyakoribb. Ezeknek az államoknak a társadalombiztosítási intézetei kiszámították, hogy 80%-kal nő a halálozás és csökken az átlagos életkor minden, a normális testsúly fölötti 5 kg többlettel. 25 kg többletsúly esetén az átlagéletkor körülbelül 50%-kal rövidebb. Minden orvosi figyelmeztetés ellenére nagyon sok ember tovább folytatja a túlzott táplálkozást. Apfelbaum szerint ezt a „jóllakottak éhségének“ nevezett jelenséget azzal magyarázhatjuk, hogy „évszázadok éhínsége nem törlődött még ki az emberiség tudatalattijából“.

4. Az *emésztőszervek megbetegedéseinél*, a bevezetőben felsorolt káros hatások mellett, nagy jelentőséget tulajdonítanak az élelem minőségének is: a kevés rost és cellulóz tartalmú élelmiszerek és nem megfelelő elkészítési szokások a gyomor-bélrendszeri megbetegedések fő előidézői és fenntartói lehetnek. Például, ami a zsírban pirítást illeti, sokan felhívták a figyelmet arra a megfigyelésre, hogy az égetett zsírok egy része rákkeltő anyagokat tartalmaz.⁴ Másrészt a szervezet, amely alkalmazkodott az elkészített ételekhez, gyomorhuruttal, fekélyes megbetegedésekkel válaszol a száraz ételekre. Megfigyelték azt is, hogy sok helyen a gyermekek nem mindig érik el a kellő fejlettségi fokot, és ennek egyik oka az, hogy rendkívül kevés zöldséget és gyümölcsöt fogyasztanak, főként a téli hónapokban.⁵

5. Egyes *légzőszervi megbetegedések* (idült hörghurut, foglalkozási betegségek — szilikózis — stb.) nagymértékű elterjedését az ipari létesítmények által okozott környezetszennyeződés hatásával magyarázzák. „Besegítenek“ még az ülő életmód és általában a mozgáshiány, amelyek károsítják az anyagcserét, csökkentik a légzőmozgásokat.

6. A *rosszindulatú daganatok*, főleg a tüdőrák keletkezésében szintén okolhatjuk a fent leírt tényezőket (környezetszennyeződés, foglalkozási ártalmak) is, de legnagyobb jelentősége a dohányzásnak van. A tüdőrák kockázata egyenesen arányos az elszívott cigaretták számával és a dohányzás időtartamával.

Talán nem érdektelen felsorolni a városi légszennyeződés karcinogén összetevőit, a kén-dioxidot, nitrogén-oxidot és más anyagokat, valamint az azbeszt, króm, nikkel, arzén, vas-oxid stb. munkahelyi egészségkárosító anyagokat.

7. *Más szervrendszerek* (vérképző, kiválasztó stb.) esetében is kimutatták, hogy a modern életkörülmények károsan befolyásolják. Az amerikai kutatók pl. a nagymértékben dohányzóknál vörösvértest felszaporodást figyeltek meg.⁶

A környezet káros tényezői sok esetben jellegzetes személyiségi típusokra hatva könnyebben okoznak betegséget. Meyer Friedman és Ray Rosenman leírták, hogy milyen személyiségű embereknél gyakoribb a **nagyfokú szívkoszorú érlelmeszesedés**, illetve ennek következménye, a

szívinfarktus. Az „A“ típusú személyekben erős a versenyszellem és a türelmetlenség, úgy érzik, hogy állandóan sürgetik őket a többé-kevésbé valós határidők. Mivel önértékelésük általában hiányos, hogy megerősítsek önmagukat, állandóan számon tartják teljesítményeiket. Legjellegzetesebb tulajdonságuk azonban a „sietési betegség“, egyes embereknek az a meggyőződése, hogy neki mindig valamilyen konstruktív tevékenységet kell végeznie és „nem vesztegetheti el az idejét“⁷.

Két kutató, Holmes és Rahe 5000 betegnél megvizsgálta az összefüggést a stresszt előidéző események és bizonyos betegségek között. Arra a következtetésre jutottak, hogy sok lelki és testi betegséget az életben bekövetkezett jelentős változás előzött meg, pl. a házastárs halála, válás, elbocsátás a munkahelyről, nyugdíjazás, az üzleti életben bekövetkezett változás, hitelfelvétel valamilyen jelentősebb vásárláshoz, nézeteltérések a munkahelyi főnökkel, kisebb törvénytértés stb. Megfigyelhető, hogy ezek nagyrésze civilizációs környezetünk, mindennapjaink problémái, amelyek tehát betegségben „csapódhatnak“ ki⁸.

Összefoglalva, megállapíthatjuk, hogy a civilizáció létrehozhat vagy kihangsúlyozhat bizonyos feltételeket, amelyek befolyásolhatják egyes betegségek megjelenését. A megoldás nem lehet a lemondás mindarról, ami korunk technikai fejlődésének eredménye, és visszatérés a múlt kezdetleges körülményeire és ennek megfelelően nyugodtabb életvitelére, hanem az eredményesebb környezethez való alkalmazkodás kidolgozása, valamint a károsító hatások kiküszöbölése. Így nemcsak az életminőség, hanem az egészségi állapot is jelentősen javulni fog a múlthoz viszonyítva, mivel az életfeltételek minden szempontból jobbak lesznek. A felsorolt betegségeket tehát nem tekintjük a civilizáció szükségszerű velejáróinak, mivel korszerű megelőzéssel vagy kezeléssel leküzdhetőkké válnak.

JEGYZETEK

¹ Barnea M., Calciu A.: *Ecologie umană*. București 1979, 397—401.

² Forgas P. Joseph: *A társas érintkezés pszichológiája*. Budapest 1989, 247—258.

³ Oprian O., Pogăceanu Paula: *Actualități și progrese în cardiopatia ischemică*. București 1983, 37—53.

⁴ Interjú Dr. Bede Károly professzorral a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet közegészségtani tanszéke vezetőjével. A hét, 1985 aug. 8, 10.

⁵ Uo.

⁶ Smith J. R., Landaw S. A.: *Polycythemia of Smokers*. New-York 1978, 298.

⁷ Rainwater Janette: *Az öngyógyítás művészete*. Budapest 1989, 193—198.

⁸ Rainwater Janette: i.m. 193—198.

JAKAB ELEK, KOLOZSVÁR TÖRTÉNETÍRÓJA

A XIX. századot gyakran nevezik az európai történetírás nagy korszakának. Az egyes országokban akkor alakult ki a történetkutatás intézményes rendszere, s tulajdonképpen akkortól beszélhetünk tudományos történetírásról. A változás lényege abban állt, hogy fellendült a történeti forrásfeltárás és forráskritika, és ez hovatovább a történetírás átalakulását eredményezte. Növekvőben volt a história hitele, elterjedt az az egyébként jóval korábbi nézet, hogy a történelem az élet tanítója, s közvetkezésképpen a történeti valóságot elég tudományos módon feltárni, hogy belőle az utókor levonhassa a megfelelő tanulságokat. S mivel az így felfogott pragmatikus történetírás a polgárosodó világban társadalmi támogatásra talált, viszonylag rövid idő alatt sokköteles történeti forráskiadvány-sorozatok és vaskos nemzeti történetek egész sora hagyta el a nyomdákat, s került közkönyvtárak és magángyűjtemények könyvespolcaira. Ne feledjük hangsúlyozni: az így feltáruló, rendszerint megszépült múlt egyes nemzeteknél a sivárabb jelent volt hivatott ellensúlyozni, vagy egyszerűen azt a szerepet szánták e gyorsan kibontakozó tudománynak, hogy a nemzeti önérzetet, a polgári tudatot felfokozza. Ezért a történészek a társadalom hasznos tagjainak tudták magukat, mivel meggyőződésük szerint hozzájárulnak a nemzet fejlődéséhez, haladásához.

A fentiekben elmondottak főbb vonásokban a magyar s benne az erdélyi történetírásra is érvényesek.

Az erdélyi magyar történetírásban a reformkorban kezdődött el az a kedvező irányú átalakulás, amely itt is látványos és hasznos eredményekhez vezetett a század folyamán. Az a történész nemzedék, amelyből különösen Kemény József, Nagyajtai Kovács István és Mike Sándor nevét őrizte meg a historiográfia, a forrásfeltárás és gyűjtés terén végzett úttörő munkát, s érdemeket szerzett azáltal is, hogy előkészítette a következő nemzedék számára a még jelentősebb fejlődéshez vezető utat. Utóbbi a forradalom és szabadságharc leverését követő években, s a hídvégi Mikó Imre köré tömörülve lépett fel; ehhez a csoporthoz tartozott Kővári László, Szabó Károly, Sámi László és mások mellett, de nem utolsó sorban az, akiről most megemlékezünk, nevezetesen Jakab Elek. Tárgyválasztásunk nem volt véletlenszerű: Jakab Elek számára Kolozsvár az a választott kedves város, ahol életének legfogékonyabb s igen termékeny éveit töltötte, ahol mindig otthon érezte magát, s viszont a fejlődő-civilizálódo Kolozsvár benne lelta meg a mindmáig egyetlen történeti monográfiájának szerzőjét.

Az erdélyi magyar törtéírásnak a XIX. század közepén Kolozsvár volt a központja; működésének feltételei benne alakultak ki: itt lehetett kutatni a főkormányzéki levéltárt, a nagy magángyűjteményeket, a kollégiumok kézírattárait és könyvtárait, s városunkban működött 1859-től az Erdélyi Múzeum Egyesület, amely alkotó műhely is volt, miközben a tudományos életnek is keretéül szolgált. Ugyanakkor a város társadalma, az erősödő magyarságtudat igényelte a történetírás jelenlétét, és ez legjobban abban a tényben nyilvánult meg, hogy a magyar városok közül elsőként Kolozsvár hirdetett pályázatot tudományos történetének megírására. Ezt a nagy és megtisztelő feladatot négy vaskos kötetben Jakab Elek végezte el. És nem akárhogyan: Kolozsvár történeti monográfiája kiállta az idők próbáját, s bár a kutatás azóta több részletkérdésben túlhaladta, alapvető tényfeltárásai és megállapításai semmit sem veszítettek érvényességükből.¹ Mostani megemlékezésünk is jó alkalom arra, hogy ne feledkezzünk meg arról az értelmiségiről, aki élete javát áldozta városunk múltjának feltárására, s hogy tudatában legyünk a mindig kéznél lévő hasznos müről. Emlékezésünknek cseppet sem boldogító időszerűséget kölcsönöz az a körülmény is, hogy a diktatúra nyomasztó évtizedeiben több olyan írás, főként városismertető látott napvilágot, amelyek nagyon eltávolodtak a Jakab Elek-féle Kolozsvár történetben feltárt történeti valóságtól. Ez a monográfia abban is segítségünkre lehet, hogy a városunk múltja s jelene ellen, — s nem kevés alkalommal, sajnos, éppen az 1989. decemberi események óta foganatosított intézkedéseket (iskolakérdés, történeti utcanevek megváltoztatása, középületek törvényellenes használata stb.) történeti érvekkel megpróbáljuk kivédeni.

E kissé hosszúra nyúlt, de talán eligazító, tehát szükséges bevezető után lássuk részletesebben Jakab Elek történetírói pályafutását, s benne fő életművének, Kolozsvár történetének keletkezését és mondanivalóját.

Jakab Elek a XIX. század egyik legtermékenyebb és legalaposabb erdélyi magyar történetírója volt, aki gazdag és értékes életművet hagyott az utókorra, hozzájárulva a magyar kultúra gazdagodásához.² Élete és munkássága az annyi változást hozó, „hosszú XIX. század“ négy különböző arculatú és hangulatú történeti szakaszában — a reformkorban, 1848—1849-ben, az abszolutizmus és a dualizmus korában — folyt le. S bár mindenik kor más életfeltételeket és kívánalmakat szabott egyén és közösség számára, és annak ellenére, hogy Jakab Elek korának kérdései iránt mindig fogékony volt, történetírása egységes, mert sohasem feledkezett meg a törtéírárás első számú követelményéről: a tények és történeti valóság tiszteletben tartásáról. Történetírói etikájára vetnek fényt az itt következő sorai: „*Hízélgő és önérdékből a történet igazságát elfedő vagy ferdítő történetírónál a földnek nyomorultabb lényé, a társadalmi romlottságnak veszélyesebb előmozdítója nincs. Én azt tenni éppúgy irtózom, mint nem szégyenlem megvallani, hogy tévedtem, ha róla meggyőzönek*“.³ Hősünknek nem csak a történetírói pályája tanulsá-

gos, példamutató, hanem élete is. Például viszonya szülőföldjéhez, amely mindvégig szoros, tartalmas és megtermékenyítő volt.⁴ Szülőfaluja a maroszéki Szentgerice; itt látta meg a napvilágot 1820. február 13-án, unitárius székely kismemesi családban. Apja, idős Jakab Elek nem nagyon emelkedett ki a falu zömét kitevő szabad székelyek társadalmából, s így a fiú gyakorlatilag ismerhette meg a székely nép életmódját, amelyről később több írása született. Szentgericéről a székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumba vezetett a tanulás útja, majd 1837-ben a kolozsvári Unitárius Kollégiumba iratkozott be.

Kollégiumi éveit, a komoly oktatás és nevelés mellett, alkalmat adtak az önálló munkára és gondolkodásra serkentő önképzőköri foglalatosságra: Kövári Lászlóval, Erdély későbbi neves historikusával együtt adják ki az *Ébredő*, majd 1839-től a *Remény* című ifjúsági lapot, ahol első írásai és verskísérletei megjelentek. Az iskolai évek alatt az Unitárius, majd a Református Kollégiumban — itt jogi képesítést szerzett — mindenekelőtt római és magyar klasszikusok ismeretére épülő általános műveltséget szerzett, s emellett alapos tudással vértette fel magát latin és német nyelvből, majd jogtörténetből s unitárius egyháztörténetből; ezeknek az ismereteknek későbbi történelmi kutatásai során nagy hasznát vette.

Tanulóéveiben alkalma nyílt arra is, hogy megismerje a reformkori Kolozsvár pezsgő politikai és közösségi-társasági életét, a magyar közélet neves alakjait. Elsőnek a szép tehetségű költő és irodalmár Szentiváni Mihály fogadta őt körébe, őáltala aztán kibővült ismerőseinek köre. „Nemegyszer találkoztam nála — írta később — B. Kemény Zsigmonddal és Kovács Lajossal, kikkel az *Erdélyi Híradó* című politikai lapot és *Nemzeti Társalkodót* szerkesztették; elhívtak az iskolából járni; bizalmasan és fesztelenül társalogtak és beszéltek előttem s velem irodalomról és politikáról“.⁵ A reformeszmék behatoltak tehát az Unitárius Kollégiumba és azt nem csak az említett személyes összeköttetések segítették, hanem az ifjúság olvasmányai is: Wesselényi Miklós, Széchenyi István, Kossuth Lajos s a Jakab Elek által személyesen is ismert Bölöni Farkas Sándor könyvei.

Az új eszmék iránti fogékonyságának tudható be, hogy maga is korán bekapcsolódott a társadalmi kérdések megvitatásába, például az *Erdélyi Híradó* és a *Nemzeti Társalkodó* hasábjain, ahol 1846—1847-ben figyelmet keltett a jobbágykérdésről liberális demokrata szellemben írt, s a jobbágyügy törvényes rendezéséért síkraszálló cikksorozatával: „Alkotmányos országokban — írta — igen fontos dolog, hogy sok szolgáló ember ne legyen“; mert „az embernek veleszületett jogainál fogva is, de a társas élet legelső feltétele nyomán is személyileg szabadnak kell lennie“.⁶ Több volt ez elvi állásfoglalásnál: nyílt kiállást jelentett a társadalmi átalakulások, az elavult rendiség lebontása és a több jogot és szabadságot ígérő polgári társadalom megteremtésének szükségessége mellett.

Részt vett az 1848-as forradalomban és szabadságharcban. Nem csak bátor katonája volt, de később hiteles történetírója is lett a forradalomnak és szabadságharcnak. Ez a műve is nélkülözhetetlen a mai kutatásban.⁷ A szabadságharc leverése után a szülőfalu nyújtott menedéket számára. Itteni több éves magányából egy Kolozsvárról jövő üzenet szólította ismét közéleti munkásságára. Az üzenetet nem kisebb személyiség küldte, mint Mikó Imre, akit a forradalom utáni abszolutizmus korában kifejtett sokoldalú, közhasznú cselekedeteiért joggal neveztek kortársai Erdély Széchenyijének. Jakab Elek véglegesen elkötelezte magát a históriával, de sohasem tekintette a történetírást csak kenyérkereső mesterségnek, hanem egyféle elhivatottságnak, közügyi hivatásnak fogta fel.

Pályája is szerencsésen alakult. Kolozsváron családot alapított, feleségül vette Mike Sándornak, az erdélyi főkormányiszéki levéltár igazgatójának, a nagy oklevélgyűjtőnek a lányát, s ezáltal családi alapon élvezhette apósának segítségét. Annál inkább, mert ő maga is levéltáros lett a főkormányiszéki levéltárnál. Néhány külföldi út is szélesítette horizontját, s mindent összevetve fiatal emberként kiváló szakmai s lelki felkészültséggel foghatott hozzá élete legnagyobb vállalkozásának megvalósításához.

Erre azáltal került sor, hogy 1863-ban Kolozsvár vezetősége pályázatot hirdetett a város monográfiájának megírására. Hogyan, mi vezetett erre? Úgy véljük, akkor járunk el Jakab Elek szellemében, ha e kérdésre is kitérünk.

Jakab Elek a Kolozsvár története első kötetének *Előszavában* azt írja, hogy a monográfia gondolata nem mástól, mint Mike Sándortól származott, aki egy levéltári beszélgetés során panaszolta Simon Elek városi képviselőnek, a későbbi polgármesternek, hogy Kolozsvárnak, Erdély fővárosának nincs egy nagyobb lélekzetű történeti monográfiája, holott a szász városok legtöbbikének megírták már a történetét. Az érvek meghallgatásra találtak, s rövidesen megjelent a már említett pályázati felhívás. Ez önmagában is beszédes tanúja a történetírói munka iránt ugyancsak megnövekedett, korszerű igényeknek, így szolt: „*Irassék meg Kolozsvár városának ó-, közép- és újabbkori történelme az 1848 évig, feliratok, műemlékek, pénzek, eredeti oklevelek, szóval: első hitelességű adatok alapján, oknyomozólag, kritikai megválasztással, s a pályázó tettszése szerénti kiterjedésben. A szerkesztményhez Oklevéltár mellékelendő*“.⁸

A felhívás megjelölte a bíráló bizottságot, mégpedig kiváló történetkutatók közül Szabó Károly, Sámi László, Torma Károly személyében. A pályázó láthatta, hogy csak alapos munka nyerheti el e bizottsági jóváhagyást, és számíthat arra, hogy fáradozásai nyomán a benyújtandó kéz-

iratból könyv is lesz majd. Jakab Elek úgy érezte, hogy képes lesz megfelelni a várakozásoknak. A biztató, bátorító szó ismét Mike Sándor részéről hangzott el, és talán ez jelentette a végső érvet.

A megfeszített kutatómunka évei következtek. Levéltárak, könyvtárak dolgozótermeiben hosszú éveken át gyűjtötte a forrásokat, adatokat. Jakab Elek bizonyítani is akart: alkotótípus lévén, szerette volna magát a kor neves historikusai között tudni, s ami ennél többre értékelendő: szolgálni akarta Kolozsvárt, kedves városát. Íme, mit írt erről: vállalkozásával hozzá akart járulni a „hazai történet korszerű megírásához“, s azon túl vezérelte „tárgyam komoly és mély szeretete, azon hű érzés, mellyel legnemesb életörömeimet adó második honom — a művelt magyar város története s jövőndő nagysága iránt viseltem“. ⁹

A Kolozsvár története első kötetével a szerző 1868-ban készült el, amely 1870-ben hagyta el a nyomdát 640 oldalnyi terjedelemben. Ebben 1540-ig tárgyalja a város és előzményei múltját, földrajzi környezetét, növényvilágát. A második kötet az erdélyi fejedelemség korát öleli fel 1541-től 1690-ig, a harmadik pedig a Habsburg uralom idejét 1690-től 1848-ig. A mű oklevéltárral és „világosító“ rajzokkal ellátott, formájában és terjedelmében is imponáló, 3666 nagyformátumú oldalra terjed.

Tartalmi szempontból tematikája szerint Kolozsvár története tárgyalja az ó- és új várost, a népesedést, a politikai igazgatást, a védelmi rendszert, földművelést, ipart és kereskedelmet, közművelődést, a jótékonyági intézményeket, egyházakat, iskolákat. A magyar, szász és román megtelepülés történeti kérdéseit. Ott, ahol annak szükségét látta és érezte, a szerző Kolozsvár legjobb szaktudósait hívta segítségül. A várfalakat Orbán Balázzsal mérte fel, a földrajzi részt Brassai Sámuel, a faunát Hermann Ottó írta meg. Sokat segített Mike Sándor, s a középkori okleveles anyagot sokszor Szabó Károllyal együtt értékelték. A felkért munkatársak névsora is sokatmondó az egykori Kolozsvár tudományos viszonyairól, de Jakab Elek vállalkozásának nagyszerűségéről is. De szóltassuk meg a rangos bírálóbizottság jelentését is, lássuk az értékelést.

Eszerint „... a pályázó az elébe tűzött nagyszerű föladat kiviteléhez kellő előkészültséggel és hivatással fogott, a céljára szükséges adatokat (...) fölkutatta, híven lemásolta és lelkiismeretesen felhasználta, munkája kidolgozásában pedig fáradságot nem kímélve oknyomozó történetíróhoz illő alapos vizsgálódás után elfogulatlanul, részrehajlatlanul, helyes fölfogással és higgadt ítélettel járt el. Egyszerűen a pályázó oly munkát állított elő, mely a tudomány ma méltányosan megkívánható követeléseinek megfelel, városaink és vidékeink monográfiái között díszes állást fog elfoglalni.“ ¹⁰ A bizottsági jelentést igazolta a könyv utóélete

Egyes nagy kérdésekről fontosnak tartotta megvallani, hogy azokon különösen sokat dolgozott és gondolkodott: „Vajon hol volt tulajdonkép-

A sikerhez hozzájárult, hogy a szerző — akárcsak a kor olyan kiváló történészei, mint Th. Buckle vagy Th. B. Macaulay — a várostörténetet újszerűen *civilizációtörténetként* fogta fel. Ezért a múlt minden lényeges kérdése helyet kapott benne. A siker további magyarázata Jakab Elek módszerében keresendő, mert a szerző a lehető teljes forrásbázis felkutatása, kritikai értelmezése s majdnem felmérhetetlen adatanyag alapján dolgozta fel a város történiáját. A mű megjelenésekor már Budapesten lakott, az országos levéltár aligazgatójaként megnövekedett elfoglaltsága közt is nagy gonddal írta a monográfia utolsó kötetét. Levelezésében ilyen mondatokat olvashatunk: „nagy művem, mit Kolozsvárról írok, különös gondal írt művem“ és így tovább.¹⁵

Jakab Elek termékeny történész volt, sokat írt és közölt a művelődéstörténet, jogtörténet, egyháztörténet köréből. Így Dávid Ferencről, Bölöni Farkas Sándorról, Kriza János unitárius püspök életéről, a székely történet köréből, s ezeket későbbi életírói Kozma Ferenc, Gál Kelemen kellőképpen méltatták. Az 1848-as visszaemlékezéseit, s több más tanulmányát napjaink történetírói is sokat forgatják.

Nem fejezhetjük be a Jakab Elek életét és munkásságát felidéző rövid előadásunkat anélkül, hogy ne szólnánk pár szót műveivel kapcsolatos örömeiről, gondjairól, csalódásairól. Ezek hozzátartoznak életéhez, s a kor történetéhez. Furcsa fintora a sorsnak, hogy éppen legértékesebb munkája okozott sok öröm mellett nem kis gondot is. A Kolozsvár történetéről írta Ferencz Józsefnek 1889-ben: „Rosszra fordult az idő járása felettem. Szellemi munkásságom anyagi sikertelensége lehangol... Utóbbi nagy művemem 24 évig dolgoztam; eszem, szívem, éveim, nemesebb szenvedélyem belefektetve... Elpusztítottak megírt könyveim“.¹⁶

Amikor e sorokat papírra vetette, már idős ember volt, hajlamos a sötétenlátásra. Valami alapja azért mégis volt megkeseredésének, mert terhes családi viszonyai miatt gyakran került nehéz anyagi helyzetbe. Hogy mégsem lehetett úrrá hosszabb időre rajta a csüggedés, az a szakmai elismeréseknek tudható be. Mert ezek nem maradtak el. Emellett meghitt családi környezete segítette át a betegségek és lehangoltságok okozta nehézségein. Örömét lelta a barátaival folytatott levelezésében; a fővárosi években ez pótolta Kolozsvár patriarkálisabb légkörét. Kolozsvárra s Szentgericére mindig nosztalgiaiával emlékezett, de visszatérnie már nem adatott meg. 1897. július 22-én örök nyugalomra tért. Földi maradványai 1901-ben kerültek szeretett városába: barátai a Házsongárdi pantheonban helyezték el.

Sírjának gondozása, s műveinek folyamatos felhasználása, s talán mai megemlékezésünk is azt példázzák, hogy Jakab Elek emlékét nem pusztította el az idő.

pen a városnak első eredete? laktak-e itt a magyarok és szászok előtt más népek, kik voltak, mi volt sorsuk?“ Bizony sokat vitatott, máig hangzatos problémák ezek. Nos, Jakab Elek szerint a honfoglaláskori magyar település a római városra épült rá, a magyar és szász együttélés pedig ezt követő képződmény volt.¹¹ A monográfia korszerű jellegét bizonyítja, hogy nagy hangsúlyt helyezett a polgárság, az ipar és kereskedelem, a gazdaság történetére, nem feledkezve meg a felvirágzást és a hanyatlást kiváltó okokról. A következtetése is fontos: „hazánk polgári elemét fűzzük hozzánk, becsüljük meg és erősítsük“. Ne feledjük: az előítéletek abban a korban még erősen áthatották a közgondolkodást, de Jakab Elek nem késlekedett kimondani: „A csizmadia, asztalos és szabó, mint a kereskedő, gyárnok és bankár (oly) tiszteletre méltó ma, ha szakmájában kitűnő és egész ember, mint az ügyvéd, tanár, a születés és nagybirtok ura“. S mennyire igazat szól, amikor emlékeztet arra, hogy „nagy királyaink, s eszélyes nemzeti fejedelmeink e tekintetben túlszárnyalták korunk tudósait. Nekik a városok — mint élő kincstár, s mint ipar tűzhelyei — gondjaink és rokonszenveink különös tárgyai voltak mindig“.¹²

Tanulságul szolgál, hogy a hajdani kincses várostól nem kevés örökség maradt az utódokra, és ennek teremtoi a város polgárai voltak. „Ami szép és nagy emlék a lefolyt időkből e városban van: maga a város, melynek már csak neve némi büszkeségre jogosít, kanaáni határa szép birtokai (...), díszes ódon középületei, tanácsterme, hol a polgárok a közügyeket“ intézik, „az egyházak, hol imádkozunk, a tanodák, hol az ifjúság a tudományban növekszik, a temető, hol egykor pihenni fogunk — mind az ősoktól maradt ránk.“¹³

Kolozsvár történelme nem egy vidéki város történelme. Jakab Elek hosszas és értő tanulmányozás után vont le azt a következtetést, hogy más arca volt ennek a városnak, amikor Nagy Lajos, Zsigmond és Mátyás király időzött falai közt, amikor az erdélyi fejedelemség alatt, bár a főváros, a fejedelmi székhely Gyulafehérvárt volt, Kolozsvárt „első városként“ emlegetik a források, s annak tartotta Báthori István, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György is, amikor itt időzött „pompás fejedelmi udvarával“.

A hanyatlás a Habsburg-hatalom idején következett be, mert a kormányzat Bécsben lévén, elvonta a figyelmet és pénzt a keletibb vidékekről, így Kolozsvárról is. De városunk saját története ebben a korban is minden figyelmet megérdemel, mert a „történet az élet mestere: vajon múltunk nyomós megismerése nem adja-e kezünkbe szebb jövőnk Ariadne-fonalát s eszközeit?“¹⁴

Kolozsvár története korszerű, időt álló műnek bizonyult. Ez a monográfia lett Jakab Elek főműve.

JEGYZETEK

¹ Természetesen igaza volt Makkai Lászlónak abban, hogy a várostörténet, mint sajátos szakágazata a történettudománynak, Jakab Elek idején még kezdeti lépéseinél tartott, s ezért a kutatás szükségszerűen túlhaladta módszerét is. De azt Makkai sem vitatja el, hogy szerzőnk úttörő szerepet játszott ebben a műfajban. (L. Makkai László: *Társadalom és nemzetiség a középkori Kolozsváron*. Kolozsvári Szemle II. évf. 2. sz. 87.).

² Kozma Ferenc: *Jakab Elek élete és munkássága*. Keresztény Magvető 1901.; Gál Kelemen: *Jakab Elek élet- és jellemrajza*. Kolozsvár 1938.; Ferencz József: *Jakab Elek emléke*. Unitárius Közlöny 1898. 168—173.; Bözödi György: *Jakab Elek a történettudós*. Új Élet 1970. 24. sz.; Benkő Samu: *Jakab Elek emlékezete. A helyzettudat változásai*. Bukarest 1973.; Egyed Ákos: *Jakab Elek. Tanulmányok*. Bukarest 1986.; Kéziratban: Fodor Sándor: *Viața și activitatea lui Jakab Elek*. Diplomadolgozat.

³ *A királyföldi viszonyok ismertetése*. II. Budapest 1876. Előszó.

⁴ Egyed Ákos: *Jakab Elek és a szülőföld*. Korunk 1990. 2. sz. 255—258.

⁵ Jakab Elek: *Szentiváni Mihály életírásához*. Figyelő 1878. 1. sz. 11.

⁶ Nemzeti Társalkodó 1846. 182. sz. 572—573.

⁷ *Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1848—1849-re*. Budapest 1880.

⁸ Kolozsvári Posta 1863. november 18.

⁹ *Kolozsvár története* I. Budapest 1870. 30.

¹⁰ *Uo.* 7.

¹¹ *Uo.* 25.

¹² *Uo.* 27.

¹³ *Uo.* 29.

¹⁴ *Uo.*

¹⁵ Az Unitárius Püspökség Levéltára. Kolozsvár. Levél Ferenc Józsefhez. 1889. július 18.

¹⁶ *Uo.*

GYÖNGYÖSSY JÁNOS

AZ ÁRKOSI UNITÁRIUS TEMPLOMVÁR

Az unitárius templom és az öt körülvevő vár a falu központjában, a főút melletti magaslaton áll. A mai templom a XIX. század első felében épült, egy hajó és félköríves szentély együtteséből álló középkori templom helyébe. A templomot ötszög alaprajzú erődítmény övezi, déli szögletén a harangtoronnyal, délkeleti, északkeleti és északnyugati sar-

kán egy-egy olaszbástya típusú toronnyal. Délnyugati szögletén egy négyzet alaprajzú védőtorony áll.

Az 1789-béli püspöki vizitáció jegyzőkönyvének Árkosra vonatkozó részében a következőket olvashatjuk: „Vagyon egy háromszegeletű forma fundus a falu dereka tájékán magasocska helyen, melynek vicinussa egyfelől úm. felyül Kőrispatak felől a parochiális fundus, előtt ugyan Kőrispatak felé járó országuttya; alol a közönséges, Szent György felé lejáró út, harmadik felől a sokszor említett Kőrispatak felől való útból a falunak felső felébe bójáró út. Mely mindjárt vicináltatott fundusnak magasabb részibe egy vár vagy kastély, napkeletre, északra, napnyugatra és délre fennálló négy fedetlen bástyaival együtt, jó nagy magasságú kőfalakkal. A bástyákban belől látszik az ezelőtt sok esztendőkkel lőtt pogányok égetésének vestigiuma; a kőfalai is béborítatlanok lévén, imitt-amott a tetejéről kezdettenek lehullani a kövek. A belső ambitussa ezen várnak jó és elegendő tágas, füvet teremvén pedig, a pap és mester kaszálgattyák. Ezen kastélynak a délre álló ötödik bástyájára erigáltatva vagyon a torony, sendely megovadagult (sic!) fedél alatt. Három grádicsokon mennek fel reá belől, fenn cserefából való mesterseges erőss kötéscken áll a szarvazattya, még hollyagokkal és in summitate egy bádokból készült gombbal s vitorlával együtt. Reparáltatott ezen torony circa annum 1746 és a fedelibe 1767. Vagyon benne két szép és új harang (. . .). Ezen torony napkelet felől való oldalán ilyen írás olvastatik: Qui mare, qui terras fabricavit, et caeteras ora. Act. 4.24. Quits sit? Salvator nos docet esse Patrem. Mat 21.25. (. . .) A torony alatt is vagyon egy ajtó duplás, melyben e várba szoktak bemenni, vaszár és retesz rajta, kívül előtte cserefa rostély.“¹

A továbbiakban a jegyzőkönyv az akkor még jó állapotban lévő régi templomot ismerteti. Ezt kívülről hét támpillér erősítette, 1778-ban új szarvazattal és cserépfedéllel látták el. Az egyszerű kivitelezésű kazettás mennyezet 1759-ben készült, a déli bejárat előtt pedig egy 1778-ban épült portikus állott. A templom nyugati végében — részben az északi oldalra is kiterjedő — L alakú, gerenda lábakra támaszkodó karzat állott, melynek festett díszítése a mennyezetével azonos volt. Az északi oldalon kehely alakú, alul orsós, felül pedig sokszög formájú szószek állott. A fölötte lévő szószékkoronát felirata szerint 1759-ben készítették.

Ezt a régi templomot 1830-ban lebontották, helyébe a ma is fennálló templomot építették. Az akkor árkosi jegyző, Barabás István írásban is megörökítette ezt az eseményt a következő címmel: Emlékeztető írás az Árkosi Unitárius újj Templom építtetéséről. 1831.² Ebben egyebek közt a következőket olvashatjuk:

„Volt tehát egy régi Templomunk, melynek építtetéséről semmi emlékeztető írás nem maradt, hanem amint közvélekedésből gyanítani, régen a Tatárok járásával az egész Vár Bástyák úgy a templom is el

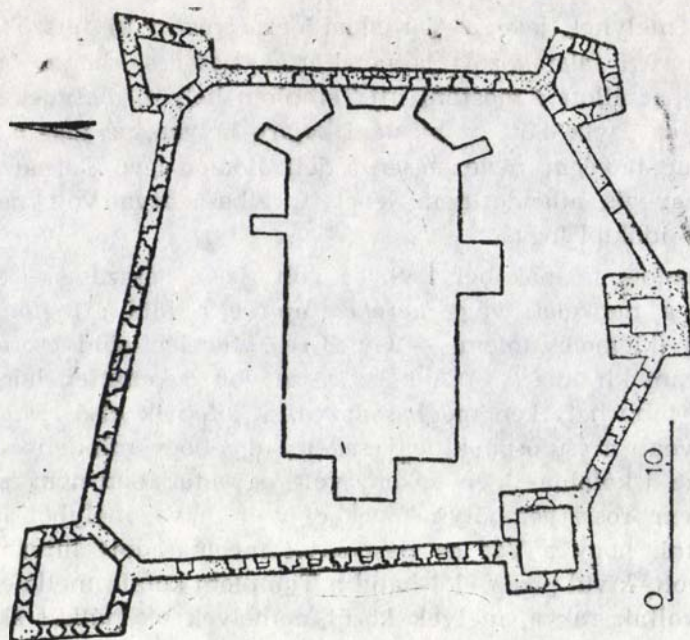
égettetvén, melynek jelei a Vár oldal belső részén ki tetszők (...) úgy a templom régi falai között is tanáltattak üszöges, szenes fák. A régi templom tehát állott a mostani ujj Templom helyin, melynek voltak két Tornáttzai, az egyik előtt az mostani bejáró helyen, az más³a Templomnak napnyugati végén, nevezetesen a déli oldalon lévő Tornázt több ízbe ujgittatott, mégis állandó nem lehetett, elhasadozva volt mind a két Tornázt sok időktől fogva.

A Templom falának belső világa volt tíz öl hosszasságú és négy öl szélességű, a napkeleti vége *kereken építve* a föld színétől három öl magasságra (kiemelés tölem — Gy. J.) ... fedelén zöld cserépből 1754 esztendő szám kirakva (...) A belső része volt egyenetlen horgas-borgas kőfalakból, több helyeken meghasadozva, a kőfalnak alsó része elég vastag, de felyebb a csúfosan kihegyesedett, úgy hogy minden észrevétellel a felső része a kőfalnak igen vékony volt, egy átaljában nem csak rosszul építve, hanem rossz gömbölyű kövekből volt rakva, melyből azt lehetett következtetni, hogy a Vár és Bástyáktól megmaradott hitván kövekből építettett volt, kívül pedig elől-hátul a Templom kőfala mellé elébb-elébb kő lábak voltak rakva, melyek közül némelyek ok nélkül állottak ott, mivel a faltól elválva semmit se tartottak.“

A rövid leírás a templom berendezéséről is megemlékszik. Innen tudjuk, hogy a kazettás mennyezettel egykorú karzatot az orgona felállításkor, 1821-ben bontották le. Szintén Barabás írásából tudjuk meg, hogy az új templom építésének vezetője egy Török Károly nevű pallér volt, aki munkájáért 600 forintot kapott. A bontás 1830 június 3-án kezdődött: § „Az egész régi Templom falát a Pallér mind lerontatá és abból semmit sem hagyott meg a föld színén felyül, csupán az Északi oldalán a Catedrától napnyugatra kezdődött az új kőfal a régi fundamentomra vagy annak közepire rakatni, a kőfal egyebütt körül mindenütt ujj fundamentumra kezdődött rakattatni“. A hajó egykori kazettáiról 1830 június 13-án Barabás a következőket jegyzi fel: „A régi Templomnak festett deszkából és külömb-külobb figurákból volt négy szegletű menynezet deszkáit a Curátor házánál darabonkint licitálva el adtuk.“

Orbán Balázs az erdőítményekről a következőket írja: „Maga az egyház újra épült ugyan, de erős várkastélya régi idők emlékét védi, régibbet a falain látható 1639-ik évnél. E várkastély még jelenleg is ép állapotban van. 200 lépés kerületű, 6 öl magas falai öt szögben idomultak, mindenik szöglethez kiszögellő erős bástya van támasztva. Ezek egyikére, a régi kapubástyára épült a torony. Igen valószínű, hogy ezen kastély is szerepelt akkor, midőn a törökök Ilyefalva és Szent-György kastélyait ostromolták, bár hagyományon kívül erre vonatkozó más adatnak nem tudtam nyomára akadni.“³

A múlt század harmincas éveinek kezdetén épült templom szentélye a nyolcszög három oldalával zárul, déli és nyugati bejárata elé portikus

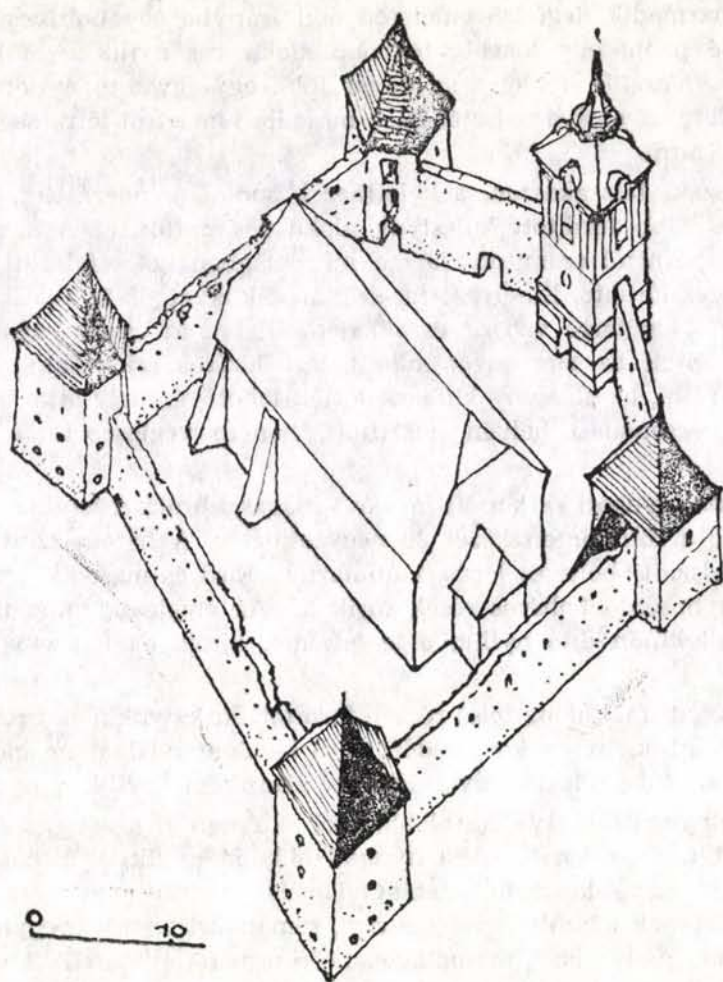

1. ábra. A templomkastély alaprajza.

épült. Közülük a nyugati egyben feljárást biztosít a karzatba is, ahol az orgona található. A templom déli és északi oldalán nagy nyílású, félkörívesen záródó ablakok nyílnak. A szentély szögleteit támpillérek erősítik.

A keletelt templomot ötszög alaprajzú vár övezi. Ennek déli szögletén a középkori eredetű, de jelentős mértékben átépített harangtorony áll. A torony és a délkeleti sarokbástya közti felszakasz lőréses felső része leomlott vagy lebontották, peremét ma betonlap fedi. Ezen a szakaszon található a vár mai bejárata, melyet feltehetően a múlt század elején, a harangtorony átépítésekor létesítettek, ugyanis a várkapu eredetileg a harangtorony alatt nyílt. A délkeleti sarokbástya ötszög alaprajzú, homlokfalai 115° -os tompaszöveget zárnak be egymással. Ez az alaprajzi megoldás kissé eltér az olaszbástyaszerű tornyok építésének általános gyakorlatától, ezeknek homlokfalai ugyanis általában 70° – 80° körüli hegyesszögben találkoznak. E rendhagyó alaprajz miatt a délkeleti bástya harangtorony felé néző nyugati szárnyfala a szomszédos falszakasszal 80° -os hegyesszöveget zár be. A három szintre tagolt bástya első és második emeletének oldalfalait megközelítőleg 15×15 cm nyílásméretű lőrések törik át. A földszinti lőréseket utólag elfalazták. Az udvar felől a bástya mindhárom szintjére egy-egy ajtó nyílik. Az emeleteket egymástól elválasztó födémek tartógerendái ma is megvannak.

A keleti falszakasz felső harmadán lőrések sorakoznak, alattuk pedig az egykori védőfolyosó tartógerendáinak helye látható. A falhossz közepe

2. ábra. Az árkosi unitárius templomkastély.

(A rajzokat a szerző készítette — saját felmérései alapján.)

táján egy lappancsos lőrés nyílik, tőle jobbra és balra kulcslyuk alakú rések sorakoznak. A rések körüli falrészt, valamint a lövőfülkék boltzatát téglából rakták. Az északkeleti bástya felé eső utolsó előtti lőrés alatt egy keskeny nyílású, sülyesztett szuroköntő is látható. A keleti falszakasz fele hosszától kissé északra, megközelítőleg 3 m magasságban az Orbán Balázs által is említett 1639-es évszám látható, melyet a jelek szerint, annak idején a friss vakolatba karcoltak.

Az északkeleti sarkon áll a vár legmagasabb, négyszintes olaszbástyája. A földszinten és az első emeleten a négy fő irányba tágas, boltíves lőrések nyílnak, melyek nehezebb tüzfegyverek (szakálasok, kisebb ágyúk) számára készültek. A második emelet lőrései jóval kisebb mére-

tűek. A harmadik, legfelső emeleten déli irányba egy boltíves lőrés az udvar felé pedig egy kisebb, téglalap alakú rés nyílik. A földszintre, az első és második emeletre az udvar felől egy-egy ajtó nyílt. A legfelső emeletre a bástya belsejében, a második emeletről létra segítségével lehetett feljutni.

Az északi falszakaszon, a keletihez hasonló elrendezésben, egy lapancsos és több fordított kulcslyuk alakú rés nyílik. Ezen a szakaszon a mai talajszíntől számított 70 cm magasságban két elfalazott boltíves fülkés lőrés látható. Elhelyezésük szimmetrikus: egyik is, másik is megközelítőleg 3 méterre van az északkeleti, illetve az északnyugati sarokbástyától. Ezek az alacsonyan elhelyezett lőrések, akárcsak a bástyák földszinti rései, az alacsony kilövést tették lehetővé, mely által a lövedék nemcsak becsapódási helyén pusztított, hanem végigsepert a támadók soraiban.

Az északnyugati sarkon áll a vár legtágasabb olaszbástyája, melynek belterülete a földszinten közel 20 négyzetméter. A három szintre tagolt bástya földszinti boltíves lőréseit elfalazták. Első és második emeletének oldalfalait hasonló boltíves rések törik át. Az emeletek mindenikére az udvar felől külön ajtó nyílik, a legfelsőnek ajtaja mellett egy ablak is látható.

A nyugati falszakasz felső részén fordított kulcslyuk alakú rések sorakoznak. Alattuk, az egykori védőfolyosó tartógerendáinak magasságában négy, egymástól egyforma távolságra eső szuroköntő nyílik.

A délnyugati bástya az előbbiektől eltérően nem öt, hanem négy szögre épült. Egyetlen lőrése a nyugati oldalon nyílik, és kőből faragott kerete van. Egy alapos falkutatás talán fényt deríthetne arra, hogy e kőkeret lőrésnek készült-e, vagy a régi, románkori templom egyik nyílászkerete volt, mely most másodlagos beépítésben látható. A két szintre tagolt bástya földszinti helyiségébe az udvarról nyílik ajtó, emeleti bejáratához fából ácsolt lépcső vezet. E csekély védelmi jelentőséggel bíró bástya sok tekintetben elüt az előbbiektől, s így feltételezhető, hogy vagy későbbi építkezés eredménye, vagy egy gyökeres átépítés után nyerte mai formáját.

A délnyugati bástyát és a harangtornyot összekötő falszakaszon fordított kulcslyuk alakú rések sorakoznak.

A vár bástyáit és falait egyaránt vakolat borította, mely a talajszíntől megközelítőleg egy méter magasságig durva kivitelezésű, azonfelül gondosan simított. A két vakolatminőséget éles vonal határolja el egymástól.

A fehérre meszelt harangtornyot óraíves hagymasisak fedi. Oldalfalait felül mind a négy irányba egy-egy hangablak töri át. Egyetlen bejárata az udvar felől nyílik, innen a felső emeletekre lépcsők vezetnek. A falat kívül-belül borító vakolat nem teszi lehetővé a tüzetesebb

vizsgálódást, de a jelek szerint a mai torony aligha őriz középkori részleteket. Óraíves párkánya alatt az 1844-es évszám olvasható.

A torony előtt a talaj enyhe kiemelkedése ötszögű formát sejtet. Lehetséges, hogy egy elővár létezett itt, mely a torony alatti bejáratot védte, s melynek alapfalai esetleg a talajfelszín alatt lappanganak.

Árkos az 1332. évi pápai tizedjegyzékben *Arkus* néven szerepel.⁴ Az 1567. évi regestrumban 30 kapuval tüntetik fel, s ezidőtájt a közepes lélekszámú székely települések közé tartozott.

Középkori temploma első formájában feltehetően a XIII. század második felében épült, s a román stílus jegyeit viselte. Az írásos adatok szerint a későgótikus átépítés csak a hajót érintette, a félköríves szentély egész a XIX. századi bontásig fennmaradt. Barabás István idézett visszaemlékezéséből kitűnik, hogy a gótikus átépítés idején a korábbi hajót nem bontották le, csupán átalakították az új igényeknek megfelelően: a falakat megmagasították, a hajót pedig boltozattal látták el. A boltozat oldalnyomását az utólag épített pillérek fogták fel. Erre az átépítésre a XV.—XVI. század fordulóján, talán még nagyobb valószínűséggel a XVI. század első felében került sor.⁵

A gótikus átépítéssel egyidőben épülhetett a templomtól külön, tőle déli irányba a középkori harangtorony, mely az 1789. évi jegyzőkönyv szerint kaputoronyként is szolgált.

Mint tudjuk, a templomtól külön épült székelyföldi harangtoronyok egyben a templom körüli temetőt övező kőkerítés bejáratának védelmét is biztosították. Így lehetett ez az árkosi torony esetében is: a templomot, az ötszögű vár kiépítése előtt feltehetően egy középmagas, ovális cinteremfal kerítette, melynek bejárata a harangtorony alatt nyílt.

A XVII. század elején, talán még Bethlen Gábor uralkodása alatt Árkos lakosai nagyméretű építkezésbe kezdtek. Ha egyáltalán létezett régebbi cinteremfal, úgy azt lebontva, templomukat ötszögű alaprajzra épült várfallal vették körül. A délkeleti, az északkeleti és az északnyugati sarokra egy-egy olaszbástya típusú védőtornyot, a délnyugatira pedig egy négyzet alaprajzú tornyot építettek. A korábbi eredetű harangtorony a vár déli sarkára került, ahol továbbra is a bejárást biztosította. Ennek az építkezésnek befejezését jelzi minden bizonnyal az északi vároldal vakolatába karcolt 1639-es évszám. Az olasz módra épített védművek megtervezésében és kivitelezésében bizonyára jelentős szerep jutott azoknak a székely mesterembereknek, akik Bethlen Gábor építőtelepein dolgoztak, s az olaszbástyás fejedelmi építkezések tevékeny részesei voltak.⁶ Különösen feltűnő a hasonlóság a váradi fejedelmi palota és az árkosi erődítmény alaprajza között. A XVIII. század folyamán a templom belsejét több ízben is átalakították, felújították. A hajó gótikus boltozatát 1759-ben kazettás mennyezettel helyettesítették, nyugati végébe pedig festett karzatot építettek. 1778-ban a templomot cseréppel fedték, ekkor

épült a nyugati bejárat portikusa is. Az 1789. évi jegyzőkönyv készítője a bástyákat fedetlenül találta, védőfolyosóról pedig nem tesz említést. Valószínű, hogy ezek az ácsszerkezetek az 1658—1662 közti török—tatár pusztítások idején elégték, s utólag nem került sor a felújításukra.

A harangtoronyt 1746-ban javították, majd 1767-ben sisakját is felújították. Ezidőtájt a torony alsó része még a középkori formában állott, ugyanis az 1789. évi jegyzőkönyv a kaputorony „duplás” ajtaját, és a bejáratot lezáró rostélyt, csapórácsot is említik.

A torony alapjától való újjáépítésre a XIX. század első felében került sor. Feltehetően az 1802. évi nagy földrengés okozta károk tették szükségessé a régi torony lebontását. Az óraíves párkány alatt látható 1844-es évszám valószínűleg az új, a mai harangtorony építésének befejezését jelzi.

Az orgona felállításakor, 1821-ben a festett karzatot eltávolították. 1830-ban a régi templomot lebontották, melynek helyébe felépítették a mai templomot. Ennek az új templomnak a szószéktől nyugatra eső északi fele a régi alapokon nyugszik.

Egyházi adatok szerint a két világháború közti időszakban, sőt talán már azelőtt is, a délnyugati sarokbástyában gabonát tároltak. Aratáskor az árkosi egyházközség minden családja bizonyos mennyiségű gabonát letétbe helyezett a bástyába, ebből a tartalékból a tél folyamán a szegényebb családoknak kölcsönöztek. A kölcsönvett gabonát a következő aratáskor bizonyos kamattal vissza kellett szolgáltatni a közösségbe. A délkeleti bástyában található néhány vesszőfonatos, belül agyaggal tapasztott gabonatarató láda talán e raktározási szokás tárgyi emléke.

Napjainkban a délnyugati bástya, a harangtorony és a tőle nyugatra eső falszakasz az erődítmény legépebb része. Helyreállításra szorul a védőfal pereme, de sürgős javítást igényel a délkeleti, az északkeleti és az északnyugati sarokbástya is. Ez utóbbiak falán több függőleges és harántirányú, vészes repedés mutatkozik.

JEGYZETEK

¹ Kelemen Lajos: Adatok öt székelyföldi unitárius templomkastély történetéhez. (1916) Művészettörténeti Tanulmányok, I. Bukarest 1977, 219—221.

² Entz Géza: Két székelyföldi vártemplom. Pásztorút (folyóirat) 1943. 2. sz. 75—80.

³ Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. III. Pest 1869, 49.

⁴ Bálinth Gyula: Kovászna megye történeti helységnévtára (kivonat) Aluta 1976—1977, c. 121.

⁵ Vö. Entz Géza: A középkori művészet kérdései. Erdélyi Tudományos Füzetek 1943, 162. sz.

⁶ Balogh Jolán: A késő renaissance és kora-barokk művészete. Magyar Művelődéstörténet, III. 1940, 550—552.

A SZÉKELY MÓZES EMLÉKTÁBLA TÖRTÉNETE
BRASSÓBAN*

Ha mostantól kezdve valaki meglátja itt a brassói unitárius templom udvarán ezt az aranybetűktől fénylő díszes vörös márványtáblát, bizonyos rezignált csodálkozással olvassa el a rajta levő szöveget:

1603

Hős Székely Mózes feje itt porladt koszorutlan.

Amde a hü kegyelet kőbe iratta nevét.

EMKE. 1889.

Biztosan lesznek olyanok, kik szülőföldünk történetének alaposabb ismerete alapján tudják kiról is van szó, de az sem lehetetlen, hogy sokan értetlenül csóválják majd fejüket. Mert Erdélyről sokat hallhattak, s ma is napirenden van ennek történelemidézése, de sajnos sokan sok helyen nem tudatosan másképpen idézik, mint ahogy valójában történtek az itteni események. Néha sok mindent hozzátesznek, máskor még többet elhallgatnak a valóságból, s így nincs mindenkinek pontos emlékezete valós múltunkról.

Sem hely, sem idő nem áll most rendelkezésünkre tévhiteket megdönteni, mégis a helyzet megértéséhez hadd idézzünk néhány adatot. Tudjuk, hogy múltunk a mohácsi csatában omlott össze s azután az ország három részre szakadt. A három közül Erdély török védnökség alatt, önálló magyar fejedelemség lett. Az itt uralkodó fejedelmeket belföldi nagy családok fiaiból állították a kis ország élére, azok uralkodtak 1690-ig, amikor osztrák uralom alá került.

A másfél százados önállóság alatt az ország trónján sok nevezetes ember ült. Különböző családok, vallások tagjai, kik között kettő unitárius hitet valló volt. Az egyik Dávid Ferenc egyházalapítása idején János Zsigmond, a másik unitárius fejedelem pedig félévszázaddal később Székely Mózes volt.

Utóbbiról mindössze annyit tudunk, hogy állítólag Székelyudvarhelyt született 1550 körül, apja lófő székely volt, s mint ilyen, sok háborúban vett részt. A fiú kedvet érzett a katonáskodáshoz és beállott a fejedelmi hadseregbe katonának. Bátorsága, hősiessége, rátermettsége egyre feljebb emelték a katonai rangban és néhány év múltán már tiszti fokozatot ért el. Szájhagyomány szerint mintegy 25 éves ifjú lehetett, amikor csapata Radnót táján állomásozott, szemben pedig a folyón túl már az ellenség táborozott. Egyszer csak amolyan személyes bravúrból foga közé szorí-

* Elmondta a Székely Mózes emléktábla újrafelállításakor, Brassóban az unitárius templomban, 1991. szeptember 22-én.

tott kardjával egymaga átúszott az ellenfélhez és korabeli szokás szerint arra jelentkező bajvívót hívott ki küzdelemre. A fiatal és képzett katona párviadalban levágta ellenfelét, azzal vette szablyáját és visszaúszott saját seregéhez.

Mikor a fejedelem hírt kapott a hős székely ifjú bátorságáról és katonai sikeréről, nemessé emelte s egyben egy dandár vezetésével bízta meg. A nemességgel szép birtokokat is nyert, s mivel családi vagyona Siménfalva határában volt, más nemes emberekkel birtokot cserélve földjei nagyrészt e falu határába kerültek, így kapta ő is a siménfalvi előnevet.

Székely Mózes katonai pályafutása alatt több háborúban vett részt és kiváló hadvezéri híre kelt. Nem volt hát véletlen, hogy 1603-ban, mikor ismét fejedelemválasztásra került sor, főleg a székelyek akaratából ő került Erdély fejedelmi méltóságába. Áldozócsütörtökön lett fejedelemmé, olyan időben, amikor már osztrák hadak törtek be országa földjére. S mivel az osztrákok nem érezték magukat elég erősnek a törökökkel szembenállani, Básta, a hírhedt generális egyezséget kötött Havasalföld vajdájával, hogy kétoldalról támadva elfoglalja Erdélyt. Így a fiatal fejedelem kénytelen volt összeszedni az erdélyi hadakat, és Brassó alá vonult megvédeni országát. Így került sor 1603. július 17-én a Vidombák patak menti papírmalomnál* az ütközetre, ahol a töröcsvári szoroson bevonuló Radu Şerban hadai számbeli fölényben lévén, legyőzték az erdélyi hadakat. Így kapta az a hely a sokak által „erdélyi Mohácsnak“ mondott szomorú nevet, ahol 3000 válogatott magyar és székely vitéz esett el. Köztük volt a mindig első sorokban küzdő fejedelem is. Az elesett hős fejét Radu Şerban vajda sátra elé tűzette ki, majd diadal jelvényként behozták Brassó városába, és az itteni piactéren felelőtlen emberek gúnyt űztek vele.

Abban az időben már városi szenátor volt a későbbi híres városbíró Weiss Mihály, ki ismerte és tisztelte a hős Székely Mózes, s ezért fejét a Kolostor utcai kertjében helyezte örök nyugalomra. Később a régi ház helyére más épület került, kertjét is beépítették, ott létesült a múlt században az egykori Európa szálloda, sokféle rendezvény helye. Így jutott valakinek eszébe 1889 nyarán, hogy az egykor odatemetett fejedelmi fő helyén emléktáblát helyezzenek el.

Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület szervezésében és rendezésében, a brassói Magyar Dalárda, Polgári Kör és Magyar Kaszinó közreműködésével ünnepség keretében helyezték el ezt a táblát az említett épület falában. A tábla sokáig háborítatlanul ott állott az egykori sír közelében.

Ám változtak az idők. Az egykori vendéglői díszteremből mozgóképszínház lett, s bár egy oldalfalon senkit nem bántott, az akkori hatal-

* A mai Méhkertekben.

masok közül valaki kiadta a parancsot, hogy azt onnan el kell távolítani és meg kell semmisíteni. A végrehajtással megbízott mérnök azonban, mint a múlt megbecsülője, tudomásomra hozta a készülő rombolást. Abban az időben a helyi egyházközség főgondnoka, a háromszéki unitárius egyházkör felügyelője voltam, s azonnal intézkedtem. Szerencsére a végrehajtással megbízott egyik atyafi is segítségünkre jött és így sikerült a táblát épen kivenni régi helyéről és elhozni ide a templomunkba. Így lapult ez a tábla csaknem 35 éven át, vártuk a napot, amikor ez megint kikerülhet rejtékhelyéről, és ezután már itt az unitárius templom tövében hirdetheti a kis ország elhunyt unitárius fejedelmének emlékezetét. Brassó határában esett el, feje itt a városban porladt el, emlékezetét is brassóiak kell megőrizték.

Köszönetet kell mondanunk a helybeli két unitárius egyházközségnek és a Nőegyletnek, hogy most elérkezettnek látták ennek a jeles emlékműnek a napfényre hozatalát. Külön köszönet illesse Balázs András presbiter készségét is, ki ennek a táblának megfelelő keretet alkotott. Itt jegyzem meg, hogy ezt a rövid és mégis kifejező szöveget is unitárius ember, a brassói egyházközség alapításában részes jegyző, Végh Mátyás tanár készítette.

Nézzétek meg ezt a táblát, s a rajta több mint egy évszázada fénylő feliratot. Ma is az eredeti fény vetíti vissza a napból jövő éltető világságot. Ahogy ezen nem fakult meg az írás, úgy maradjon meg valamenynyietek emlékezetében, lelkében az a fény, ami régi valóságunk hirdetője kell maradjon örökre.

ADORJANI RUDOLF

(közlő)

A KERESZTÚRKÖRI EGYHÁZKÖZSÉGEK VAGYONLELTÁRA A XVIII. SZÁZAD UTOLSÓ HARMADÁBÓL*

VI. KÖZLEMÉNY

Alsó Boldogasszonyfalva (185—188)

Anno 1773 Die 2da Decembris, Occasione Sanctae Visitationis in Ecclesia nostra A[lsó] Boldogasszonyfalviensi celebratae Bona Ecclesiae tam Mobilia quam Immobilia, Conscripta sunt serie sequenti¹:

* A szöveget gondozta és dr. Molnár István anyagának felhasználásával a jegyzeteket összeállította dr. Gaal György. A textiliák, felszerelési tárgyak, pénz- és mértekegységek magyarázata az I. közleményben található.

¹ Az 1773. év decemberének 2. napján a mi alsó-boldogasszonyfalvi egyházközségünkben tartott sz. vizitáció alkalmával összeírt ingó és ingatlan javak a következők:

Vagyon egy nagy Kö Templom igen régi, hol valami rozsz kö, hol fa Czinterem körülötte. A' Czinteremen kívül a' dombon egy fa Harangláb, mellyben vagyon két Harang; A' nagjobbikon vagyon ilyen irás: *Az Alsó Boldog Aszszonyfalvi Unitaria Ecclesia. Per Jos. fusa e. S.I.A. öntette*². A[nn]o 1762. A' küssebbiken: Anno 1760.

Az Ur Asztalára való Edények.

Vagyon két Ezüst Pohár. Az edgik állól fellyül viragos aranyas. A' másik hosszabb virágos, az oldalán levő három karikákban ilyen irás vagyon: *Boldog aszszonyfalvi Eklesiajé Unitariae [!] Anno 1745*. Vagyon egj ejteles fedeles gombos On Kanna; vagyon ilyen iras rajta: *Alsó Boldogaszszonyfalvi Unit[aria] Ecclesiajé*. Vagyon más on Kanna, fél kupás, viragos az oldala, nintsen irás rajta. Vagyon két on Tangyér, a' küssebbiken van ezen két betü: R.K. Egj hal csont nyelü rezes Kés.

Vagyon hat Abrosz kotzkas kamukas himekkel, mellyeknek ketteje a Templomban van a' Praedicallo Szeken s' az Ur Asztalán. Vagyon hat Kendő külömb külöm[b] varrásokkal. Egj lang szín, körül a' szellein fehéres sellyem ruha. Egy fejtövel öltött len ruha. Egj a' szegeletein karmasin sellyemmel varrott, már meg szakadozott ruha.

A' Papság Házában vagyon két bérlett pad, két karos Fogas; fába rakott három üveg Ablak.

*Allodiaturak.*³

A' *Felső Fordulóban*. Kús Popája nevezetü helyben. Szantó föld metr.6. Vicinussa⁴ állól Hurdukáts, Bornemisza Pal Ur Jobbágya felylyül. A' Papé.

Lok nevezetü helyben, metr. 2. Vicinussa a Küküllő felöl a földek betüje, más felöl a' Papé . . . az Eccl[esi]ajé.

Fata nevezetü helyben egy darab kaszaló Curr. 2. in Vicinitatibus állól a' Reformata Ecclesia szena füve, fellyül Sz[ent] Ersebethi Szakáts Fiak Szena fűvök végek . . . a' Papé.

A *Közepső Határban*. Szölő hata megett Csere alatt, metr. 4. Vicinussa állól Varró Sigmond, fellyül David Péter földök. A' Papé.

Más a' Csere alatt hátrébb metr. 3. Vicinussa egy felöl Székel Andrásné szena füve, fellyül Gyarmati Sigmond szántó földé. A' Papé.

² Itt az e. jel megfejtése nem egyértelmű, lehet *et* és *est* is. Talán a *Per Jos[ephum] fusa est* (Józseffel öntették) a jobb olvasat. S.I.A. pedig annak a nevével jelölheti, aki öntötte.

³ birtokok

⁴ szomszédja

Ugjan hatréb a' Csere alatt metr. 8. Vicinussa alol a' Laszlo Fiak szena füvek, fellyül David Peter szantó Földe. Az Ecclesiajé.

Ugyan a' Csere alatt egy darab szena fü egy buglyára való. Vici- nussa alól a Szekely Fiak földje, fellyül [. . .] A' Papé.

A' Köles Kert nevü helyben, metr. 4. Vicinussa alóll Dersi Mihály, fellyül Bukur Mathé szantó földök. A' Papé.

Az Alsó Határban. Oldal nevezetü helyben metr. 3. Vicinussa egj felöl Gyarmati Sigmond szantó földje, fellyül Balog Janosnéjé. A' Papé.

Almás alatt metr. 4. Vicinussa alóll a' Patak, fellyül Gagyi Palfi Jo- seff Uram földje. A' Papé.

Hejje Bükke nevü helyben, metr. 4. vicinussa alol Rukai István Pal- laga, fellyül Balogék Szenafüvök. Az Ecclesiajé.

Bedetsbe metr. 16. Vicinussa fellyül a' Török fiak szantó földök, alóll a' földek betüje. Az Eccles[i]jájé fele, fele a' Papé.

A' Pap erdeje nevezetü helyben metr. 8. Vicinussa alóll a' Nemes Theresia Aszsz[ony] szantó földje, fellyül az Unitaria Eccl[esi]a földje. A' Papé.

Ugyan azon helyben metr. 5. Vicinussa alóll az Unitarius Papság földje, fellyül az Hegj. Az Ecclesiajé.

Szurdokban a' Motsáron szena fü egy buglyara való, Vicinussa egy felöl a' Bánék s' Gyarmati szena füvek végek, mas felöl a' Patak. A' Papé.

Más ugjan Szurdokban, szena fü egy buglyára való. Vicinussa egj felöl a' Gyarmatiek szena füvek, más felöl a' Patak. A' Papé.

Záldokos nevü helyben szena fü Curr. 4. Vicinussa egy felöl a' Patak, más felöl a' Nyilak betüje. Az Ecclesiajé.

Signata A[nn]o Die ut Supra per Josephum Simo de Kis Solymos Jurat[um] Notar[ium] m[anu] p[ro]p[ri]a.⁵

A[nn]o 1774. Tiszt[e]lete[s] Biró János Uram Leanya, Biró Sára Asz- szony conferalt⁶ a' Pulpitusra egj hosszu veres fejtövel öltött hosszu Kendöt. Rá van varva veres fejtövel: Biró Sára. 1774.

Anno Die que eodem⁷. Bán Péter Uram Kegjelme conferala az A[lsó] Boldogaszszonyfalvi Unitaria Ecclesianak egj szena füvet, melly vagjon ö K[e]gy[elmének] Nyoltz M[agyar] forintokban, ugy hogy mikor ki vál- tatik a' pénz mennyen az Eccl[esi]a Ládájába; addig pedig birja az Eccl[esi]a. Vagyon ez a' szena fü Hajó Völgy Motsárán. Az erről való Contractusát⁸ is altaladá ö K[e]gy[e]lma, s' bé téteték az Eccl[esi]a Lá- dájába.

⁵ Aláírva a fent megjelölt évben és napon kissolymosi Simo József hites jegyző által, saját kezűleg.

⁶ adományozott

⁷ Ugyanazon évben és napon.

⁸ szerződését

Titt[ulata]⁹ Apati Péterné Aszszony Istenes Indulattyából conferalt egy igen szép Gyólts Kendőt, a' két vege, karmasin es kék selyemmel szép virágokra varva. Egjik vegin vagon betükre retzin selyemmel varva: *Apati Peterné, Osvath Anna*. A' más vegin: 1776. Ismét: Néhai Tiszt[elete]s Biró János Uram özvedgyeis in A[nn]o 1776. conferala egy lábas, srofon ki járo Ön de Arannyal be öntetett Pohárt, a' Sz. Keresztség Ceremoniajanak véghez vitelére.

Vagon a' Közepső Határban, Vágott Erdőben a' Papság Háza után jutott egy darab irtott Szántó föld, capit metr. 3. Vicinussa Nap kelet felől Muntyan János, mas felől a' Cantor Joszága után járo föld és Vagjon a' Cantor Joszaga utan az említett Papság földé mellett egy darab irtovany, capit. metr. 3. ennek Vicinussa egy felől a' meg irt Pap földé, más felől, az Reformata Eccl[esi]ájé. Ezeknek potlasara adattatott ugyan azon helyen, in vicinit[a]tib[us] Veress Janos és Reformata Eccl[esi]a. Ezen Földeknek azon része potlásával edjütt, melly a' Papság Háza után osztatott, a' Pap birodalmaba adatik Jure perennali¹⁰; a' melly pedig a' Cantor Joszaga után adattatott, azis potlasával edjütt adatik a' Pap birodalmaba, mivel a' Cantor terhit is a' Pap viseli, mind addig, mig Cantor allitatik, akkor adattassek annak birodalmaba.

Anno 1782. Die 29. Septembris a' M[é]lt[óság]os P. Horvath Julianna Kis Aszszony az Urnak Jegyesse, édes Urahoz lett jegyeztetésének, s' a' hozzá való igaz szeretetinek bizonyosagaul, ajandekoza az Alsó Boldog Aszszonyfalvi Unitarium Templombeli eneklő Székre, egy szederjes és sárga sellyemmel varrott szép gyólts Kendőt. Isten éltesse s' lámpássában az Olajat bővitse.

Uj Székel. (193—197.)

Anno 1773. Die 3^{ia} Decembris, Sancta Visitatione celebrata in Ecclesia Unitariorum Uj Szekeliensi, Bóna ejusdem Ecclesiae Mobilia ac Immobilia Sequentia sunt reperta:

Vagon a' Falun kívül Sz. Ersebeth felől való hegy oldalban egy kö Templom, mellyet az Unitariusok magok költségeken epitetek fundamentumából az 1641 ik Esztendőben, a' mint az arról való Levél meg van az Eccl[esi]a Ládájában, minek utánna a' Reformatusok az Unitariusoktól az említett Templomon nem sokkal fellyebb való regi templomokot erőszakoson el vettek volna. Epült pedig az Unitariusoknak meg irt Temploma Rakotzi Györgj Fejedelem idejében, a mint a' Karon való irás meg mutatya; mellyen is ilyen irás vagon: *En Lörintzi István csinaltattam ezt a Kart Rakotzi Györgj a' mi Kegjelmes Urunk Fejedelemsége idejében. A[nno] D[omini] 1646.*

⁹ címzett — az illetőnek kijáró pontos címzés helyett

¹⁰ örök jogon

Vagyon ez a' Templom környül vétettetve sasokba rakott deszka jó Czinteremmel; mellyben vagyon a' Templom ajtó előtt fából csinált Harang láb; ebben vagyon két Harang. A' nagyobb Harangon vagyon ilyen irás: *In Nomine Dei Patris et Filii ejus Jesu Christi fusa est expensis Székel Ujffalvensis [Anno 1684]. Stephanus Boltos Choronenensis*¹¹. A' küssebbik Haragon vagyon ilyen irás: *Ecclesia Unitaria UJSzekeliensis fieri curavit. A[nno] 1751. Per Jos[ephum] Vest Scaensburg (= Schacsburg)*¹²

Az Ur Asztalára való Edények.

Vagyon két on Kanna mindenik fèdeles, edgjiken sints iras, három fertallyosoknak valamivel nagjobbak. Egy negj szegü virágos kettös srofos fedelü On Palatzk. Egj két ejteles fa Palatzk. Vagyon két lábas ezüst Pohár, mindenik egészen arannyas, az edgyiknek Pohara csatornas czapás¹³, a' talpais hollyagos czapás, a' lába vagyon öntött virágba foglalva; fedele is ennek hollyagos tornyos a' tetejin ember kép van. A' másik sima arannyas, srofon jár a' Pohara a' labon vagyon ilyen iras rajta: *Nagj Ajtai Templomban való Pohar. A[nno] Crsti. 1659.*¹⁴ NB¹⁵: A' másik Poharnak fedelin vagyon ilyen irás: *Wince L. Gáspár csinaltatta Gréb Sofianak A[nno] 1641.* Ismet: A' Nagy Ajtától conferalttatott Pohár, Contractus alatt adatott, mellynek Contractusa a' Nagy Ajtai Ecclesianak kezében van, a' mint az Eccl[esi]a Libellusaból¹⁶ UjSzekelen kitéttzik. Vagyon Két On Tangjér. egyiken van ezen két betü: *F.R.* a' masikon nintsen irás. Ismét egj kitsin on Tángjer, van rajta: *B.B.*

Vagyon egj lang szín sellyem Keszkenö. Egj zöld sellyemmel varrott len gjólts Keszkenö. Abrosz vagyon egj baratzk magos; más egj fejeres rojtos Abrosz. más egj Takáts gyolts abrosz fekete sellyemmel és fejjérel

¹¹ Az Atyaisten és Fia, Jézus Krisztus nevében (öntetett a székelyújfalviak költségén) az 1684. esztendőben. (Brassói Boltos István.) (A függőleges vonalak a szöveg eredeti tördelését jelezhetik.) Erdemes ezt a szöveget összevetni az Orbán Balázssal (*A Székelyföld leírása*. I. köt. 1868. 20. l.): „Újszékelynek régi harangja újra öntetett, de körirata egy régi visitationalis jegyzőkönyvbe bejegyezten megmaradt következőleg: IN NOMINE DEI PATRIS ET FILII EIVS UNIGENTI JESU CHR. FUSA EXPENSIS SZÉKELY-UJFALU ECCLESIAE ISTI STEPHANUS BOLTOS. C. H. CORONENSIS FECIT ANNO 1684. E közirat pedig nem annyira régi eredetéért, mint azért nevezetes, mivel abból az tűnik ki, hogy Újszékelyt még a 17-ik század végszakában is *Székely-Újfalunak* hívták, és hogy mind régibb, mind mostani neve újabb településére enged következtetést.“ A harangfelirat két változata közti különbség arra enged következtetni, hogy a vizitációs jegyzőkönyvek adatait csak kellő kritikával szabad felhasználni.

¹² Az újszékelyi unitárius egyházközség csináltatta az 1751. esztendőben a segesvári Vest József által.

¹³ szemcsés felületűre megmunkált nemesfém külső

¹⁴ Krisztus 1659. évében.

¹⁵ Jól jegyezd meg!

¹⁶ könyvecskéjéből (értsd: leltárkönyvéből)

elegj varrott. Más egj régi ablakos retzés abrosz. Ismet egj abrosz a' közepin retzés s' imitt amott fejerrel varrott. Egy fekete sellyemmel varrott gjolts Kendő. Egj veresses Takáts szötte len gjolts Kendő; más veressel varrott Kendő. Egy szakadozott gjólts Kendő; Egj veress, kék, fejessel varrott Kendő. A' Templom asztalán egj viseltes sáhos Abrosz; egj len gyólts Kendő csipkés a' két vége. Veres fejtővel varrott Kendő. Egj sáhos veress és kék fejtővel varrott szött Abrosz. Egj szkofiummal varrott Patyolat Keszkenő. Egj kis fejer csipkés gjólts ruha, a' Pap Szekinek könyöklőire való. Egj dufla szőnyeg a' Praedicallo Szeken a' Pap hata megetis a' Praedicállo Széken a' köfalon egj darab dufla Szőnyeg. Vagyon a' Mesterség Házában két berlett pad. Két karos Fogas.

Allodiaturak.

A Felső Határban: Gyertyanos Kutnál szantó föld metr. 4. Vicinussa alóll Fiatfalvi Fazakas Sigmond, fellyül T[e]k[i]nt[ete]s Sándor Moses Ur Jobbágy földök. A' Mesteré.

Köves Földbe metr. 3. Vicinussa Fiatfalva felöl üdösb Buzogány Janos, alóll Kováts Moses Uram Rudaly András nevü Jobbagja föld. A' Mesteré.

Ugyan Köves Földnél metr. 3. a' vegiben egj kis szena fü. Vicinussa alol fellyül Lörintzi Boldisár. A' Mesteré.

Padon metr. 3. Vicinussa alóll a' Falu uttya, fellyül Esperest Tisztelendő Menyhárt Samuel Uram szantó föld. A' Mesteré.

Az Átalba metr. 4. Vicinussa alóll T[ekintetes] Simén György Uram, fellyül Porondi Sigmond földök. Az Ecclesiajé.

Ugjan Átalba metr. 6. Vicinussa alöñ Buzogány Sigmond Uram Posteritassi¹⁷, fellyül Bú Thamás szantó földök. Az Ecclesiajé.

Szilosba metr. 3. Vicinussa egy felöl a' Falu uttya, Szederjes felöl a' földek betüje. A' Mesteré.

Ugjan Szilosban metr. 1. Vicinussa alol Buzogány Gabor föld, fellyül Gyulai föld. Az Ecclesiajé. Ennek egj reszit el hordotta a' Patak.

Ugjan ott Szilosban a' Patakon tul metr. 4. Vicinussa alóll Bu Thamás, fellyül T[ekintetes] Simén György Ur posteritassi földök. Az Ecclesiajé.

Ó Hidban egy darab szena fü Curr. 3. Vicinussa a Falu felöll Groff Szekely Ádám föld, más felöl Fiatfalvi Kovats Samuel szena füve. Ennek Két része a' Papé, harmada a' Mesteré.

A Két Viz Között fel osztatván a' Falu Commune Terranuma¹⁸, jutott a' Mesterség Sessioja¹⁹ után három Nyil Szena fü, egj egj öl mindenik.

¹⁷ utódai

¹⁸ közös területe

¹⁹ (jobbágy)telek

Likba egj darab széna fü Curr. 1. Vicinussa egyik felöl Fiafalvi Lörintzi Samuel, más felöl Titt[ulatur] Marothi István Uram szena fűvök. A' Mesterség Sessioja után ment a' Falu földé felosztasakor.

Ugjan ott Likban egj kis buglyara való. Vicinussi a' mindjárt megirt Szemellyek, ez is a' Mesterség Sessioja után jött, mint a' más.

Ugjan ott Likban hasonló kis szena fü azon vicinusok közt, hasonló divisioval²⁰ jött a' Mesterség Sessioja után.

Pusztá Csere nevezetü alatt egy buglyára való ez is ilyen modon mint a' felső három szena fü a' Mesterség Háza után.

Második Határban, melly a' Falu alatt valónak mondatik. Hoszszuban szantó föld. mert. 1. a' vegiben Széna fü, Vicinussa, alóll T[ekintetes] Biro Pap Uramé, fellyül Pap Mihály. A' Mesteré.

Ugyan Hoszszuban metr. 4. Vicinussa fellyül T. Simén György Uram Posteritassi, alóll Nyujtódi Samuel földéi. Az Ecclesia[j]é.

Alsó Hoszszuban metr. 5. Vicinussa alóll Menyhárt Samuel földé fellyül nagyobb Buzogany László. Az Ecclesiajé.

A' Ket Arok Között, metr. 3. Vicinussa egj felöl a Küküllő, más felöl Szöts Martoné. A' Mesteré.

Motsáron három darab széna fü. Edgjik Curr. 1. Vicinussa egj felöl Szöts Márton, más felöl Esperest T[isztelendő] Menyhárt Samuel Uram földé. A' Mester birja egj Mariás Taxára²¹. A' másik Curr. 1. Vicinussa fellyül Titt[ulatur] Marothi István Uram. alóll Titt[ulatur] Sandor Moses Uram. Ezt is a' Mester szokta birni egy Marias Taxara. Az Harmadik Curr. 1. Vicinussa fellyül Gróff Székely László Ur széna füve, alóll Buzogany Samuel T[iszteletes] Esperest Posteritassi széna fűvök. Ezt is a' Mester birja egj Marias Taxára.

A harmadik, az az Sárd felé Forduloban. Az Henter Retinel metr. 5. Vicinussa fellyül üdösb Buzogany Janos alóll Szöts Mihály szantó földök. A' Mesteré.

Apro oszlasban metr. 3. Vicinussa egy felöl fellyül Szöts Marton, alóll Matefi Sigmond földök. Az Ecclesiajé.

Palló Szeg szádán metr. $3 \frac{1}{2}$ Vicinussa fellyül egj reszin Biró Pap Uram a' belső reszin Pap Mihály; alóll is Pap Mihály vicinussa. Az Ecclesiajé.

Alsó Apro oszlasban metr. 2. Vicinussa fellyül Szöts Márton, alóll Esperest T[isztelendő] Buzogany Samuel Uram Posteritassi földök. A' Mesteré.

Botos Szegben benn metr. 6. Vicinussa kívül felöl Szöts Marton, belől Szabó Mihály. Az Ecclesiajé.

²⁰ osztással

²¹ bérbe

A' Rét előtt metr. 3. Vicinussa egj felöl üdösb Buzogany Janos, más felölis ugjan csak üdösb Buzogany Janos. Az Ecclesiajé.

Ugjan ott a' Rét előtt metr. 3. Vicinussa fellyül üdösb Buzogany János, alóll Biró Pap Uram földök. Az Ecclesiajé.

Palota helylyt metr. 4. Vicinussa aloll Nehai Esperest T[isztelendő] Buzogany Samuel Uram Posteritassi földök, fellyül egj resziig Biró Pap Ur mas resziig ifjabb Buzogany Samuel. A' Mesteré.

Az Horgasba metr. 3. Vicinussa egj felöl Szabó Mihály, más felöl Finta Sigmond földjök. Az Ecclesiajé.

Signata A[nn]o Die ut Supra per Josephum Simo de Kús Sollymos Jurat[um] et Ord[inarium] Notarium m[anu] p[rop]ria.

A[nn]o 1779. Dénes Sigmondné Aszszony Atyankfia Szöts Judith ada Istenes indulattyabol az Uj Székeli Unitar[ium] Templombeli Praedicallo Szekre egy fekete sellymes Takáts Szötte gjólts Abroszt.

Sáárd. (203—205.)

Anno 1773. Die 3^{ia} Decembris Visitatio lévén a' Sárdi Venerabilis Ecclesiaban, az Unitaria Ecclesianak találtattanak ilyen Mobile s' Immobile Bonumai:

Vagyon egy kö Templom, melly ex fundamento²² a' Sáárdi Unitaria Ecclesia költségén épült. Sasokba rakott deszka Czinterem. Ennek Napnyugott felöl való resziben vagjon faból épült Harangláb; mellyben vagjon három Harang. A' kitsinen vagjon ilyen irás: *I.N.R. Anno 1664*²³. A' középsön ilyen irás: *Ecclesia Unit[aria] Saárdiensis Anno 1748*²⁴. A' legnagyobban van ilyen irás: *Eccl[esiae] Unitararum Curavit Sumptibus propriis Moses Sandor de Kénos et Consortis ejus Mariae Pálffi, Anno 1771. Sediti in Throno et Agno benedictio, et gloria, et potestas in Secula Seculorum*²⁵. NB. A' középső Harangon vagjon ez az irás is: *Initium Sapientiae timor Domini*.²⁶

Az Ur Asztalára való Edenyek.

Vagyon egj lábas, laba gombos, talpa széllye, lába gombja, Pohára, száda arannyas Ezüst Pohár. Egj fél ejteles fedeles gombos On Kanna. Egy, a' fedele kettös srofos fel ejteles kora ón Palatzk. Egy ejteles onos

²² alapjaitól kezdve

²³ I[esus] N[azareus] R[ex Iudeorum] 1664.

²⁴ A sárdi unitárius egyházközségé, az 1748. esztendőben.

²⁵ Az unitárius egyházközségnek készítette saját költségén kénosi Sándor Mózes és felesége, Pálffi Mária. Az 1771. esztendőben. A trónon ülőnek és a báránynak áldás és dicsőség és hatalom mindörökké.

²⁶ A bölcsesség kezdete az Úr félelme.

fedelü és talpu tarka Cserép bokaj; ilyen betük vadnak a' fenekin: *M.S. de K.Ad.M.D.G. et I.Xti H.*²⁷ Egy kiseded On Tángjer. Egj kis fejer nyelü kés.

Vagyon az Ur Asztalára való egj szederjes Anglia Posztobol való Asztal fedél, veres sellyem pántlikaba szegve, körül egresszen; vagyon rajjt]a veres sellyemmel ilyen iras varva: *Isten dütsösegeére adá P.M. 1773.* Vagjon egj arany szkofiummal szegeletein, közepin virágozott s' körül sinorozott Patyolat Keszkenö. Más a' négj szegeletein szkofiummal varrott Patyolat Keszkenö, van ilyen irás rajta: *M. Davidné S. Judith.* Harmadik, zöld, kék, veres sellyemmel szkofiummal elegjesen, a' négy szegeletein virágoson varrott Patyolat Ruha. Vagyon egj uj sahos Abrosz, van ez az irás a' vegin: *Marothi Krisztina.* A' közepin köteses. Más Sáhos Abrosz a' közepin köteses. Harmadik sáhos Abrosz, a' két vége rojtos, ilyen iras van rajta: *M. Davidné S. Judith.* Ismet egj viseltes sahos Abrosz, a' közepin keskeny kötes van, Harom szej kender Abrosz két szelyes retze kötéssel. Egj imitt amott veres fejtövel lyukatoson varrott kender Abrosz. Egj kék fejtövel fejeresen varrott Kendö. Egj len gjólts fejeresen varrott a' két vége csipkés, igen szép Kendö.

Vagjon egj Libellus ni Octavo²⁸, mellyben az Eccl[esi]a Bonumai vadnak.

Vagjon az Ur Asztalán egj szekelly szönyeg a' Templomban.

A' Papság Hazában vagjon két berlett Pad, két karos Fogas; fába rakott három üveg Ablak.

Az Allodiaturak.

Az Ujj Székelyi Határban, Uj Székely felé valo Lokban, a' Derekban metr. 12. melly, a' mint az Sáárdi Unitaria Eccl[esi]a Libellusaban vagjon, Uj Székeli Török Boldisartol flor. 10. zállagositatott. Ehez hozzá van szántva egj föld metr. 10. Mellyet Nehai T[e]k[i]nt[ete]s Simén Györgj Ur[am] perennali Jure aquiralt²⁹ vólt, többekkel edjütt, Uj Székeli Porondi Samueltöl, és Titt[ulatus] Simén Györgj Ur cserebe adta az Ecclesianak az Ecclesia pedig maga örökös földiböl egj darabot az Oláh Templomon fellyül, a' Kovats Janos Titt[ulatur] Simén János Uram Succesori Jobbagja Szöleje alatt; mellyet a' maga gyümölsösséhez, pro Commoditate³⁰ bé foglalt. Vicinussa ennek a' két darabbol coalescalt³¹ Földön kívül Sáárd felöl Ujszekeli Csegezi Samuel; belöl a' Küküllö felöl

²⁷ M[oses] S[ándor] de K[énos] Ad M[ajorem] D[ei] G[loriam] et I[esu] Ch[risti] H[onorem]. (Kénosi Sándor Mózes Isten nagyobb dicsőségére és Jézus Krisztus tisztelétére.)

²⁸ Nyolcadrét méretű könyvecske (leltárkönyv)

²⁹ örök jogon szerzett

³⁰ előnyös volta miatt

³¹ összeolvadt

Buzogány Samuel es Sigmond. Ez a' Pap számára szántatik az Ecclesiától.

Sz[ent] Ersebeth felé Fordulóban. Az Olah Templomon fellyül egj darab szantó föld, metr.8. mellynek vicinussa a' Falu felöl az Ur T. Sandor Moses Uram allodialis szantó földé; fellyül a' Nehai Titt[ulatur] Simen Györgj Uram Pósteritassi szantó földök; a' betüje megjen a' Titt[ulatur] Nehai Simen Györgj Uram Posteritassi Gyümöltösök Gyepüjére. A' Papé.

A' Réiben egj darab szena fü Curr.8. vicinussa belöl a' Küküllo felöl Titt[ulatur] Ferentzi Pál Uram Markuj Illyes nevü Jobbagja széna füve; kívül a' Hegj felöl, melly Avasnak neveztetik M[é]lt[óság]s Domokos Antal Ur Jobbagja szénafüve, A' Falu felöl való betüjin Fekete Vaszij Titt[ulatur] Sandor Moses Ur sellere szena füve; álló Czafafalva³² felöl a' rétre bé járó Falu utya. Ez az Ecclesiájé, esztendönként nyoltz Marias a' Taxaja; ha a' Pap le teszi másnak nem szabad adni.

Az Avas felöl a' Rét szélybe egj darab Törökbuza Föld metr. Cir[citer]³³ 12. Vicinussa álló Mathe Janos Titt[ulatur] Sandor Moses Uram Jobbagja szantó földé; kívül a' Gyepü, melly mellett le jár a' Czafafalva felé menő Ország ut. A' Falu felöll fellyül, a' Sáárdi Olah Pap Törökbuza földé. Ezen földet az egész Venerabilis Ecclesia levalta³⁴ meg Szántani a' Papság Számára.

Signata Anno, Die ut Supra, per Josephum Simo de Kis Solymos Jur[atum] Notar[ium] m[anup]ro[pria].

Sárpatak. (215—217.)

Anno 1773. Die 4ta Decembris. Visitatio lévén a' Sarpataki Unitaria Ecclesiaban, találtattanak az Ecclesianak ilyen Mobile és Immobile Bonumai:

Vagyon a' Papság Jozágán a' Papság Házán fellyül Nap kelett felöll egj Kö Templom, mellyet regi ruinaiból³⁵ epitettek fel fundamentumatól fogva a' Sárpatiki Unitarius Atyafiak. Czinterem nintsen körülötte.

Ennek a' Templomnak a' Nap nyugot felöl való véginek a' tetején vagyon egy kis Harang láb; mellyben vagyon egy Kis Harang, a' mellyis, a' mint az Ecclesia Libellussaban fel jegyeztetett, meg ér flor. 40. vagjon ilyen irás rajta: *Sigmond Sárpatiki csinaltatta. 1664.* A' Parochia vagyon in vicinitatibus, fellyül Csernat[on]i Mihály, álló T[e]k[i]nt[etc]s Sándor

³² Kisbun

³³ körülbelül

³⁴ engedte

³⁵ romjaiból

Mihály Uram; edgjik betűjin van a' SzászDállya felöll le járó Ország uttya, felső betűjin a' Titt[ulatur] Sándor Mihály Uram Csürös kerti.

Az Ur Asztalára való Edények.

Vagjon egy arannyas ezüst Pohár, a' melly lábás, srofon jár, a' laban való nagyobb gombja ezüst dróttal van körül foglalva, azon alóll s' fellyül két darab ezüst arannas lilium, a' lab szárából mind az három darab ki vehető; vagjon illyen irás rajta: *Lázár János A.D. 1633.* Ennek van esztergában metzett Tokja. Van fél ejteles Ön Kanna. Vagjon két Ön Tángyér, edjiken illyen betük vadnak: *S.L. 1686.G.K.1686.* a' masikon nints irás. Vagjon egy kis Segesvari Kés.

Vagjon egy sáhos Abrosz, rudas kötéssel a' közepin öszve kötött; egj ruha a' négy szege fekete selyemmel betükre meg van varva; van ez az irás benne: *Sárpataki Ecclesianak Paskó Judith adta A[nn]o 1710.*

Van egj Len gjólts Keszkenő veresses s' feketés himmel elegjesen nyomtatva, T[ekintetes] Szabó Lajos Uram adta. Egj sáhos asztal keszkenő. Van a' Praedicalló Széken egy darab zöld posztó, azon fellyül egj viseltes abrosz; azon fellyül egj szép feketen nyomtatott gyólts Abrosz, mellyet conferalt Csegezi István Atyankfia. Van az Ur Asztalán egj dirib darab minden féle posztobol szabó gjüjtögette fedél. Vagjon egy persellyes Láda, tolyókás.

Allodiaturak.

Az Alsó Határban. Az Erdő torokban egj szantó föld, metr.12. Vici-nussa a' csatorna felöl Lázár János, más felöl az Patak, más felöl az Ország uttya; az Haller földnek alsó vége megjen ezen földnek felső végére.

A' Collatba metr.6. mindenik felöl vicinus Szabó Adám.

Komán Kuttyánál metr.16. fellyül vicinus Bagameri Janos, alol Nemes Ferentz.

A' *Felső Határban.* A' Gyepünél metr.4. alóll vicinus Haller föld, fellyül Sárpataki Boldisár.

A' Réten két Köblös föld, id est³⁶ metr.28. alóll a' felső reszin vicinus a' Patak, alóll Haller föld; a' felső borozdájánis Haller föld. Ennek egj része szena fü.

Nagy tisztásban van szántó föld és Kaszaló hely, erdeivel edgjütt, mint egy tiz Köblös, alóll fellyül vicinus Haller föld.

Oldalul Észak felöll a' Csernatoniak széna füve. Mindezeket a' Papság birja. Kinek is esztendőben minden házas ember tartozik egy egy

⁸⁶ annyi mint

nap szántani. Bére pedig a' Papnak ez: Minden embertől hat Kalongja Buza, és egy véka köles, ha kölesse nints fél Kalongja buza; negj Kalongya Zab; két két Szekér fa.

*Notandum.*³⁷ A' Réten való földből kiszakasztottak mint egy öt veka férejét, mikor a' Határokat három részekre osztották; nem lévén edgyik határba a' Papnak földje, es csereltek Csegezi alias³⁸ Pap Istvantól egj öt veka féreje földet, melly is vagjon az Alsó Határban Fanata nevü helyben, Vicinussa fellyül Titt[ulatur] Sándor Mihály Uram alóll Minik János.

Vagyon az ujj Orotásban egy darab irtás circit[e]r metr.4. vicinussa alól Fogarasi Mihály, fellyül Nemes Gábor Uram. Delről Pap István. Ezt vette az Egjházfi Pap István Uram. Duma Lázártól, mellyről való Contractus exstal³⁹ az Eccl[esi]a Ládájában.

Signata A[nn]o, Die ut Supra per Josephum Simo de Küs Sollymos Jur[at]um Notarium m[anu]pr[opr]ia.

Vagjon egj szép gjólts Abrosz, a' közepin szellyes fejer kötessel.

Item⁴⁰: In Anno 1772. acquiralt⁴¹ az Papság számára az Unitaria Ecclesianak Sz. Egyházfia Csegezi Istvan egj darab Irtovant, a' Fejeregjhaz felé forduló Határban, a Paro Ulnilor nevü helyben, capit cir[citer] metr.1,1/2 vicinussa egj felől Molduvan Thoma, mas felől Timár Salamon; mellyről való Contractus exstal az Eccl[esi]a Ladajában.

Pipe.

Anno 1773. Die 5ta Decembris. Occasione Sanctae Visitationis in Ecclesia Unitaria Pipeiensi, Bona Ecclesiae Mobilia et Immobilia sunt reperta Sequentia:

Vagyon a' Falu felső vegin egj fából epült Templom, mellyet a' Pipei Unitaria Ecclesia epített 1657^{dik} esztendőben, mellyen vagjon három onba rakott üveg Ablak. Ennek az ajtajaban vagjon egj fából épült uj Harangláb, melly epítetett 1771^{dik} Esztendőben, Curator Orbán András Curatorságában. Ebben vagjon két Harang, a' nagjobbikon vagjon illyen irás: *Verbum Domini manet in aeternum. 15. . 8.*⁴² A' küsebbiken: *Pipei U[nitaria] Eccl[esi]a öntette ez Harangot, Simo Andras Curator. Anno 1763.*

Vagyon az Ecclesianak egj singes záros Ládája; mellyben az Ur Asztalára való imez Portekák vadnak: Egy aranyas ezust Pohár, semmi irás nints rajta. Egy fedeles egj ejteles On Kanna, egy On Tángjér. Egy

³⁷ megjegyzendő

³⁸ másképpen

³⁹ szerződés van (létezik)

⁴⁰ hasonlóképpen

⁴¹ szerzett

⁴² Az Úr szava örökké megmaradt. 1548.

fa Palatzk capit Cup.1. Két ég szín kék selyem ruhák. Egy szkofiummal varrott Takáts gjólts ruha. Egy veres fejtövel varrott Takáts szötte gjólts Ruha. Egj kék fejtövel szött végü len Kendö. Item: egj szép vékony Kendö; ismét egj gjólts Kendö. Egy Takáts szötte, a' közepin csipkés két széjj gjólts Abrosz. Mas ismét Takats szötte egj sáhos Abrosz. Két ismét sáhos Abroszok. Egj varratos szösz Abrosz. Egj vesszösön szött Kender Abrosz. Egj vastag közönséges Abrosz. Megint egj Abrosz. Egj persely láda, s' egj Libellus.

Vagyon a' Papság Hazaban egy Asztal, két Fogas, onba rakot két üveg Ablak. Egj füresz, két gyalu.

Joszagok s' Allodiatuak.

A Parochialis fundushoz⁴³ tartozó egj Kert a' Papság haza mellett való uton fellyül, Vicinussa alóll Gergelly Györgj Káposztás Kerti, az hegy felé a' temető, fellyül a' falu földé. Ez igen szép gyümöldsös, vagyon benne egy kis tanuló ház, egj méhes Kert. A' Papé.

A' Vám nevezetü Szöllő lábján egy Kert. Dió fák vadnak benne, vicinussa fellyül a' Szölö gjepü vegig hoszsan; alóll Peter Pista, Péter Bantsi, nehai David János Jozzága, a' Papé. A' Falu alsó feliben egy Jozzág, vagyon rajta Ház, Csür, Sertés Pajta. Vicinussa alóll a' Patak, fellyül minden felöl az ut megkerüli, nehai Bálint Janos Kapuja. Ebben Sellér szokott lakni, és három Marias Taxara adatik, mely jár az Ecclesia Számára.

A' Falunak Hét nevezetü alsó feliben egj Káposztás Kert, vadnak benne gyümölds fák is. Vicinussa a' Falu felöl Közepső Orbán Bandi Jozzága, más felöll az árok; alóll Gergely István Káposztás helye, fellyül Orbán Minya s' Közepső Orban Bandi kitsin Káposztás Kertyek. Pap.

Szent János Patakja mellett egy Jozzágotska, Ház Csür rajta, mellyen most a' Cantor lakik. Vicinussa fellyül Kússebb Bálint Bandi Kerti, oldal félt Sz. János Patakja, másfelöl gödörbeli Orbán István Kerti, alóll a' Faluról le menő Patak.

A Parochialis Fundus vagyon in vicinitatibus egj felöl az nagj Arok, más felöl a' fel Szegről le menő ut, felső vegin a' falu földé.

Az Alsó Határon. Kelemen Völgjiben egj darab Szanto, metr.26. Vicinussa fellyül Simó Siga, Simó Andras Szantó földök, alóll Orbán György földé; a' Domb felöl való vége ütközik meg falú végi Orbán István földé vegiben, Nádas felöl való vége ütközik meg Kádár András, Közepső Orbán István, Kússebb Orbán János földökben. A' Papé.

⁴³ parókia telkéhez

A' Hidnal metr. 3. Vicinussa fellyül a' Nadasra menö ut, alöll a' Nadasi Patak, edjik vege ütközik meg a' Szeles völgyi Patakban; a' Másik ütközik meg Ördöngös' Kutba. A' Papé.

Ugjan azon alsó Határban, Evám Szöllöje alatt Széna fü, egj me-reklyni, Vicinussa alöll, a' Nádasí földek belé ütköznek, fellyül az Ország uttya; oldal félt és vegin a' Nadasi Patak. A' Papé.

Ugjan ott fellyebb egj jó szekérre való szena fü; vicinussa felső felin az Ország uttya, alöll a' Nadasi Patak, a' Malomig fel nyulik. A' Papé.

Szeles Völgy Kapuja alatt, Csillag hegy allyan egy buglatskara való. Vicinussa fellyül Gergelly Istok földé; alöll Nagj Marton és kisseb Balint György földök. fellyül Csillag hegy gjepüje, alöll az Ország uttja. A' Papé.

Ördöngös Kutnál egj jó buglyara való szena fü, a' Papság szántó földinek alsó felin, az Hidtol fogván a' Patak mellett fel. A' Papé.

A' Kender Réten egj darab Kender föld, metr.2. Ebben minden kender földeknek az alsó vége meg ütközik, belöl a' Falu Kenderes Kertinek kerti. A' Papé, ennek az alsó vegin vagyon egy jó buglyára való széna fü. A' Papé, a' Faluról le menö Pataktol fogva a' Nadasi Patak mellett fel mind a' Pipei Kenderes Kert határáig.

A' Szeles Völgyi Határban. Szeles Völgy Kapujanal Szántó föld, metr. 1, $\frac{1}{2}$ Vicinussa egj felöl Szeles völgy gjepüje, fellyül Szász Ferentz földé, felső oldalán Csillag hegy felső gjepüje, alól Szeles völgy Kapuja. A' Papé.

Evám oldalaban szantó föld, metr.circ[iter]8. Vicinussa felylyül Ferentzi János, Kússebb Gergelly István, vege alöll utközik meg a' nagyobb Orbán András földiben, fellyül való vége Simó István, Sigmond Sigmond, és György földökben. A' Papé.

Szent János Völgyi Határban. Sz. Janosvölgye oldalán egj darab szantó föld, három részre szakadozva, metr.24. Vicinussa fellyül Kússebb Orbán István, Simó András földök, alöll Orbán Ferentz, falu végi Orbán Istók, a' Szöllö felöl való részibe ütközik meg Gergelly Györgj, Kádár András és János földökben. A' Papé.

Köpén tetön egj darabotska föld, metr.1. Vicinussa fellyül Nagj Gergelly Janos, alöll Közepső Orbán Istok a' Vége fel Szeg felöl az árok, alöll ütközik meg nagyobb Orbán András földé vegibe. A' Papé.

A temetőbeli szena fü a' Papé.

A' Falu Malmának Szombati vámja az Ecclesiájé.

Signata A[nn]o Die ut Supra per Josephum Simo de Kis Solymos Jur[at]um Notar[ium] M[anu]pr[opr]ia.

Vagjon egj darab Szöllő ezen Pipei Alsó Mezöbe Vám nevü helyben, Vicinussa egj felöl ugj mint jobb felöl Nagjob Bálint István, mas felöl a' Gyepü. Ezt a' Hellyet, mellynek szelyessége egy lépés a' Falu adta volt egj jövevény embernek, ugj hogj mig itt lakik birja, ha pedig el mégjen maradgjon a' Pipei Unitarius Praedicatos számára mind örökké; mellyet most birodalmaba általís adának mostan fungalo⁴⁴ Praedicatornak Tiszt[elete]s Gálfalvi István Uramnak.

Signata per Josephum Simo Solymosi Jur[atum] Notar[ium] m[anu]-pr[opr]ia.

⁴⁴ működő, szolgáló

KERESZTES SÁNDOR

NE FÉLJETEK!

2Kor 4,8; Ézs 9,1;
Mt 10,31; Ez 10,31.

Azt hiszem nem tévedek, ha azt állítom, hogy az elmúlt rendszer a félelem, a rettegés rendszere volt. Ha templomba mentünk, ha gyermekünket kereszteltük, megkonfirmáltattuk, féltünk; nehogy állásunkba kenyerünkbe kerüljön az egyházzal való kapcsolattartás. Ha külföldi, különösen magyarországi rokonok, ismerősök felkerestek, féltünk egy éjszákára befogadni őket, nehogy a pénzbírság mellett még meg is hurcoljanak. Ha beszélgettünk, ha énekeltünk, egyszer szétnéztünk s halkabbra fogtuk, nehogy örömünkből vagy kesergésünkből politikai fegyvert kovácsoljanak ellenünk. Ki tudná felsorolni mindazt, ami elrabolta nyugalunkat, ami éjjel és nappal nyütte-szaggatta idegrendszerünket.

Miként valamikor a sorsverte zsidó nép, vártuk mi is epekedve a megváltás eljövetelét, s amikor 1989. december 22-én megérkezett, örömkönyveket hullatva fellélegeztünk. Testvérek! — szállt a szó román, magyar, német nyelven, íme karácsonyi örömet hirdetek néktek, ne féljeteK, szívetek ne nyugtalankodjék, mert új élet kezdődik: a szabad szó, a szabad hitvallás, az egyenlőség, a jog, az igazság, a valódi demokrácia édeni állapota. A kicsi Magyarország, amelynek saját gondjai is bőven léteznek, a legelső volt az új Románia megsegítésében, kormánya elismerésében. Összelelkeztünk és boldogságunk nem ismert határt, hogy ezentúl mi is félelem nélküli életet élhetünk.

Sajnos a forradalmi láng csak szalmalángnak bizonyult, s olyan szélsőséges csoportosulások keletkeztek, amelyek gondoskodtak nemcsak a régi félelmek visszaállításáról, hanem megsokszorozásáról is! Nem részletezem, csupán csak a Marosvásárhelyt említem, s ebben benne van minden, még az a nyílt szándék is, hogy minket „Erdélyből“ ki kell takarítani.

Bevallom, hogy az ilyen és hasonló események után én is féltém. Nem önmagamért, én hiszek a lélek örökéletében s nem félek a haláltól, de féltém gyermekeimért, gyermekeinkért, unokáinkért, jövőnkért, népünkért. Ez a félelem megkésérite minden percemet, és sokáig nem

tudtam felülkerekedni rajta. Azóta sikerült. S hogy miképp kaptam vissza nyugalmamat és bizodalمامat, elmondom, hátha a ti lelketek is erőt meríthet abból.

Nálunk a homoródszenpáli parókián járt egy állami hivatal megyei igazgatója. Román ember, s amikor a fehér asztal mellett egy kicsit összelekedtünk, őszintén bevallotta, hogy félt közénk jönni: vajon hogyan fogadjuk, nem éri-e valami sérelem testi és lelki épségét? S gondoltam: hát ha bennük is van FÉLSZ, akkor ez azt jelenti, hogy minket, erdélyi magyarokat elég tekintélyes nemzetiségnek tartanak, akikkel számolni kell, akiket nem lehet csak úgy félreseperni! Hogy tüzelnek ellenünk, fenyegetőznek? Nem kell azt túl tragikusan venni, nem lehet egy többmilliós népet egy „szentbertalan éjszakán“ kipusztítani, csak gondolják: hátha megijedünk s minél többen kivándorolunk? S azért sem kell tragikusan venni, mert ahogy azt a román ember elmondotta, nem a jóézésű román nép műve a magyarelles hadjárat. A békés román nép hisz Istenben, aki előtt számolni kell a bűnökért, s nem érdeklí különösebbképpen a politikai csatározás, örvend ha kenyere, nyugalma meglehet. A jóézésű román néppel le lehet ülni egy asztalhoz, egymás gondolatait kicserélni, örömet-bánatot kölcsönösen megosztani. A bajkeverők azok az értelmiségiek és egykori vezetők, akik hatalmat vesztek, s ezáltal főúri jövedelmet. Erdekből zavarják hát a vizet, hogy a zavarosban jó fogásokra szert tehessenek, s bár vannak, akiket megtéveszthetnek, politikai sikerük mégis csak rövid életű lehet. Lám, a hatalmukat féltő farizeusok még Jézus ellen is fel tudták tüzelni a népet, ám győzelmük nem tartott sokáig: pünkösöd jött el, a szeretet, a békesség, az igazság evangéliumának diadala!

Én hiszek az emberben, legyen bármilyen nemzetiségű. Hiszek a józan értelemben, a szívek nemes ézéseiben, s azért ha itt-ott feszült is a helyzet, nem félek, s küldöm felétek is a Biblia biztató szavait: mindenütt nyomorgattattunk, de nem esünk kétségbe!... nem lesz mindig sötétség ott, ahol most szorongatás van... ne féljete, ti sok verebecskénél drágábbak vagytok... ne félj én népem! Azok az idők, amikor büntetlenül pogromokat lehetett előidézni, elmúltak, a rabszolgaság ideje is lejárt, egyik nép se szentebb a másiknál, mindenki csak annyit ér, amennyit békességes hasznos alkotásban fel tud mutatni.

Aki törvényt, jogot, igazságot nem tisztelő rossz ember, legyen román, legyen magyar, kárára van a társadalomnak, s esküdjék bármilyen múltra, énekeljen bármilyen himnuszt, mégis kihull a megmértetés rostáján.

Mi legyünk mindenkor mindenben emberek, maradéktalanul teljesítve az eszményi hivatást, az Isten és ember szolgálatát. Higgyünk igazságunkban, legegységibb jogainkban; higgyünk a román és a magyar nép testvéries egymásra találásában; higgyünk Isten gondviselésében, s ha így teszünk, akkor nincs mitől és miért félnünk! azaz, egy dolog mégis

létezik, s ez nem más mint önmagunk!

Jókai Mór: Egy az Isten, c. unitáriusokról oly szépen írt könyvében az 1848-as eseményeket is érinti. S elmondja, hogy amikor a magyar és román tábor vezérei a sok vérontás és szenvedés után a békében meg-egyeztek, a románok így nyilatkoztak: mi az egyezséget nem szegjük meg, de figyelmeztetünk: támadhat közületek új román, aki érdekből, bosszúból ellenetek hangolja a román népet. Ezért nem vállaljuk a felelősséget. S valóban, Diurbanu néven egy magyar tüzelte fel a mócokat, s vitt halált Torockó vidékére. Ilyen renegátok ma is léteznek. Hát nincs-e okunk félni önmagunktól?

Vagy hivatott emberek mondják és írják, hogy a demokrácia másfél éve alatt csak Hargita megyében több ezer terhességmegszakítást követtek el. Hát nincs okunk félni önmagunktól, amikor gyilkosai vagyunk saját jövőnknek?

Vagy tizezerszámra vándorolnak ki a magyarok Erdélyből. Nem néznek se múltat, se jövőt, se Istent, se szülőt, szétszóródnak, elvesznek a nagyvilágban, s még csak nem is fáj a lelkük, annyira belekábulnak a jobb nyugati lehetőségekbe. Hát nincs-e okunk félni önmagunktól?

S ha már itt tartunk, hadd idézzek a Hargita Népeben megjelent egyik cikkből: „Ha félhetünk, hát elsősorban önmagunktól kell félni: meggondolatlan, elvszerűtlen, gerinctelen, számító, Istentől távol járó magatartásunktól . . . Vigyázzunk azért . . . s ahol csak lehet, családban, iskolában, munkahelyen, baráti körben, úton-útfélen mondjuk el félelmeinket, hátha a jó mag jó talajra esik, s kicsírázik népünk javára.“ Adja a jóságos Isten, hogy így legyen. Ámen.

KOVÁCS ISTVÁN

ELTÉKOZLOTT ÖRÖKSÉG

1Móz 25,29—34

Azon a napon a szokásosnál is fáradtabban tért haza Ézsau. Hosszú és kimerítő volt a hajnallal kezdett nap és eredménytelen a vadászat. Fáradt volt, csapzott és éhes. A kellemetlen, szinte fájó érzés elhatalmasodott a vadászon. Ézsau hagyta. Jobb volt mégis, könnyebben elviselhető, mint szívének csüggedtsége. Nincs gyötrelmesebb, kínzóbb, mint egy haszontalan, elpocsékolt napra visszapillantani alkonyatkor, a hazafelé vezető úton.

Atyjafiát — Jákobot — a tűzhelynél találta. Főzeléket főzött éppen. Már az ajtóban megérezte az inycsiklantó illatot. Nincs kívánatosabb az elcsigázott, éhes ember számára a párolgó ételnél, a terített asztalnál. Miért is tagadná az ajak, amiről úgyis beszédesen vallott már a szem? — „Hadd egyem ételedből, testvér, mert fáradt s éhes vagyok!“ — Ha nem szóltál volna Ézsau, akkor is tudnám, — villantja gondolatát Jákob szeme, de csak ennyit mond a ravasz: „Add érte elsőszülöttségi jogodat!“

Testvér az ilyen?! Fájdalom. Hasítóbb az éhségnél, hisz a szívet sebzi, sérti. Ézsau arca elborul, szemében villámlik az ingerült indulat: mily megalázó alkut kínálsz nekem, te kapzsi, te — idegen!? Hisz erővel is elvehetném étkedet. Elsőszülöttségi jogomat, az atyai áldást és örökséget kívánod — egy darab kenyérért, egy tál lencséért cserébe?!

Aztán elcsitul az indulat; a felháborodás helyét — mint lenni szokott — átveszi az okoskodás: Mit nekem az elsőszülöttségi jog?! Minek az atyai áldás és örökség? Most éhes vagyok. S „naponta a halál révén állok“... Ki tudja, ma vagyok, holnap talán már nem. S éhes most vagyok. Jobb hát a mai veréb a holnap tüzoknál. „Előbb a has, aztán a morál!“ — vélik, élük sokan. Hát legyen! S a vadász esküszik, megkötetik az alku, jöhet az áldomás. „Jákob meg adott Ézsauanak kenyeret és egy tál lencsét.“ A vadász pedig evett, ivott, aztán fölkelt és elment. Keserű volt minden falat. Pedig ilyen drága ételt még sohasem evett.

A Szentírás csak annyit fűz ez életteli, szomorú történethez: ennyire semmibe vette Ézsau az elsőszülöttségi jogot. A legdrágábbat, az atyai áldást és örökséget eladta egy falat kenyérért, egy tál lencséért. Amit nem tesz hozzá, nem mond ki szószerint, azt jól érezzük magunk is e történet hallatán.

Vadászok vagyunk mi is. Örömök vadászai, az érvényesülés vadászai, a boldogság vadászai. Örök éhesen úzzuk mi is egyre, életálmaink kisebb-nagyobb vadait, és gyakran térünk meg mi is elcsigázottan, éhesen, az élet nagy vadászmezőiről. Éhesebben, mint midőn elindultunk, mert sikertelen, mert eredménytelen volt a vadászat.

Ézsau az éhség rabjaként, egy darab kenyérért, egy tál lencséért cseréli el, áldozza fel a legszentebbet. Ézsau áruló „okoskodása“ azonban ma is ismert és vészesen gyakori. Van, akit a mohó pénzszerzés, a meggazdagodás, a vagyon és birtoklás féktelen szenvedélye kerít hatalmába; van, akit a siker, az érvényesülés varázsa szédít; van, akit a jólét és jóllakottság csalóka délibábja tántorogtat messzi idegenbe, s vannak, kiket a szenvedélyek sodornak romlásba és pusztulásba. A sort folytatni lehetne, mert „az ember éhségének“ ezernyi neve van.

Vajon nem kísért, s nem kerít-e bennünket is sokszor túlzott mértékben hatalmába „vadász-szenvedélyünk“ örök éhe?! S ha megtántorít és elragad: „nem úgy leszünk-e, mint a bibliai Ézsau, aki szent jogokat játszott el egy tál lencséért?“ (Babits Mihály) Bizony, úgy leszünk. Fölcseréljük legszentebb örökségünk, istenfiúságunkban érlelődő áldásait a

mi Atyánknak, s ilyenkor találóan szólnak rólunk is fájdalmas szavak: „Te nagyon akartad az életet / A lánghajú tavaszt. / S meg vagyon írva: /Aki nagyon akarja, elveszti azt.“ (Reményik Sándor).

Uram, ha éhesek vagyunk, el ne hagyj! Ámen.

ÉLŐ LELKIISMERETTEL

1Tím 1,19; ApCsel 24,16

Érdekes, tanulságos könyv került a kezembe, „a világ“ leggazdagabb embereiről szóló. Lapjairól régi- és újjgazdagok néha kalandos, máskor szürke és unalmas élete, vagyonszerzésük némelykor tisztességes, máskor becstelen története tárult eléem. Rockefeller, Onassis és sokan mások: pénz- és üzletemberek, bankárok, dúsgazdag olajmágnások... Emberek a pénz bővületében. Emberek, kiknek: „Szemükön pénz, bár meg se hal-tak.“ (Csiki László) Vagy jókaisan: „gazdag szegények“ tündöklése és bukása. Rövid tündöklése és elkerülhetetlen bukása, hisz „a halottas ru-hának nincs zsebe“ . . .

Testvérem! Foglalkoztatott valaha a kérdés, hogy ki „a világ“ — vagy bár szűkebb környezeted — leggazdagabb embere? Ne kezdj most csacska számolgotatásba és elhamarkodott összehasonlítást se tégy. A Szentírás arról tesz tanúbizonyosságot, hogy azok az igazán gazdag emberek, akik „Istenben gazdagok“, vagyis: akiknek élő lelkiismeretük van! Az élő lelkiismeretnek ugyanis kimondhatatlan értéke van. Egészen egyszerűen — megfizethetetlen. Általa őrizheti meg az ember életének tisztaságát, s törekedhet „minden tekintetben helyes életre“ (Zsid 13,18). Tudom, ma-napság sokan kételkedően csodálkoznak ezen, de állítom: ezeknél nagyobb gazdagság és kincs aligha van az igazán hívő, keresztény ember számára.

Tapasztaljuk lépten-nyomon, hogy az élet, a dolgok s az emberi kap-csolatok egyre bonyolultabbá válnak körülöttünk. A kortárs író (Király László) egyik hőse, egy nyolcvan felé tartó öreg mondja, hogy tájékozódni kell ebben a bonyolult világban, mert: „tájékozódni muszáj, enélkül nem lehet rendet tartani, s rendnek lenni kell.“ Nos, ebben a „tájékozódásban“ igazítja el az embert saját élő lelkiismerete — „a legjobb barátja, bírója és vezére“ —, mert „lelkiismerete jelölheti meg a legbiztosabb utat“ számára (Berde Mózes). Az élő lelkiismeret előre jelzi a közelgő veszélyt. Mielőtt hibát, bűnt követnél el, már megszólal és figyelmeztet. Olyan, mint a vészcsengő. S olyan, mint az iránytű: csalhatatlanul jelzi, mutatja a helyes utat, hogy el ne tévedj az élet szövevényes sűrűjében.

Felelős, vezető állásban dolgozott valaki. Mint manapság is oly gyakran lenni szokott: sokan „megkörnyékezték“, kísértették, hogy intézne el számukra egyet s mást. Persze soron kívül. „Kéz kezét mos!“ — mondták, vagy „csúsztatni“ próbáltak: borítékot tenni íróasztalára, pénzt: gyúrni zsebébe... Soha nem fogadta el. Ha helyesnek ítélte — lelkiismeretével nem ellenkezőnek —, szívesen segített bárkinek, úgynevezett „ellenszolgáltatások“ nélkül is. Jellemzőnek tartom, hogy e „méltóságát vesztett világban“ (Deák Tamás), még saját családtagjai is balgának tartották. „Meggazdagodhatnánk, gondtalanul élhetnénk!“ — vetették: szemére nemegyszer. De ő, az élő lelkiismeretű ember, hajlíthatatlan konoksággal kitartott; a szemrehányásokra, vádaskodásokra bölcs egyszerűséggel válaszolt: „Szeretek nyugodtan aludni!“ Mint aki szent bizonyossággal tudta, mert megbizonyosodott felőle, hogy nincs olyan kényelmes, puha ágy, ami úgy pihentetné, boldogítaná az embert; mint élő, tiszta lelkiismerete. Ha jól cselekedtél, tüstént megnyugtat, lelki békét ad és boldoggá tesz. Ha ellenben vétkeztél, bünt követtél el, olyan mint az ítélőbíró: azonnal vádolni kezd. Ő fogalmazza meg elsőként és a legélesebben az ellened szóló vádbeszédet. De ilyenkor sem ellened dolgozik. Midőn feddően vádol vagy ítéletet mond feletted, akkor is megjobbulsodot akarón figyelmeztet; sürget, hogy hozd helyre, igazítsd istenes életpályára a te kisiklott, zátonyra futott életed. Ezért, ha sokszor kényelmetlen is, mert igencsak terhedre lehet, mindig a legjobb barátodat és igaz jóakaródat üzöd el, hallgattatod el benne... Olvastam valahol egy balga vadászról, aki a vadászatból hazatérve igen fáradt volt és, nyomban pihenni tért. Álmból többször is felébresztette kutyája dühös ugatása. Hirtelen felindulásának vak dühével tépte fel az ablakot és lelötte kutyáját... Reggelre kirabolták. A legtöbb ember épp azért szenved hajtórést a hitben és az életben, mert elveti, elúzi vagy elhallgattatja legjobb barátját, élő lelkiismeretét. Ezért kell arra törekednünk, hogy lelkiismeretünk mindig élő legyen.

Az ugyancsak kortárs írónak (Kiss Jánosnak) van egy nagyszerű novellája, melynek a Hólabda címet adta. Főhőse egy épp szabadságra készülő átlagember — Gretli —, akinek olyannyira „elege van“ már mindenkiből és mindenből, hogy elhatározza: bezárkózik a lakásába. Embert sem akar látni. Senkinek nem nyit ajtót, de még a rádiót és a televíziót is kikapcsolja. Megfeledkezik azonban a telefonról, amely hamarosan — élesen — belesönget otthona csöndjébe. Egy ismeretlen telefonáló, kényelmetlen kérdést tesz fel neki: „Tiszta a lelkiismerete?“ — Az ismétlődő hívásokra hősünk felbőszül, lecsapja a kagylót, majd telefonbetyárnak nevezi az alkalmatlankodó telefonálót, de egy idő után mégiscsak kénytelen elgondolkodni a dolgon, sőt: végül már szeretne elbeszélgetni a kérdésről az ismeretlennel. — Miért épp engem hívott fel, miért nem mást? Miért épp nekem tette fel ezt a kérdést? — kérdi Gretli. — Nem lett volna jobb, ha mondjuk egy tábornokot vagy egy miniszterelnököt

kérdez meg? Én egyszerű ember vagyok, egy a sok közül. Olyan mindegy a világnak, hogy milyen az én lelkiismeretem . . .

— Bárkit felhívhattam volna, hangzik a válasz, hisz mindenkinek szüksége van erre a szembenézésre. Arra, hogy komolyan, felelősen elgondolkozzon ezen a kérdésen. S ne feledje — mondja az ismeretlen telefonáló —, hogy a világ túlnyomóan olyan egyszerű, átlagemberekből áll, mint ön, aki csak egy a sok közül. A választ pedig ne nekem adja meg — mondja végül —, nekem nincs szükségem rá. Döntse el magában, s csak önmagának válaszoljon, mert ez a fontos. S talán az, hogy erre ébresszen rá másokat is.

Ilyen „telefonhívások“ — számonkérő, önvizsgálatra készítő, lelkiismeretet ébresztő és válaszadásra indító figyelmeztetések — a mai elmélkedésünk alapgondolatául választott bibliai részek is. Bennünket kérdeznek: „Tiszta a lelkiismereted?“ Lehet, sokszor kényelmetlenül bosszantóan cseng bele lelked közönnyel átitatott, fásult csöndjébe egy-egy ilyen kérdés, akár egy váratlan telefonhívás, de hidd el: mindig a saját érdekedben. Figyelj hát rá, s hozd rendbe dolgaidat; élő lelkiismereted iránytűje igazítsd istenes életpályára életedet, hogy hajótörést ne szenvedj a hitben és az életben! Ámen.

NYITRAI MÓZES

A TÖKÉLETESÁLDOZÁS

Róm 12,1—2

Az alapige áldozásra hív, áldozásra szólít fel minket.

Az ember mindig úgy érezte, hogy akihez a szeretet, kötelesség és reménység szálai kötik, annak számára kell, hogy valami áldozatot hozzon. Egy életen keresztül kell áldozatot hoznunk gyermekeinkért, szüleinkért, barátainkért, a társadalomért, népünkért, hitünkért és mindenért, aminek az élete hozzánk van kapcsolva, s amihez a mi sorsunk is hozzáfűződik. Az áldozat a mértéke szeretetünknek, kötelességérzetünknek, reménykedésünknek.

A hívő lelkek minden időben úgy érezték, hogy a legnagyobb mértékben Istennek kell áldozniok, mert végtelen jósága és mindenrevigyázó gondviselése miatt őt kell leginkább szeretnünk, vele szemben kell legnagyobb elkötelezettséget éreznünk és tőle remélhetünk a legtöbbet. Az alapige is Istennek való áldozásra szólít fel minket.

Az Ószövetség megszabja törvényét az áldozásnak, hogy mit kell áldozni az olyan célokra, melyek Isten szolgálatában állanak; mit kell áldozni a szent célokra a szent napokon.

Mózes IV. könyve azt parancsolja, hogy az előírt ünnepeken állatok és termények egy bizonyos részét kell égőtűzzel feláldozni valamely szent cél érdekében. S megköveteli, hogy még időt is szenteljenek az Úr tiszteletére, az Ő dicsőségére, sőt emberi test feláldozásáról is van szó a Bibliában. Amint olvashatjuk, Ábrahám fel is emelte kését, hogy fiát feláldozza Istennek, akinek parancsát olyan különös módon hallotta.

A régi időknek ezekről a szokásairól gondolkozva, azt hisszük, hogy teljesen idejétmúlt szokások azok. És íme, most is szól hozzánk az áldozásra készítő parancs: „Szenteljétek oda a ti testeteket az Istennek, mint okos istentiszteletet.“ — Ha nincs is minden esetben, törvényszerűleg meghatározva az odaszentelés, áldozás minősége, mégis erkölcsi kötelességünk az Isten szolgálatában álló céloknak, tehát végeredményben az Istennek való áldozás. Erről látják meg az emberek, és ezzel mutatjuk meg mi is, hogy mennyire vagyunk az előhaladás munkásai, a szeretet ápolói, kötelességünk teljesítői. Az Istennek való áldozást át kell vennünk a régi szokásoktól. Mert ezzel mutatjuk meg, hogy tiszteljük, ami szent, ami isteni; mert ez a mi istentiszteletünk. De a régivel szemben a mi istentiszteletünk okos istentisztelet kell, hogy legyen. Ez pedig attól függ, hogy milyen a mi áldozatunk.

Nem helyénvaló az olyan áldozat, amely csak a mózesi törvények alapján áll; amely a természetnek csak első zengéjét, egy tizedet, az időnek csak bizonyos napjait szenteli oda Istennek, a nemes cél hasznára. Nem okos istentisztelet az az ókori, barbár odaszentelés; egy-egy állat megégetése vagy az Ábrahám szerinti emberáldozat gondolata; egy-egy nap leimádkozása, egy-egy garasnyi könyörületesség. Ennél sokkal többet, sokkal nemesebb, sokkal okosabb istentiszteletet kíván, követel a keresztény józanság, vallásosság. Kívánja, hogy mindenedet szenteld az Istennek. És ezt a mindent nem megégetve, hanem a maga valóságában, értékében, életadó minőségében kell odaszentelni a Léleknek! Nem táplálék az Istennek a füst illata, mert az Isten lélek, és akkor szolgáljuk Őt igazán, mikor úgy használjuk fel javainkat, tehetségünket, hatalmunkat, amint azt a lelkiismeretünk, amint az igazság parancsa követeli. Ez pedig a lélekben és igazságban való imádása Istennek.

Ilyen értelemben való teljes odaszentelés az igaz istentisztelet, a tökéletes áldozás.

Szenteljük oda egészen testünket Istennek. Azzal bizonyul be keresztény mivoltunk, ha testünket is Isten kormányozza.

Csodálatraméltók voltak mindenkor azok, kik testüket is oda tudták szentelni az Istennek, az igaz ügynek. Legendás, ragyogó, bámulatos volt minden ember, aki nem félt a testi fájdalomtól sem, azért, hogy az isteni nagy, igazságos ügyeknek szószólója legyen. Sokan vannak, vol-

tak, akik hittek abban, hogy az igazság az Isten célja, lett' legyen az politikai, vallási vagy világnézeti igazság, de nincsen és nem volt erejük megvallani, hirdetni, terjeszteni is azt, mert féltek és félnek a velejáró testi fájdalmaktól; félnek a messiások sorsától, a tövisektől, ostortól, gyilkos kezektől; nem tudják átadni testüket az Istennek. Legfennebb ókori módon: úgy hogy nem vesznek magukhoz meghatározott időpontban táplálékot: böjtölnek. Vagy mint Ábrahám, készek volnának feláldozni egy-egy embertársukat az igaz ügy érdekében. De önmaguk félreállanak a harcban, a fizikai fájdalmat nem vállalják, még akkor sem, mikor a harc kimenetele a siker, a testi szenvedésektől függ. Amíg nincs veszély, az utolsó vércseppjüket is felajánlják, de veszély idején az első vércseppet sem adják oda.

A testnek teljes odaszentelése élő áldozatul az Istennek, mint okos istentiszteletet, jelenti, hogy vagyont, hatalmát, idejét és tehetségét is Isten szolgálatába állítja. A mózesi törvények egytizedét kérik az ember vagyónának a szent cél érdekében. Csak fel kellett áldozni egy-egy állatot, meg kellett égetni egy-két kalász búzát és megvolt az istentisztelet. De a keresztény felfogás nem elégszik meg ezzel a részleges odaszenteléssel. A keresztény felfogás azt vallja, hogy teljes mértékben kell Istennek szentelnünk, amink van, mert ez a helyes, okos istentisztelet. Nem nehéz ezt megtenni. Nem jár annyi veszteséggel sem; mint az ókori tized megadása. Mert Istennek szolgálni sohasem veszteség, hanem mindig nyereség. A keresztény áldozás, a tökéletes áldozás nem jelent mást, mint azt, hogy minden kincsével, hatalmával, jogával, javaival az igazság diadalát szolgálja. Egészen Istennek, az igaz életnek kell szentelnünk mindenünket, amink van, mert mit ér, ha teszünk egy fél marék pénzt a perselybe és tízszerannyit adunk a mámornak, az állati ösztönnek, léha élvezetnek; mit használ, ha a koldusnak egész kenyeret adunk; mit használ, ha hatalmunkkal egyet megáldunk és milliókat leigázunk; mit használ, ha tudásunkból egy parányit jóra és ezerannyit gonoszra fordítunk?

Teljes odaszentelés az igazi istentisztelet.

Odaszentelni teljes egészében az időnket is. Mert mit ér, ha egy vasárnapi órában az Istent imádjuk, és azután megátkozunk a világot? Mit ér, ha egy órát arra szentelünk, hogy jót tegyünk, időnknek többi részét gonosz tervek szövésével töltjük? Nem okos istentisztelet az, mely a mózesi törvények mintájára idejéből egy vasárnapot vagy más napot imádságra fordít, többi idejében pedig megfélemledik Istenről, az isteni igazságról. Részleges áldozás ez, melyet százszor megsemmisítünk életünknek többi idejében. Minden időnket Istennek kell szentelnünk. Mert csak az ilyen tökéletes áldozás, odaszentelés nevezhető okos istentiszteletnek.

Mi mindannyian érezzük, mennyi áldozatot követel tőlünk az élet. Sokszor már lázadunk is a követeléseivel szemben. S talán, ha nem lázad-

nánk, akkor teljesen kifosztatnánk. Soha sem hozhatunk akkora áldozatot, hogy nagyobbat ne várna tőlünk a világ.

Itt sohasem hozhatunk tökéletes áldozatot. Takarékoskodnunk kell az áldozatkészségünkkel, hogy maradjon magunknak is, amiből élünk; maradjon azoknak, akiket a legjobban szeretünk, akikért áldozatot hozni leginkább kötelességünk; akiktől viszont mi is a legtöbbet remélünk. De van egy fajta áldozat, amelyből mindig csak nyereségünk van, melyből mindig csak áldás fakad. Ez az Istennek hozott áldozat. Istennek tökéletes áldozattal tartozunk, mert ő is tökéletes szeretettel szeret minket. A tökéletes áldozás csak önmagunk, testünk, hatalmunk, javaink, időnk maradéknélküli odaszentelése az igazságos életnek, Istennek.

Legyen ilyen a mi áldozatunk, mert így lesz okos az istentiszteletünk. Ámen.

RUFF, PIERRE JEAN

ÜZENET*

Róm 8,28

A párizsi „Foyer de l’Ame“ protestáns egyházközség és keblitanácsa nevében, én és barátaim, akik velem jöttek, testvéri szeretettel üdvözlünk titeket. Kimondhatatlan öröm számunkra, hogy itt lehetünk közöttetek ezekben a napokban.

Mielőtt rátérnék prédikációm tárgyára, fel szeretném eleveníteni a mi testvéri kapcsolatunk történetét, és ugyanakkor, szeretnék a mi egyházunk, a francia református egyház legutóbbi zsinatáról beszélni.

A berlini fal ledöntése után, amikor a kelet-európai kommunista rezsimiek egymásután kártyavárként omlottak össze, mi nyugatiak rádöbentünk arra, hogy Románia népének élete nagyon nehéz volt a diktatúra éve alatt. Éppen azért a „Foyer de l’Ame“ egyházközség keblitanácsa úgy döntött, hogy megpróbálja a testvéri kapcsolat felvételét egy erdélyi unitárius egyházközséggel, mivel teológiai felfogásunk közel van egymáshoz. A múlt rendszerben ez lehetetlen volt. Az 1989-es decemberi forradalom után kérésünkre az unitárius egyház püspöke azt javasolta, hogy veletek vegyük fel a kapcsolatot. Egyházközségünk vezetősége örömmel fogadta közléseteket, hogy ti is készek vagytok velünk testvéri kapcsolatot létesíteni.

* Elhangzott 1991. június 30-án Székelyudvarhelyen.

Pál apostol hozzánk szóló üzenete: „Azoknak, akik Istent szeretik, minden javukra van“. Hitben élni annyit jelent, mint dolgozni és cselekedni abban a valóságban és történelmi helyzetben, ahol élünk. Hitben élni annyit jelent, mint bírni annak bizonyosságát, hogy Isten szeret minket és megáldja életfeltételeinket, munkánkat és életünket.

Az Isten szeretet, szellemének fuvallata megnyilatkozott az utóbbi időben Kelet-Európában is, a vasfüggöny összeomlása is ezt tanúsítja. Romániában is megismerték a lelkesedésnek és az örömnak óráit, ennek ellenére sok probléma megoldatlan maradt és a szenvedések állandósultak. Anélkül, hogy pesszimista lennénk, el kell mondanom, hogy ez a világ még nem Istenországa. Természetesen ez nem ránk tartozik nyugatiakra, hogy meggyőzzünk titeket, kelet-európaiakat. Nem mi vagyunk az illetékesek, hogy nélkülözéseitekről, szenvedéseitekről és szabadsághiányotokról beszéljünk. Részünkről nem lenne helyes, ha ezekben a dolgokban mi akarnánk kioktatni titeket. Tudom, hogy itt az emberek gyakran és jogos érdeklődéssel fordultak Nyugat felé. Sokan irigységgel néznek azokra, akiknek az élet jobban kedvez mint nekik. Ezt emberileg meg tudom érteni, de nem tartom helyesnek, ha a nép illúziókba ringatja magát. Valóban Nyugaton az élet anyagi szempontból sokkal könnyebb mint nálatok, legalábbis a lakosság többségének, de a Nyugatnak is megvannak a maga szegényei és nincs mindig lehetősége, hogy problémáikat megoldja és segítsen rajtuk. A gazdagok nálunk is olyanok, mint mindenütt a világon, nemegyszer megkísértetnek az önzés és a gőg által. Azért fontos, hogy időről-időre rákérdezzünk életünkre az Ószövetség szavaival: „... mi van a te szívedben, vajon megtartod-e az ő parancsolatait vagy nem?“

Mi éppen úgy harcolunk a rossz ellen, ami bennünk és körülöttünk van, mint ti. Ennek a harcnak a megvívásakor tekintetbe kell venni a mi világunk és a mi életünk feltételeit. Ezért nem ránk tartozik, nyugatiakra, hogy megmondjuk, mi a ti hivatásotok, teendőitek, kötelességeitek az adott helyzetben, és mit kell tennetek, milyen erőfeszítést kell kifejtenetek. Ugyanúgy receptet ti sem tudtok adni arra, hogy mik legyenek életünk prioritásai.

Mindenki az ő lelkiismerete szerint, az Istennek ráirányuló figyelme alatt megtudhatja, hogy mi Isten akarata rávonatkozóan: „Azoknak, akik az Istent szeretik, minden javukra van.“ Istenországa eljőhet közeink, legalábbis lehetséges mindenütt, még ott is, ahol megpróbáltatások vannak, ahol létezik a rossz és a szenvedés, ha az emberek örömmel fogadják magukba az eszményi világ gondolatát. A rossz mindenütt egyforma kihívás, hogy harcoljunk ellene, nemcsak nálunk, de nálatok is. De ebben a harcban nem vagyunk egyedül, mert Isten mindenkinek felajánlja az ő szeretetét segítségképpen.

Az a tény, hogy egymást keressük, nem azt jelenti, hogy nekünk egyformáknak kell lennünk, de sokkal inkább azt, hogy nekünk harcolnunk kell az igazság, a szabadság és a szeretet győzelméért ott ahol élünk. Ezért nekünk szüntelen kell az igaz élet forrásait és ihletéseit keresni, az Isten oldalán. Hiszek abban, hogy a mi kapcsolatunk áldást fog jelenteni. A mi küzdelmünkben, egy jobb és igazabb világért, nagy segítségünkre lehet a testvéri kapcsolat.

Ha szeretjük egymást, ha Istennek szerető gyermekei és barátai vagyunk, nőni fogunk egymás kölcsönös tiszteletében, a szabadságban, erőben és bátorságban, s ez a növekedés segíteni fog minket Istenországába közös építésében. Ámen.

Dr. KOVÁCS LAJOS

KRIZA JÁNOS SZOBRÁNAK FELAVATÁSA

Nagyajtának a Kriza családdal a 19. század első éveitől kezdve évtizedeken át szoros lelki kapcsolata volt. Hasonnevű édesapja 41 éven át az egyházközség mindvégig megbecsült, köztisztviselőben álló lelkésze volt. A község népének Kriza Jánossal való közelebbi kapcsolata azonban ahhoz a nagyszabású ünnephez kapcsolódik, amikor Kriza János 1875-ben bekövetkezett halála után hét esztendővel, 1882-ben a kolozsvári Unitárius Kollégium Ifjúsági Önképzőköre szülőházát emléktáblával jelölte meg. A nagyszabású ünnepségen az unitárius egyház vezetősége, a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság, a kolozsvári Tudományegyetem képviselői és felekezetre való tekintet nélkül a tisztelők nagy száma kegyelettel adózott a költő, népdalgyűjtő és püspök emlékének. Az ünnepre érkező Ferencz József püspököt a község hátrában lovas bandérium fogadta és a vendégeket nagy lelkesedéssel ünnepelte. Az ünnepség középpontja a község nagy szülöttje szülőházának emléktáblával való felavatása volt, amelynek szövege: „Itt született, itt pattant ki a szellemi szikra, mely a Kriza nevet fénnel övezi körül. Népdal a nép ajkán, dalban a dalnok is él.“

Az ünnepségen az emlékbeszédet tartó Jakab Elek, történetíró többek között ezeket mondotta: „Légy köszöntve, Nagyajta községe. Téged Kriza János neve tett híressé. Légy üdvözölve egész szép földje a székelységnek Ennek az ünnepnek himnusza szétzeng a Székelység egész földjén. Megemlékezik rólad ezen a napon az egész magyar nemzet. Emlékedet századokig fenntartja könyved, a *Vadrózsák* nevű örök alkotásod.“

Kovács János, az ünnepelt veje, a kolozsvári Unitárius Kollégium igazgatója, aki az emléktábla-avatási ünnepséggel kapcsolatos minden anyagot összegyűjtött és egy szép albumban kiadott, ezt írta: „A nemeskeblű munkások önmagukban találják fel jutalmukat. Külső kitüntetésekre nem vágnak. Kriza János is sokkal szerényebb volt, mintsem ilyeneket kívánt vagy csak ilyenekre gondolt volna is. Az elhunytaknak nincs is szükségük emlékjelekre, de igenis van az élőknek, hogy ezáltal figyelmeztessenek az általános emberi kötelességekre, erényekre, és nemes tettek véghezvitelére.“

Nagyajta népének második nagy ünnepnapja, amelyen nagy fia emlékének hódolt, a múlt évben, 1990. június 17-én folyt le. Ez az ünnep a 108 évvel korábban végbement ünnepséghez sok tekintetben hasonlított. Ez alkalommal is kivonult a község határára az iskola vezetésével és növendékeivel együtt a község színe-java, és ujjongó lélekkel, szintén lovasbandériummal, népdalok éneklésével és lelkes üdvözlő beszédekkel köszöntötte az egyház püspökét. Felejthetetlen, megható ünnepi hangulat ülte meg a felnőttek és ifjak szívét egyaránt. E megragadó találkozás jelentősége az a szavakban ki nem fejezhető, boldog érzés volt, hogy hosszú, keserves évtizedek után újra szabadon, félelem nélkül, felszabadult lélekkel szállhatott az ég felé gyermekeink hangján keresztül a hálaadás könnyes, szíveket megremegtető éneke. Mély meghatottsággal hangzott a szószéken az evangélium üzenete, hogy közülünk senki sem él önmagának, és hogy Kriza János sem élt önmagának, és alkotó tevékenységével, székely népe iránti rajongó szeretetével biztosított magának halhatatlanságot. A helybeli és környéki iskolák székelyruhás növendékei ajkán tisztán, megragadó módon szárnyalt a sok örök szépségű népdal. A találkozás egyik nagy jelentősége az volt, hogy az ünnepség ujjongó hangulatában megszületett a Kriza János emlékbizottság.

Köztudomású, hogy 1910-ben Kovács Lajos akkori lelkész kezdeményezésére a község közössége kimondotta, hogy nagy fiának emlékére, születésének 100 éves évfordulójára, a község terén szobrot állít fel. A mozzalmat az egyetemes egyház szívvel-lélekkel és a hívek körében megszervezett közadakozással támogatta. Az egyház Főtanácsa is 1911-ben e célra 1000 koronát szavazott meg. A szükséges összeg 1914-ben készen is állott. Kitért azonban a világháború. Az összegyűlt összeget teljes egészében hadikölcsönbe fektették és az teljesen értéktelenné vált.

A Kriza János emlékbizottság első magasztos tevékenységeként Nagyajta népének álma valóra vált. Nagy fiának szobra, a bizottság áldozatos tevékenységének példaadó eredményeként, 1991. július 7-én, íme készen áll.

Meghatottan állunk e helyen. Tanúbizonytságot teszünk arról, hogy Kriza János a nép szerelmese volt, amelyhez élete végéig hűséges maradt. Megemlékezünk azokról az ifjúkori költeményeiről is, amelyekről

Kemény Zsigmond, a nagy regényíró ezt mondta: „Ez az a hang, amelyért odaadnám minden regényemet.“ Erről az egészen új hangról beszélt Antal Árpád „Kriza János emlékezete“ c. tanulmányában, és ki-mutatta, hogy „Kriza írásaiban a székely szegénység, az elnyomott nép világa tárul elénk és a népközelségben fogant költői hang csendül fel legtisztábban. Nála a szegény székely ember élete közelről látott és tapasztalt és mélyen átélt valóság volt. Ezért lettek dalai a székely nép közkincsévé.“

Gergely Pál, a Magyar Tudományos Akadémia kéziratgyűjteményének volt vezetője megállapította, hogy a magyar nép történelme folyamán egyetlen más népcsoport sem őrizte meg oly gazdag, szűzi bőségében népköltési emlékeit, mint éppen a székelység. A *Vadrózsák* a legbecsesebb folklóranyagunk; ebben áll gyűjteményének felbecsülhetetlenül nagy értéke.

Ezt a szobrot azzal a legteljesebb bizonyossággal leplezzük le, hogy azt Nagyajta népe drágakincsnek fogja tekinteni és az egymásután következő nemzedékeknek maradandó értéként fogja továbbadni. Legyen ez a szobor állandó ihletés forrása, buzdítás, lelkesítés és figyelmeztetés, hogy Kriza János szellemében, öntudatos lélekkel múltunk nemes hagyományából újra meg újra táplálkozva, szellemi értékeinket lelkünk mélyén őrizve, ápolva, méltóknak bizonyuljunk az előttünk járók, közelebbről pedig a Kriza János által hirdetett és mindennapi életével megélt eszményi világ megvalósulásához.

Székely népünknek legszentebb jogainak érvényesítéséért, a tiszta áldott hagyományok féltett kincsekként való megőrzéséért folytatott hősi küzdelmében, a békésebb, igazságosabb élet szent bizonyosságával a jövőben is, megtorpanás nélkül becsülettel helyt kell állania.

Lelkésztovábbképző tanfolyam

1991. július 2—12. között került sor a IX. tanfolyam megtartására Kolozsváron, melyen részt vettek: Ádám Dénes homoródkeményfalvi, Bartha Alpár gyepesi, Bálint Imre alsófelsőszentmihályi, Benedek Ágoston kolozsvári, Biró Mihály firtosmartonosi, Botha Dénes fiatfalvi, Fazakas Károly ürmösi, Fekete Levente sepsiköröspataki, Keresztes Sándor h-szentpáli, Kibédi Pál gagyai, Kiss Mihály nyárádszentlászlói, Kovács Sándor magyarzsákodi, Kotecz József felsőrákosi, Lőrinczi Károly aranyosrákosi, Léta Áron lupény-vulkáni, Márkos Ervin oklándi, Máthé Sándor olthévízi, Nyitrai Csongor ádámosi, Pálffy Tamás datki, Rázmány Csaba alsóboldogfalvi és Varga Sándor nyárádszentmártoni lelkészek. A tanfolyam tárgyát képező témakörök: bibliateológiából: János evangéliuma (dr. Szabó Árpád), rendszeres teológiából: Bűn és bűnbocsánat (dr. Rezi Elek), unitárius egyháztörténelemből: Egyháztársadalmi egyesületeink a 19. és 20. században (dr. Erdő János), gyakorlati teológiából: Prédikáció (dr. Szabó Árpád).

Július 7-én vasárnap szószéki szolgálatot végeztek: Keresztes Sándor a kolozsvári belvárosi, Ádám Dénes az iriszi és Rázmány Csaba a monostori egyházközségben. A tanfolyam keretében az amerikai Susan Robin angol nyelvet tanított.

Unitárius Ifjúsági Konferencia

Az unitárius ifjúság 1991. július 21—23. napjain tartotta meg első szabad konferenciáját Székelykeresztúron. A gyűlés témája volt: *Kötődésünk vallásunkhoz, népünkhöz és szülőföldünkhöz*, melynek keretében a következő előadások hangzottak el: dr. Rezi Elek teol. tanár Az unitárius ifjúság lelki megújulása; Szász Ferenc lelkész: Kötődésünk vallásunkhoz; Török Katalin tanárnő: Kötődésünk népünkhöz és szülőföldünkhöz; Kovács Sándor teol. hallgató: Az unitárius ifjúsági mozgalom története; Molnár Lehel teol. hallgató: Székelykeresztúr múltja; Vitafórum: Mit vár egyházunk az ifjúságtól? Mit vár ifjúságunk az egyháztól? Az előadásokat 4 vitacsoportban tárgyalták meg dr. Rezi Elek, Szász Ferenc, Márkos Ervin és Kovács István vezetésével.

A konferencia megnyitó istentiszteletén Kovács István sepsiszentkirályi lelkész, a záró istentiszteleten Székely Miklós kövendi lelkész prédikált. A reggeli áhitatot Török István és Kelemen Levente segédlelkészek végezték.

A konferencia az alábbi nyilatkozatot fogadta el:

Az 1900-ban kezdődött ifjúsági mozgalom 1991 július 21—23. napjain Székelykeresztúron tartotta történelmi sorrendben 5. konferenciáját, amelyen az egyházközségek részéről 205 kiküldött és mintegy 90 vendég vett részt.

1. A konferencia szükségesnek látja az unitárius ifjúság lelki megújulását, az ifjúsági szervezet munkájának eredményessége érdekében, a jézusi felhívás szellemében: „Szükség néktek újonnan születetek!” Ez a megújulás nyilvánuljon meg cselekvő vallásosságban, az imádkozás és a templomlátogatás gyakorlásában, a valláserkölc igaszágainak érvényesítésében a mindennapi életben.

2. Lelkiismereti köteleességünk unitárius vallásunkhoz való „kötődés”; valláserkölcsi értékeinknek megőrzése, hagyományainknak ápolása Isten és ember szolgálatunkra.

3. Feltétlen parancs és létfeltétel népünkhöz és szülőföldünkhöz való „kötődés”. Ez egyben jelenti az európaiság eszméjének vállalását is.

4. Egyházunk iránt hűséget vállalunk, ugyanakkor egyházunktól biztonszágot, lelkitámaszt várunk.

5. Szükségesnek tartjuk ¹ lehetőség szerint — a nagyobb egyházközségekben újjászervezni az egyleteket és bevonni a belmissziói és emberszolgálati munkába.

6. Az ifjúsági egylet vezetőségét felhívja, hogy a jövő évi konferenciára készítse elő az ifjúsági egylet Alapszabályzatát. A lehetőség szerint negyedévi tudósítást adjon ki az egyletek tájékoztatására.

7. A konferencia felhívja a figyelmet egy ifjúsági otthon megteremtésére: gyűlések, találkozók tartása érdekében.

Az egyházközségi kiküldöttek július 23-án megválasztották az Unitárius Ifjúsági Egylet ideiglenes vezetőségét egy évre; elnök: Kovács István sepsiszentkirályi lelkész; alelnökök: Török Katalin sepsiszentgyörgyi tanárnő és Márkos Ervin oklándi lelkész; titkár: Kovács Sándor teol. hallgató; jegyző: Török István medeséri gyakorló segédlelkész; pénztáros Andrási Gyöngyvér egyetemi hallgató. Választmányi tagok (egyházkörönként 2—2): Bodor Zoltán, Bakó Katalin (kolozs-tordai), Palatka Csilla, Veres Ferenc (maros-küküllői), Czire Szabolcs, Demeter Erika (székelykeresztúri), Biró Éva, Bartha Alpár (székelyudvarhelyi), Pál Annamária és Tordai Enikő (sepsiszentgyörgyi).

Egyetemes Unitárius Lelkészkonferencia

1991. szeptember 3—4. napjain Kolozsváron tartották meg a lelkészek országos értekezletét, melynek témája: *Az egyház megújulásának útja és lehetőségei* volt. Ennek keretében a következő előadásokra került sor: dr. Kovács Lajos püspök: Az unitárius egyház az elmúlt négy évtized alatt; Kedei Mózes székelyudvarhelyi lelkész: Az egyéni megújulás

szüksége; Csongvai Attila szentgericei és Kiss Károly medgyesi lelkész: Az egyházközség (falusi és városi) megújulása; Bencző Dénes homoródmási esperes és Jakab Dénes szentábrahámi lelkész: Az egyházkör megújulása; Fazakas Endre dicsőszentmártoni és Fazakas Ferenc tordai lelkész: Az egyetemes egyház megújulása; Szabó Dezső kolozsvári és Lakatos Gyula homoródkarácsonyfalvi lelkész: Az egyház gazdasági helyzete. Megbeszélésre került még: az egyház szervezeti megújulása és mit vár az egyház a lelkésztől. Végül Bálint Kelemen Attila igazgató a „Brassai Sámuel líceum működése napjainkban“ címen tartott előadást.

A reggeli áhítatot Benczédi Ferenc küküllődombói és Székely Miklós kövendi lelkész tartotta; az esti istentiszteleten Szász Ferenc brassói és Nagy László szőkefalvi lelkész prédikált.

Az értekezlet elnöki teendőit Török Áron sepsiszentgyörgyi és Lőrinczi Károly aranyosrákosi lelkész végezte. A következő konferencia vezetőségébe megválasztották: Szász Ferenc brassói, Kis Károly medgyesi, Rázmány Csaba alsóboldogfalvi, Nagy Ödön várfalvi és Kászoni József homoródszentmártoni lelkészt.

Lelkésznevelés

Teológiai szakvizsgát tett 1991. július 8—12. között Rüszt Tibor és Török István V. éves teológiai hallgató.

A július 15—20. napjain tartott *felvételi vizsga* eredménye alapján az 1991—1992-es tanévre 5 fiú és 2 leány iratkozott be a Teológiai Intézet I. évfolyamára: Kecskés Csaba, Czire Szabolcs, Jenei S. Levente, Dimén József, Csete Árpád, Ferenczi Enikő és Gyerkes Mária Zsuzsanna. Felvételi vizsga nélkül még beiratkozott Miklósi Vári Katalin magyarországi hallgató. Hallgatóink létszáma az I—V. évfolyamon 29.

Július 17-én Léta Sándor petrozsényi gyakorló segédlelkész *lelkész-képesítő vizsgát* tett általános jeles osztályzattal.

Máthé Sándor olthévízi lelkész július 4-én tett sikeres versenyvizsga alapján az 1991—92-es tanévben teológiai tanulmányokat folytat a manchesteri Unitarian Collegeban.

Egyházköri közgyűlések

A székelyudvarhelyi egyházkör 1991. augusztus 11-én a homoródmási, a sepsiszentgyörgyi augusztus 25-én a kőhalom-homoródi, a maros-küküllői szeptember 17—18-án a böződi, és a kolozs-tordai egyházkör szeptember 18—19-én az alsófelsőszentmihályi egyházközségben tartottarévi rendes közgyűlését.

A közgyűlések megtárgyalták az esperesi, családlátogatási, vallásoktatási és szórványgondozási jelentéseket, valamint a gazdasági ügyekről

szóló kimutatásokat. A közgyűlési istentiszteleteken szószéki szolgálatot végeztek: Kiss Ákos recsenyédi, Kelemen Levente marosvásárhelyi és Szén Sándor jobbágyfalvi, Sebe Ferenc kide-besztercei és Andrási György előadótanácsos komjátszegi lelkész.

A sepsiszentgyörgyi közgyűlés istentisztelete keretében avatta fel dr. Kovács Lajos püspök a kőhalom-homoródi egyházközség, kibővített templomát és új tornyát. A hívek adakozásából és egyházi hozzájárulással végzett építést Vass Mózes lelkész ismertette. Az istentiszteleten a gyülekezet kórusa énekszámokat adott elő és az egyházközség tagjai szavaltak.

A közgyűléseken az egyházi központot dr. Kovács Lajos, dr. Erdő János és Andrási György képviselték.

Lelkészi értekezéslet

A kolozs-tordai egyházkör lelkészei 1991. szeptember 17—18-án tartották III. évnegyedi értekezésletüket a mézskői egyházközségben, melynek tárgyát képezte: dr. Rezi Elek: Az unitárius kereszténység felfogása a szentlélekről és Vargha Jénő László: Az egzisztencialista ihletetté váló pszichológiai irányzatok c. előadása. Az értekezéslet alkalmával tartott istentiszteleten Pap László bágyoni lelkész prédikált.

Személyi változások

Biró Lajos medeséri lelkész 1991. július 1-től kinevezést nyert a síménfalvi egyházközségbe.

Dr. Donald Harringtonné Szánthó Anikó lelkész 1991. szeptember 1-től megbízást kapott a homoródjánosfalvi egyházközség gondozására.

Dr. Szász Dénesné Mátéfi Olga székelyudvarhelyi énekes, 33 évi szolgálat után, július 1-vel nyugalmába vonult. Hűségéért köszönetet mondunk, és nyugdíjas éveire Isten áldását kérjük.

■ *Kriza János születésének 180 éves évfordulója* alkalmából 1991. július 7-én emlékünnepelet tartottak Nagyajtán. Az ünnepély Kriza János szobrának (a temesvári Jecza Péter szobrász alkotása) leleplezésével kezdődött. Felavató beszédet dr. Kovács Lajos püspök mondott. Az istentiszteleten dr. Szabó Árpád rektor prédikált; beszédet mondtak: Juhász Sándor alsónémedi és Szilágyi Albert nagyajtai református, Bakó Antal miklósvári katolikus és Tamás János középajtai ortodox lelkészek. Szép műsorral szerepeltek a helybeli és ürmösi tanulók, a bölöni és középajtai fúvószenekar, valamint a baróti református énekkar.

■ *Lelkész-pszichológus találkozót* tartottak 1991. július 22—26. között Gyergyószentmiklóson, melynek keretében az alábbi előadások hangzottak el: A gyermek- és ifjúkor pszichológiai jellemzői; Az általános pszichológia tanításának sajátosságai; A család lelki gondozásának sajátosságai; Az öregek lelki jellemzői és lelki gondozásának lehetőségei; Az iskola-pszichológusi munka sajátosságai; Krízisterápia; Segítő beszélgetés; Személyiség fejlesztő és terápiás módszerek; Bibliai szimbólumok lélektani értelmezése. A találkozón egyházunk részéről Bálint B. Ferenc désfalvi és Nagy László szőkefalvi lelkész, valamint Ilkei Árpád és Sándor Szilárd teol. hallgatók vettek részt.

■ *A homoródjánosfalvi egyházközség* 1991. szeptember 15-én rendezte meg dr. Donald Harringtonné Szánthó Anikó beiktatását. A kinevezési iratot Biró Barna beszolgáló lelkész olvasta fel, ezt követte az új lelkész beköszöntő beszéde. A beiktatást Bencző Dénes esperes végezte; az új lelkészt és a gyülekezetet dr. Kovács Lajos köszöntötte és közös, gyülekezetépítő szolgálatra buzdította őket. Timár Mózes gondnok és a Nőszövetség képviselője a gyülekezet nevében üdvözölték az új lelkészt és fejezték ki jókívánságukat.

■ *Az Unitárius Nőszövetség országos találkozót* rendezett 1991. szeptember 22-én a brassói egyházközségben. A gyűlés istentisztelettel kezdődött, ahol dr. Donald Harringtonné Szánthó Anikó lelkész nő prédikált. Ezután két vitaindító előadás hangzott el: Zsakó Erzsébet: Az unitárius nőmozgalom gyökerei és a női eszménykép alakulása; Sütőné Balázs Erzsébet: Az édesanya, a nő szerepe a családban unitárius szemmel. Az egyházközség tagjai szavallatokkal és énekszámokkal emelték a találkozó hangulatát.

■ *Balázs Ferenc új kopjafájának felavatása* alkalmával emlékűnnepélyt tartottak Mészkon 1991. szeptember 22-én. A szószéki szolgálatot dr. Erdő János főjegyző végezte; előadást tartott Imreh Lajos ny. tanár; a temetőben felavató beszédet mondott Halmágyi Pál ny. lelkész; szavallatok, a tordai, alsófelsőszentmihályi és várfalvi kórusok énekszámai tették emlékezetessé az ünnepélyt. A kopjafát Szombatfalvi József csehétfalvi lelkész faragta.

■ *Bálint Lajos gyulafehérvári római katolikus érseket* 1991. szeptember 29-én iktatták be hivatalába. Az ünnepélyen egyházunk képviselőjében dr. Kovács Lajos püspök, Jenei Dezső főgondnok és dr. Erdő János főjegyző vettek részt. A közében dr. Kovács Lajos mondott köszöntőt.

Halottaink

Bedő Béláné Útő Irma Klára, Bedő Béla volt datki lelkész felesége, 1991. július 6-án, 63 éves korában Sepsiszentgyörgyön elhunyt. Temetésén Török Áron lelkész szolgált; a sírnál Gál Jenő esperes és Nemes Dénes ny. lelkész búcsúztatta.

Dr. Kiss Dezső ny. jogtanácsos, a sepsiszentgyörgyi egyházkör 1958—1984 között volt felügyelőgondnoka, július 16-án, életének 84. évében elhunyt. Július 18-án temették a sepsiszentgyörgyi temetőbe; a lelkészi szolgálatot Török Áron végezte.

Németh Sándor lelkész szeptember 16-án, 65 éves korában, Kissolymoson elhunyt. 1926. március 26-án született Csekefalván; 1947-ben tett érettségi vizsgát a székelykeresztúri gimnáziumban; teológiai tanulmányait 1947—1951 között végezte. 1951—1963 között az alsórákosi, 1963-tól a kissolymosi egyházközségben szolgált. Szeptember 18-án temették a kissolymosi templomból. A lelkészi szolgálatot Báró József székelykeresztúri esperes-lelkész végezte. Az egyházi központ nevében Szabó Zoltán torockószentgyörgyi, Péterfi Sándor csekefalvi, az egyházközség nevében Nagy Endre magyarsárosi lelkész mondottak búcsúbeszédet. A székelykeresztúri Szilasi temetőbe helyezték nyugalomra.

Emlékük legyen áldott!

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE

Az előfizetési díj a nyugati országok részére évi 10 dollár.

A Keresztény Magvető előfizetési díja belföldön évi 200 lej, melyet a lelkészi hivatalok útján, vagy közvetlenül az egyházi központba (Episcopia Unitariană, 3400 Cluj, Bdul 22 Decembrie nr. 9) lehet befizetni.

Robert Traer: *Faith in Human Rights (Hit az emberi jogokban)*. Georgetown University Press. Washington, D.C. XI 239 l.

A könyv szerzője eredetileg amerikai presbiterianus lelkész volt, majd ügyvéd lett, azután az etika professzora a San Francisco-i egyetemen, jelenben az Unitárius Világszövetség — IARF — főtákará. Munkája tulajdonképpen az emberi jogok védírata, ugyanakkor vallomás is önmagáról, hitéről és életútjáról. Eszményképe Jézus és Lincoln Ábrahám; életformáló eszméi a kegyelem és szabadság, az üdvösség és emberi jogok. Isten kegyelmével törekedett hitét megélni, mint keresztény és amerikai.

Traer munkája három részre oszlik. Az elsőben az emberi jogok keresztény megalapozásával foglalkozik. Bevezetésképpen megállapítja, hogy az emberi jogok a tapasztalat és történelem eredményei. Nem öncélúak, hanem humanizáló eszközök arra, hogy az emberek teljesebb életet élhessenek. Az emberi jogok problémája viszonylag elég későn jelent meg a történelemben. Első deklarálása vallásos megalapozással Észak-Amerikában történt 1776-ban. Európában először a francia forradalom hirdette meg nem-vallásos, filozófiai háttérrel. A tétéles nemzetközi jogba a 2. világháború után kerültek be, egyrészt az ENSZ Alapokmányában, másrészt az 1948 évi „Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában“.

Az emberi jogok kérdése csak a 20. században került keresztény egyházak érdeklődésének előterébe és lett központi kérdés 1945 után. Gazdag háttere és mondanivalója van az emberi jogok területén elsősorban a protestantizmusnak és az Egyházak Világtanácsának (EVT). A protestánsok szerint az emberi jogok alapja az embernek Istentől adott életjoga és az emberi méltóság. Isten közösséget vállalt ugyanis az emberrel, amennyiben élettel ajándékozta meg és mindazzal, ami az élethez tartozik. Ez pedig jogot jelent a teljes életre, a földi jólétre és az üdvösségre.

Az emberi jogok kérdése nagy szerepet játszott az EVT és a felekezeti egyházi világszervezetek tevékenységében. Az EVT kezdetben a lelkiismereti és vallásszabadságra fektette a hangsúlyt, később azonban az emberi jogok egész körét felvállalta: az emberhez méltó élet, kulturális identitás, népek önrendelkezése, a közösség életében való egyenlő részvétel, véleménysszabadság, az emberi személy méltóságának jogát.

A római katolikus egyházban ez a témakör az 1960-as évektől került az érdeklődés előterébe; az emberi jogok, mint Isten ajándékai és parancsai kaptak szentesítést.

A könyv második részében a szerző az emberi jogok alapját a nem-keresztény vallásokban kutatja. Megállapítja, hogy a kereszténység mellett a judaizmus, buddhizmus, hinduizmus, konfucianizmus, iszlám, vala-

mint az afrikai és ázsiai bennszülött vallások elvileg elismerik az emberi jogok egyetemességét, de a gyakorlatban a lelkiismereti és vallásszabadság jogát korlátozzák.

„Hit az emberi jogokban“ című harmadik rész a könyv konklúzióit összegezi. Traer reálisan látja, hogy a tudomány és technika fejlődésével nem járt együtt az emberi méltóság és az emberi jogok ugyanilyen fejlődése. Soha annyi és oly súlyos sérelmek nem érték az emberi jogokat és emberi méltóságot, mint századunkban. A vallási közösségek úgy a múltban, mint a jelenben sokszor vétkeztek az emberi jogok, közelebből a lelkiismereti és vallásszabadság területén. Mindez könnyen oda vezethet, hogy fél szívvel vagy magunk sem bízva benne, vegyük fel a küzdelmet az emberi jogokért. A szerző ennek ellenére állítja, hogy igenis, van értelme a közös emberi fáradozásnak, más-más vallásos vagy világnézeti meggyőződés alapján is, de együtt küzdve a teljes emberiségért. A mai idők jogtalanságai és igazságtalanságai ellenére, vallja Robert Traer, hogy az emberi jogokban való hit azonosítható az Istenben való hittel. Ez az ő hitvallása. Az értékes könyvet olvasóink figyelmébe ajánljuk.

(— —)

Martin Palmer: *Hoping for a Future (A jövő reménysége)*. The Essex Hall Lecture, 1990. Published by the Unitarian Information the Departement of the General Assembly of Unitarian and Free Christian Churches. London, 1990.

Az „Essex Hall“ előadások tartását 1892-ben kezdeményezték, amely azóta az angol unitárius egyház évi főtanácsi gyűlésének kiemelkedő eseményei közé tartoznak. A jelenlegi előadás 1990. április 8-án hangzott el Readingben.

Az előadó, Martin Palmer 1953-ban született Bristolban. Egyetemi tanulmányai előtt a Hongkong-i kínai gyermekotthonban dolgozott önkéntes munkásként. Teológiai tanulmányait a Cambridge-i egyetemen végezte, miután a Salford-i vallás és nevelési központ igazgatója lett. 1983-ban megalapítja az első nemzetközi vallásközi tanácsadás központját, ICOREC néven (International Consultancy On Religion, Education and Culture).

Az előadásban az emberi gondolkodásnak és életvitelnek a jövő iránti viszonyulását teszi a vizsgálat tárgyává. A jövő-értelmezés két modelljét mutatja be: lineáris és körkörös modellek.

Véleménye szerint a kereszténység a jövő iránti viszonyulásában a lineáris vonalon halad, A-tól indul el és a Z-ig tart. Ebben az értelmezésben két feszültséget tartott fenn: utopisztikus és apokaliptikus felfogásban.

Az utopisztikus felfogás abból a hitből táplálkozik, hogy Isten új társadalmat fog teremteni. Az ószövetségi próféták utopisztikus kátomá-

sokkal vannak tele: minden nép a Sionra jön, a bárány együtt fekszik az oroszlánnal, a kardokból ekevasakat kovácsolnak. Amikor Jahve királysága eljön, jóság és béke fog uralomra jutni; a szenvedés eltűnik és minden jó fog bekövetkezni. Az Újszövetségben ez a gondolat hasonlóképpen kifejezésre jut. Jézus Istenországát jött prédikálni, kibékítést hozott. A tökéletes társadalom az, amelyben egyik ember gondoskodik a másokról, amint az a Mt 25,31—46-ban kifejezésre jut. Jézus életében megmutatta a szeretet mélységét, a részvét reménységét és a megváltozott ember életét.

Az őskeresztény egyház minden napon várta az ószövetségi látomás és az újszövetségi Istenországa eljövételét. A megtérések kezdeti erőssége abból a hitből táplálkozott, hogy a megtért részese lehet a dicsőséges jövőnek, egyszerűbben az Édenszerű életnek. Istenországa földi megvalósulásának reménysége a Jelenések könyvében éri el a csúcspontját. (21, 1—5).

A nyugati társadalmakra ez a szemlélet rányomta bélyegét. A boldogság és jólét mítosza (Éden) a fogyasztó társadalom hajtóereje lett.

Az apokaliptikus szemlélet az utopisztikus szemléletből indul ki. Az utopisztikus szemlélet: öröm, béke, megelégedettség, remény nem elszigetelt fogalmak a Bibliában. Együtt léteznek, koexistenciában vannak a végidővel, az ítélet napjával, a világ végével. A győzelmes jövő reménységét az ószövetségi próféták szembeállítják a rettenetes megsemmisüléssel. Az Újszövetség egy küzdelmes dráma a teremtő (utopisztikus) és a megsemmisítő (apokaliptikus) felfogás között. A Mk 13. fejezetében Jézus figyelmeztető szavait halljuk arról, hogy milyen a vég (13,7—8; 17—20; 24—25). Tulajdonképpen a Jelenések könyve az, amely a jövő iránti rettegésünket elültette.

A keleti vallások és kultúrák jövő iránti szemlélete körkörös (buddhizmus, jainizmus, hinduizmus, szikhizmus). Itt nincs kezdet és vég, mint a lineáris szemléletnél. Ehelyett életkörforgás van, amelynek nincs kezdete és vége. Ebben az időmodellben minden mostani cselekedet a múltnak része és egyben a jövő alakítása. Semmi sem vész el, pusztul el, csak állandó átalakulásban van.

Éppen azért, mert az élet körforgás és az ember áthalad az élet sok formáján és alakján, nincs egy megkülönböztető szemlélet a magasabb és alacsonyabbrendű teremtmények között, mindenik ugyanazzal a lélekkel van eltöltve. Pl. a Bhagavad Gita könyve szerint „A bölcs ember egyenlőnek nézi a tanult papot, az elefántot, a kutyát és a kiközsített személyt“.

Martin Palmer felfogása az, hogy a jövőtől nem kell félni, rettegni, de elbizakodottak nem lehetünk. Szilárd meggyőződése az, hogy igenis ennek a világnak van jövője. Jövő-szemléletünkben érdemes elgondolkodni a szerző megállapításain.

Dr. Rezi Elek

XCVII • Cluj • 1991/3

CUPRINSUL • CONTENTS

STUDII • STUDIES

Arthur Long: „Iubește-l...” • „You Should Love“	153
Dr. Elek Rezi: Innoirea spirituală a tineretului unitarian • The Spiritual Renewal of the Unitarian Youth	156
Ferenc Szász: Legătura cu religia noastră • The Bounding to our Religion .	160
Matthias Török: Legătura cu poporul și pământul nostru natal • The Bounding to our People and to our Homeland	166
Enő László Vargha: Curente psihologice de inspirație existențialistă • The Existential Trends of Psychology	168
Dr. Aranka Rend: Bolile „civilizației” • „Civilisation“'s Diseases	176
János György Egyed: Elek Jakab, istoricul Clujului • Elek Jakab the Historian of Kolozsvar	182
János Györgyössi: Cetatea-biserică unitariană din Arcuș • The Church Castle of Arkos	189
Samuel Szabó: Placa comemorativă a lui Mózes Székely din Brașov • The History of the Mózes Székely Memorial in Brassó	197
Dudolf Adorjáni (pregătit sub tipar): Inventarul parohiilor din protopo- piatul Cristur din ultima treime a secolului al XVIII-lea (Partea VI) • The Inventory of the Parishes of the Keresztur District from the Last Third Part of the XVIIIth Century (6th Part)	199

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

János Keresztes: Să nu vă temeți! • Don't Be Afraid!	214
Attila Kovács: Moștenirea risipită • The Spoiled Heritage	216
Cu conștiință vie • With Living Conscience	218
Mózes Nyitrai: Dăruirea perfectă • The Perfect Sacrifice	220
Pierre Jean Ruff: Vestire • Message	223
Dr. Lajos Kovács: Dezvelirea bustului Kriza János • Unveiling the Statue of Kriza János	225
ACTUALITATEA BISERICESCĂ — ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	228
RECENZII • BOOK REVIEWS	234

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: Dr. Lajos Kovács episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), Dr. Árpád Szabó și Dezső Szabó (redactori), György András, Lőrinc Mikó, Dr. Elek Rezi și Ferenc Szász. Redacție • Editorial
Office: 3400 Cluj, B-dul 22 Decembrie nr. 9. Romania Telefon: 11 52 71.

